

**T. C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI**

**KARAÇAY–MALKAR EDEBİYATINDA ÇAĞDAŞ BİR OZAN
ÖZDENLANI ALBERT
(METİN— ÇEVİRİ—İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. KALMAMAT KULAMSHAEV**

**HAZIRLAYAN
MAHMUT GÜVEN**

İSTANBUL, 2012

**T. C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI**

**KARAÇAY–MALKAR EDEBİYATINDA ÇAĞDAŞ BİR OZAN
ÖZDENLANI ALBERT
(METİN— ÇEVİRİ—İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. KALMAMAT KULAMSHAEV**

**HAZIRLAYAN
MAHMUT GÜVEN**

İSTANBUL, 2012

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci	: Mahmut GÜVEN
Enstitü	: Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Tez Konusu	: Karaçay-Malkar Edebiyatında Çağdaş Bir Ozan “Özdenlanı Albert”.
Tez Tarihi	: Haziran 2012

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG
Anabilim Dalı Başkanı

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı 51161022 numaralı öğrencisi Mahmut GÜVEN tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV
Tez Danışmanı

Tez Sınav Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV	.....
Doç. Dr. Betül COŞKUN	.....
Doç. Dr. Kerami ÜNAL	.....

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU
Müdür

Üniversite	: Fatih Üniversitesi
Enstitüsü	: Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV
Tez Tarihi	: Haziran 2012

ÖZET

Özdenlanı Albert, Karaçay–Malkar edebiyat ve sanat dünyasında 1970’li yıllarda parlamıştır. Şiirlerinin çoğunu kendisi bestelemiştir. Bestelemiş olduğu şiirleri gitar eşliğinde söyleyerek Karaçay–Malkar müziğinde yeni bir ekol oluşturmuştur. Karaçay–Malkar müziğini Avrupaî bir tarzda yorumlarken yerel motifleri de kullanmıştır. Şiirlerinin esprili dili, Karaçay–Malkar Türkçesi'nin söz varlığına hakimiyeti ve Kafkas müziğine yabancı bir müzik aleti olan gitarı kullanmasıyla Karaçay–Malkar gençliğinin ilgisini çekmiştir.

Özdenlanı Albert, şair, yazar, dramaturg, bestekâr ve ses sanatçısı olarak tanımlanıyor olsa da aslında onun için kullanılabilecek en iyi sözcük "ozan"dır.

Çağdaş bir halk ozanı olan Özdenlanı Albert’in şiirlerinde özellikle protest tarz dikkat çekmektedir. Bunun yanında vatanseverlik ve aşk temalarını da başarılı bir şekilde işlemiş, Karaçay–Malkar halkının hüznü ve mutluluğunu şiirlerinde ustaca ortaya koymuştur. Şairin şiirleri tematik bakımdan oldukça zengindir.

Çalışmamızın birinci bölümünde Karaçay–Malkar edebiyatının gelişim süreçlerini ele aldık. İkinci bölümde Özdenlanı Albert’in hayatını ve sanat anlayışını, üçüncü bölümde ise şiirlerini incelerken Çağdaş Karaçay–Malkar edebiyatına getirdiği yenilikleri belirledik.

Anahtar Kelimeler: Özdenlanı Albert, Karaçay–Malkar Edebiyatı, Çağdaş Ozan, Karaçay–Malkar Şiiri, Şiirlerin İncelenmesi.

University : **Fatih University**
Institute : **Institute of Social Sciences**
Department : **Modern Turkic Languages and Literatures**
Supervisor : **Assist. Professor Kalmamat KULAMSHAEV**
Degree Awarded and Date : **June 2012**

ABSTRACT

Uzdenov Albert Magometovich is a distinguished figure in Karachay—Balkar art and literature in the 1970's. Having created a new school with original tunes which are composed by most of his own poems sung with the guitar, he also used native motives as a European style. With succesful Karachay—Balkar accent, both he has used subtle humor in his poems and he has managed to attract Karachay—Balkar youths with the guitar which is strange to caucasian music.

Although he has been called as a poet, a playwright, a composer, in fact, the best word to use is a minstrel.

Uzdenov, whose poems attract attention in particular in protest style, is a contemporary folk poet. Besides, theme of patriotism and love are successfully elobareted in his works. He has also displayed melancholy and glory of Karachay—Balkar nation skillfully.

In the first section of our work we mentioned about develepment process of Karachay—Balkar literature, in the second section sense of art and life of Uzdenov Albert Magometovich and in the third section, while studying his poems, we aimed to determine what he brought into contemporary Karachay—Balkar literature.

Key Words: Albert Uzdenov, Karachay—Balkar Literature, Contemporary Minstrel, Karachay—Balkar Poetry, Analysis of Poems.

İÇİNDEKİLER

ONAYLAMA SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR CETVELİ.....	x
KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1 KARAÇAY–MALKAR TÜRKLERİ.....	5
1.1 KARAÇAY–MALKAR TARİHİ.....	5
1.2 KARAÇAY–MALKAR EDEBİYATI.....	8
1.3 KARAÇAY–MALKAR SÖZLÜ EDEBİYATI.....	9
1.3.1 Mitoloji	10
1.3.1.1 Pagan Kültüründen Beslenen Mitolojik Destanlar ve Efsaneler	10
1.3.1.2 Nart Destanları.....	12
1.3.2 Halk Şiirleri.....	12
1.3.3 Tarihi Şiirler	13
1.3.4 Aşk Şiirleri	14
1.3.5 Maniler.....	16
1.3.6 Ağıtlar	16
1.3.7 Ninniler	17
1.3.8 Çocuk Şiirleri	17
1.3.9 Bilmeceler	17
1.3.10 Alğışlar ve Karğışlar.....	19
1.3.11 Nükteler ve Hicivler	20
1.3.12 Nasreddin Hoca	21

1.3.13 Atasözleri	21
1.3.14 Masallar.....	21
1.4 MODERN KARAÇAY–MALKAR EDEBİYATININ DOĞUŞU	22
1.4.1 Yazılı Edebiyat ve Sürgün Edebiyatı.....	22
1.4.2 XIX. Yüzyıl Başlarından Sürgün (1942) Yıllarına Kadar Karaçay–Malkar Yazılı Edebiyatı	22
1.4.3 Karaçay–Malkar Türklerinin Sürgün Dönemi	27
1.4.3.1 Karaçay Türklerinin Sürülmesi (2 Kasım 1943)	27
1.4.3.2 Malkar Türklerinin Sürülmesi (8 Mart 1944)	28
1.4.4 Sürgün Sırasında ve Sürgün Sonrası Karaçay–Malkar Edebiyatı.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

2 ÖZDENLANI ALBERT'İN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ 35

2.1.1 Özdenlanı Albert'in Hayatı ve Edebî Şahsiyeti	35
2.1.2 Özdenlanı Albert'in Eserleri	39
2.1.2.1 Süymeklikni Ceti Colu (Sevginin Yedi Yolu)	39
2.1.2.2 Qaçı Keçeni Maqamları (Sonbahar Akşamı Melodileri)	40
2.1.2.3 Tuzaq (Tuzak)	41
2.1.2.4 Qara Suwçuk (Kara Su)	41
2.1.2.5 Çolpan (Çobanyıldızı).....	42
2.1.2.6 Mordamballar (Kahverengi Donlar)	43
2.1.2.7 Karaçaylarda Ahlaki Eğitim Sürecindeki Yasaklar	43
2.1.2.8 Qaraçayım—Malkarım (Karaçayım—Malkarım)	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 ÖZDENLANI ALBERT'İN ŞİİRLERİNİN TEMATİK BAKIMINDAN

TASNİFİ.....	46
3.1 FERDÎ ŞİİRLER.....	46
3.1.1 Aşk Şiirleri.....	46
3.1.2 Felsefi Şiirleri.....	59
3.1.3 Psikolojik Şiirleri.....	60
3.1.4 Oda Şiirleri.....	60

3.1.5 Doğa Şiirleri.....	61
3.2 SOSYAL ŞİİRLER.....	62
3.2.1 Özdenlanı Albert'in Şiirlerinde Protest Tarzına Bir Bakış.....	63
3.2.2 Özdenlanı Albert'in Şiirlerinde Vatan.....	70
3.2.3 Özdenlanı Albert'in Şiirlerinde Millet	76
3.2.4 Satirik Şiirleri.....	80
3.2.5 Şaka Şiirleri.....	80
3.2.6 Çocuk Şiirleri	81
3.2.7 Dua ve Dilek Şiirleri.....	82
3.2.8 Dini Şiirleri	83
3.2.9 Fabl Şiirleri	84
3.2.10 Bilmece Şiirleri.....	84
3.2.11 Marş	85
3.2.12 Ağıt	86
3.2.13 Sürgün Konulu Şiirleri.....	86
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4 DİL VE ÜSLUP.....	88
4.1 ÖZDENLANI ALBERT'İN "TURNALA" ŞİİRİNİN TAHLİLİ	89
SONUÇ.....	98
EKLER.....	102
ŞAİRİN ŞİİRLERİNİN TRANSKRİPSİYONU VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI	102
KAYNAKÇA.....	143

ÖNSÖZ

Kuzey Kafkasya Türk kavimlerinden olan Karaçay–Malkar Türkleri hakkında pek malumata sahip bulunmamaktayız. Temiz bir Kıpçak Türkçesi konuşan Karaçay–Malkarlarla aslında derin kültürel bağlarımız vardır. Bu bağların artmasına ve kuvvetlenmesine bir katkıda bulunmak istedik.

Karaçay–Malkar edebiyat dünyasından Özdenlanı Albert’i seçmemizin sebebine gelince; kendisi SSCB’nin son zamanlarını, Glasnost’u (Açıklık), SSCB’nin yıkılışını ve yeni dönemi bizzat yaşayan birisidir. Özdenlanı Albert, şair, yazar, dramaturg, bestekâr ve ses sanatçısı olarak tanımlanmakta olsa da aslında onun için kullanılabilecek en iyi sözcük "ozan"dır. Bütün bu dönemleri görmüş olan şair, halkının dert ve sevinçlerini, kendisinin kurmuş ve geliştirmiş olduğu “çağdaş ozan” formatıyla milletine en iyi şekilde ifade etmiştir. Yazmış olduğu şiirleri bestelemiş ve sahnede kitleleri coşturmuştur. Gitarı, Karaçay–Malkar müziğinde ilk defa kullanarak bu tarz bir ekolün doğmasını sağlamıştır.

Şairin şiirleri tematik bakımdan oldukça zengin olmasının yanında, şiirlerinde vatanseverlik, protesto ve aşk konularının baskınlığı hissedilmektedir. Türkiye’de Karaçay–Malkar edebiyatçıları ile ilgili çalışma yok denecek kadar azdır. Karaçay–Malkar şairi, Özdenlanı Albert’in Türkiye’de tanınması gerektiğine inanmaktayız. Şairin eserlerinin Türkiye’de yayımlanması ve tanınması durumunda beğenileceğini ummaktayız.

Şairin, şairliğe ilk başladığı 70’li yıllardan 90’lı yıllara kadar olan bölüm şairlik ve ozanlık hayatının en parlak dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda özellikle 90’lı yıllara kadar olan şiirlerine yer verdik.

Şairin, kitaplarındaki ismi, Karaçay–Malkar Türkçesinde telaffuz edildiği üzere Özdenlanı Albert olarak geçmektedir. Özden sülalesinden Albert demektir. Rusça olarak karşılığı ise Uzdenov Albert Magometoviç’dir. Yani, Özden sülalesinden Muhammet oğlu Albert. Şairin bazı yerlerde ismini, Özden oğlu Albert olarak da yazdığına şahit olduk. Biz şairden bahsederken Karaçay–Malkar Türkçesinde söylenen şeklini kullandık, Özdenlanı Albert.

Türkiye’de Karaçay–Malkar edebiyatı ve şiiri hakkında yapılan çalışmalar yetersizdir. Özdenlanı Albert hakkında da herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Şairle ilgili yazılmış kitap veya yayınlanmış makale sınırlı sayıdadır. Şairin şiirleri etraflıca incelenerek Türkçe’ye ilk defa tarafımdan aktarılmıştır.

Bu çalışmamda, tez konusunu belirlememde ve tezin başından sonuna kadar fikir ve önerileri ile beni destekleyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Nurullah TABAKCI’ya, kıymetli görüşleri ile sürekli beni yönlendiren hocam Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV’e, Nalçik Kabardey—Balkar Devlet Üniversitesinden hocam Prof. Dr. Zuhra KÜÇÜKOVA’ya, şiirlerin Türkçeye aktarmı sırasında görüşlerinden faydalandığım değerli meslektaşım Zülfiya APPAYEVA’ya, şairin eserlerini temin edip bana gönderen ilk Rusça hocam Dağıstanlı Prof. Dr. Ahmet MURTAZALİYEV’e, Karaçay—Çerkez Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı Danışmanlığı gibi mesuliyetli ve meşguliyetli bir işi yürütmesine rağmen zaman zaman fikirlerine başvurduğum ÖZDENLANI Albert’e, ismini burada saymadığım beni destekleyen bütün diğer dostlarıma ve her şeyden önemlisi bu süreç içinde desteğini esirgemeyen sevgili eşime, aileme ve yakınlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Mahmut GÜVEN
İSTANBUL—2012

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e.	: Adı geçen eser.
c.	: Cilt
k.m.	: Karaçay–Malkarca
kir.	: Kiril
lat.	: Latin
r.	: Rusça
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzeri

KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Kir.Harfler	Lat. Transkripsiyonu	Kir.Harfler	Lat. Transkripsiyonu
А а	A a	Б б	B b
В в	V v	Г г	G g
Гь гь	Ǧǧ	Д д	D d
ДЖ	Cc	Е е	YE, ye
Ё ё	Öö	Ж ж	Jj
З з	Z z	И и	İ i
Й й	Y y	К к	K k
КЪ къ	Qq	Л л	L l
М м	M m	Н н	N n
НЬ нь	Ñ ñ	О о	O o
П п	P p	Р р	R r
С с	S s	Т т	T t
У у	U u	Ў ў	Ww
Ф ф	F f	Х х	H h
Ц ц	Ts ts	Ч ч	Ç ç
Ш ш	Şş	Ы ы	I ı
Э э	E e	Ю ю	Üü, Yu yu
Я я	Ya ya		

GİRİŞ

Karaçay–Malkarlar, Kuzey Kafkasya'nın yerli nüfusunu oluşturan çok sayıda farklı halklardan biridir. Sosyo—kültürel yaşamlarında, bir yandan etraflarını çevrelemiş olan (Çerkezler, Abazalar, Kabardeyler, Osetinler, Çeçenler, Dağıstanlılar, Gürcüler, Svanlar ve Mingreller gibi) komşu halklarla pek çok ortak noktaları arz ederlerken, bir yandan da Orta Asya bozkırlarındaki Kazak göçebeleri ile benzer gelenekleri sürdürmekte ve Kıpçak grubuna mensup temiz bir Türk lehçesi konuşmaktadırlar. Tarih, dil, edebiyat, etnografya, vb. her yönüyle incelenmeye değer bu ilginç ve zengin kültürün, Türkoloji açısından pek çok yeni ufuklar açabilecek bir potansiyel taşımasına ve coğrafi olarak da oldukça yakın olmasına rağmen, Türkiye bilim çevrelerinde çok iyi tanınmaması büyük bir eksikliklerdir.

Kafkas sıradağlarının ortasında yer alan ve Avrupa kıtasının en yüksek zirvesi olan Elbruz'un doğu ve batı yamaçlarında yaşayan Karaçaylar ve Malkarlar, coğrafi ve idarî olarak iki ayrı bölgede yer alsalar da aslında tarihî gelişmelerle bölünmek zorunda kalmış tek bir halkın devamıdır. Bu yüzden de bilim âleminde (özellikle dil ve edebiyat sahasında) tek bir halk olarak ele alınırlar.

Karaçay–Malkar Türkleri günümüzde Rusya Federasyonu içinde bulunan Karaçay—Çerkez Özerk Cumhuriyeti ve Kabardey—Malkar Özerk Cumhuriyeti olmak üzere iki farklı ülkede yaşamaktadırlar.

Tarihî kayıtlarda 15. yüzyıldan itibaren adı görülmeye başlayan Karaçay–Malkarların kökenine ilişkin halk rivayetleri çok daha eski dönemlere uzanmaktadır. Eski Türk halk edebiyatının genel özelliklerini taşıyan, genellikle eserlerini hem çalıp hem söyleyen, hem sözel hem müzikal yeteneğe sahip halk şairlerine (ozanlara) dayanan ve yazılı olmayan zengin bir halk edebiyatını yüzyıllardır yaşatan Karaçay–Malkarlar, 19. yüzyılın ilk yarısında Rus Çarlığı hâkimiyeti altına girmiştir. Bu yüzyılın sonlarından itibaren de yavaş yavaş yazı ve matbaa ile tanışmış; modern edebiyat türlerini tanımaya başlamıştır. Rusya'da Çarlığın devrilip, Komünist idarenin hâkimiyetiyle beraber, Karaçay–Malkar ülkesinde de her alanda hızlı bir modernleşme başlamıştır.

Bu doğrultuda devletin ideolojik bir araç olarak kullandığı yazılı edebiyat hızla gelişmiştir. Çoğunlukla propaganda içerikli olsalar da (dile hâkimiyetleri ve edebi yetenekleriyle) bu dönemde yetişen yazar ve şairlerin önemli bir kısmının verdikleri eserlerin, dilin ve kültürün gelişip zenginleşmesine önemli katkıları olduğu yadsınamaz. Yaklaşık bir asırlık bu süreç sonunda günümüzde Karaçay–Malkar edebiyatında hacimli antolojiler oluşturabilecek ciddî bir birikim oluşmuş bulunmaktadır.

Ancak bu durumun olumsuz bir yan etkisi olarak, geleneksel halk edebiyatı gözden düşmeye başlamıştır. Sözlü ve müzikli halk edebiyatından, yazılı edebiyata geçişte de rol oynayan (Kâzim Meçi, Kaspot Koçkar ve İsmail Semen gibi) son büyük ozanların ölümüyle, geleneksel tarz, meraklı amatörler dışında genel toplumsal uygulamadan silinmiştir. Eskinin yerini tam olarak doldurma adına devlet tarafından yazılı edebiyatın yanı sıra müzikte de yeni tarzlar dayatılarak yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

Ancak Sovyet yönetimi boyunca büyük bir gayretle sürdürülen tüm bu resmî faaliyetlerin tam başarıya ulaşamadığı, eski tarz halk şarkılarının popülerliği ve beğenilirliğinin yeni tarz yazılı edebiyat ve müzik türleriyle tam karşılanamadığı, geniş halk kitlelerinin kolektif zevkinin tam tatmin edilemediği görülmüştür. Yeni türlerde verilen edebiyat ve müzik ürünleri, samimiyetten uzak, resmi propaganda ürünleri olmaktan ileri gidememişler; Karaçay–Malkar halkının hüznü, zevk, kaygı vb. hislerini ifade edememişlerdir.

Sovyet yönetim sisteminin tükenişinin ilk belirtilerinin görüldüğü 1970'lerin sonlarında, işte böyle bir kültürel ortamda yetişen yeni neslin arayışları arasından yepyeni bir akım ortaya çıkmıştır. Halk arasında hızla tanınıp sevilen bazı genç şairler, resmi ideolojinin uygun gördüğü konuları değil, halkın dert ve endişelerini akılda kalıcı basit bir dille ele almaya başlamışlar ancak bunları çok açık söylemek tehlikeli olduğu için, ustaca düzenlenmiş imalar, eş anlamlı sözcükler, hatta bazen fabl tarzı hayvan karakterleri kullanarak dertlerini ifade etmişlerdir.

Üstelik bu gençler tıpkı eski halk ozanları gibi müziği de kullanmışlar, böylece şiirlerinin kolayca ezberlenip kulaktan kulağa yayılmasını ve zihinlere yerleşmesini

başarmışlardır. Yalnız bu yeniçağ ozanları, yardımcı araç olarak yepyeni bir öğeyi, gitarı kullanmışlardır. Gerek gitar kullanımı, gerekse şarkı sözlerinin içerikleri göz önüne alınırsa Karaçay–Malkar kültüründeki bu yeni tarzı, Batı popüler kültüründe önemli bir yeri olan (John Baez, vb.) Protest müzikle karşılaştırmak mümkündür. Ancak ana temaları, vatan, millet, yurt sevgisinin yanı sıra, toplumdaki ve yöneticilerdeki ahlâki bozulmaların eleştirisi oluşturur. Üstü örtülü bir anti—Sovyet tema ise ustalıklarla aralara gizlenmiştir.

1957'de Kazakistan'da sürgündeki bir Karaçay ailesinde doğan Özdenlanı Albert (Özden oğlu Albert — isminin Rusça yazılışıyla Albert Uzdenov) işte bu yeni tarzın en önde gelen temsilcisidir. Besteleri ve şiirleri ile hem Kuzey Kafkasya'nın hem de tüm Rusya'nın meşhur sanatçılarından biri konumundadır.

Özdenlanı Albert, şair, yazar, dramaturg, bestekâr ve ses sanatçısı olarak tanımlanmakta olsa da aslında onun için kullanılabilecek en iyi sözcük "ozan"dır. Şiirlerinin birçoğunu kendisi besteleyen şair eserlerini gitar eşliğinde söyleyerek Karaçay–Malkar müziğinde yeni bir ekol oluşturmuş, Karaçay–Malkar müziğini Avrupaî bir tarzda yorumlarken yerel motifleri de kullanmıştır. Şairin şiirlerindeki espriler, Karaçay–Malkar Türkçesi'nin söz varlığını başarıyla kullanması dikkat çekicidir. Kafkas müziğine yabancı bir müzik aleti olan gitarı ilk defa Karaçay–Malkar müziği ile birleştirmiş ve Karaçay–Malkar gençliğinin çok sevdiği bir sanatçı haline gelmiştir.

Müziğe ilk olarak Kazakistan'da dombra çalarak başlayan Özdenlanı Albert, daha sonra gitar çalmaya başlamış ve 14 yaşından itibaren usta bir müzisyen kimliği kazanmıştır. Bu yıllarda başladığı bestecilik hayatında hızla sivrilmiş, özellikle Karaçay—Çerkez Devlet Üniversitesi'ndeki öğrencilik yıllarında önemli eserler vermiştir. Söylediği her şarkı kasetlere çekilen şairin şiirleri ezberlenmiş ve halk arasında hızla yayılmıştır. Ancak devletin resmi propaganda politikaları paralelinde eserler vermediği için uzun süre şiirleri basılmamış, yönetim paralelindeki edebiyat çevreleri tarafından görmezden gelinmiştir. Sovyetlerin son yıllarında ise popüleritesi iyice artmış, ödüller almaya başlamıştır. Halen edebi üretkenliğine ve hayatı kendi bakış açısıyla yorumlamaya devam etmektedir. Şimdiye kadar yazdığı şiirlerin

sayısının 600'ü geçtiği, ayrıca bunların yarısından fazlasının bizzat kendisi tarafından bestelendiği bilinmektedir.

Hem Sovyet yönetimi dönemini, hem "perestroyka"yı, hem de yeni Rusya'yı yaşayan bir aydın olan Özdenlanı Albert'in şiirlerinde her üç döneme ait hayatın izlerine ve çeşitli toplumsal problemlerin incelikli eleştirilerine yoğun olarak rastlamak mümkündür.

Özdenlanı Albert'in şiir ve müzik eserleri sadece Karaçay–Malkar ve Kafkasya ile sınırlı kalmamıştır. Diasporada bulunan (Amerika, Türkiye, Suriye, Almanya ve Orta Asya) Karaçay–Malkarlar tarafından da sevilerek dinlenmektedir.

1980'lerden itibaren Karaçay–Malkar edebiyatının en güçlü temsilcilerinden biri olarak kendini göstermiş, ayrıca müzisyen kimliği ile de yaygınlığını iyice arttırmış olan Özdenlanı Albert'in güçlü fikirlerini sade ve akılda kalıcı dizelerle ifade edebilen edebi tarzının Türkiye'de hiç tanınmıyor olması üzücü bir durumdur. Dünyanın çeşitli ülkelerinde başarılı konserler veren, eserleri çeşitli dillere tercüme edilen bu önemli şairin hayatının ve eserlerinin incelenerek etraflı olarak ortaya konmasının kültür hayatımıza önemli bir katkı olacağını düşünüyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

1 KARAÇAY–MALKAR TÜRKLERİ

1.1 Karaçay–Malkar Tarihi

Kuzey Kafkasya, günümüz Rusya Federasyonunun en güneyinde bulunan Kafkas sıradağlarının bulunduğu yer olup, Hazar denizinin batısından başlayarak Karadeniz sahillerine kadar olan bölgeye verilen isimdir. En doğudan başlayarak, Dağıstan Cumhuriyeti, Çeçenistan, İnguşetiya, Kabardey—Malkar Cumhuriyeti, Karaçay—Çerkez Cumhuriyeti, Adigey Cumhuriyeti ile sona eren bölge, dil, kültür ve tarih bakımından oldukça zengin bir coğrafyadır.

Kuzey Kafkasya bulunduğu konum ve barındırdığı bunca unsurdan dolayı tarih boyunca hep hareketli ve araştırmacıların ilgisini çeken bir yer olagelmıştır. Kafkas halklarının misafirperverliği, kültürü, dili, kahramanlığı ve diğer özellikleri birçok yazara, şaire ve seyyaha ilham kaynağı olmuş, yüksek dağları, coşkun akarsuları, yemyeşil ormanları ile ilgili sayısız hikâyeler yazılmıştır.

Karaçay–Malkarlar Kuzey Kafkasya'nın tam ortasındaki Avrupa'nın en yüksek dağı olan Elbruz'un¹ eteklerinde yaşamaktadırlar. Bu iki halkın dili, kültürü, dini ve adetleri aynıdır.

Karaçay–Malkarlar Rusların Kafkasya'yı istila etmeleriyle çeşitli dönemlerde ayrı idari yapılar içinde yer almaya başladılar. 1864 yılında Kuzey Kafkasya'nın Rusların eline geçmesiyle; Kuban ırmağının yukarı kısımlarında ve Elbruz dağı eteklerinde yaşayan Karaçaylar “Kuban eyaletine, Malkar bölgesinde yaşayanlar ise “Terek Eyaleti”ne bağlanarak bu iki kardeş halk sunî bir şekilde ikiye bölünmüştür.²

¹ Elbruz Dağı: k.m.*Mingi tav*. Kafkasların ve Rusyanın en yüksek dağıdır. İki zirvesi vardır. Batı zirvesi: 5642 m. Doğu zirvesi: 5621 m. Elbruz, şu sıralar faal olmayan, yoğun olarak buzullarla kaplı, çift zirveli bir stratovolkandır. İki zirve arasındaki mesafe 1.500 metre olup, zirve noktası güney krater kenarında bulunur. 70'ten fazla buzul Elbruz'dan aşağıya, vadiye akar. Toplam 145 km² buzla örtülüdür.

² ADILOĞLU, Adilhan: Karaçay—Malkar Türklerinde Nart Destanları, *Yeni Türkiye*, Semih Ofset, Ankara, 1997, s.575.

Günümüzde Karaçay Türkleri Rusya Federasyonuna bağlı olan Karaçay—Çerkez Özerk Cumhuriyetinde yaşamaktadırlar. Nüfusları yaklaşık olarak 200 bin civarındadır. Malkar Türkleri ise Kabardey—Malkar Özerk Cumhuriyetinde yaşamaktadırlar. Malkarların nüfusu 130 bin civarındadır. Karaçay ve Malkarlar tarihî kökleri itibarı ile tek bir millettir.

Son yıllarda artan bilimsel çalışmaların ışığında, Karaçay—Malkar Türklerinin tek bir soy ya da kavimden oluşmadığı anlaşılmaktadır. Kafkasya birçok kavim ve milletin geçiş güzergâhı olmuştur. Aynı zamanda tarih boyunca çeşitli savaşlara sahne olan Kafkasya’da bu savaşlar neticesinde yerleşen kavim ve boyların sayısının bir hayli fazla olduğu tahmin edilmektedir. Sonradan bu karışıma eklenen Kıpçak Türkleri hem en son, hem de sayıca fazla olmaları sebebi ile dil bakımından belirleyici boy olmuşlardır.

Kafkasya’da Elbruz Dağı’nın (Mingitav) doğu ve batısında yüksek dağlık yerlerde yaşayan Karaçay—Malkar Türkleri, tarih boyunca bölgede hâkimiyet kuran Kimmer, Saka (İskit), Hun—Bulgar ve Kıpçak Türklerinin binlerce yıl süren etnik bütünleşmesinden süzülerek ortaya çıkmış bir Türk boyudur.³

Nurullah Tabakcı, Karaçay—Malkarların tarihini (yararlanılabilecek kaynakların farklılığı sebebiyle farklı yöntemler gerektiren) beş ayrı dönemde incelemek gerektiğini söylemektedir:

1. Başlangıcını MÖ. III.—IV. yüzyıllar olarak koyabileceğimiz ilk dönemde, henüz ortada Karaçay isimli bir halk yoktur. Ancak onların ataları olduğu düşünülen çeşitli savaşçı göçebe Türk boyları tarih sahnesinde boy göstermekte, binlerce kilometre karelik arazilerde (Deşt—i Kıpçak ve Kuzey Kafkasya’da) büyük bir hareketlilikle faaliyette bulunmaktadırlar.⁴

Karaçay—Malkar Türkleri Kafkasya’da Elbruz dağının doğu ve batısındaki yüksek dağlık vadilerde yaşamaktadırlar. Tarih boyunca bu bölgede birçok kavim hakimiyet kurmuştur. Bunlar; Kimmerler, Sakalar (İskitler), Hunlar, Bulgarlar,

³ APPA, Adilhan: 2002, Ankara, Türkler 2, Yeni Türkiye Yayınları, *Karaçay—Malkar Türklerinin Kökeni*, s.572.

⁴ TABAKCI, Nurullah, *Alt Kültürde Kimlik Türkiye’deki Karaçaylar*, Kömen Yayınları, Konya 2009, s.74

Alanlar ve Kıpçak Türkleridir. Bu kavimler yüzyıllar içinde birbirleriyle kaynaşmışlardır. Bu etnik birliktelikten süzülerek ortaya çıkan yeni Türk halkı Karaçay–Malkarlardır. 22—26 Haziran 1959 tarihinde, Nalçik şehrinde yapılan “Karaçay–Malkar Halkının Etnik Oluşumu” adlı sempozyumda Karaçay–Malkarların oluşumuyla ilgili şu karara varılmıştır: “Karaçay–Malkar Türkleri, Bulgar, Alan, Kıpçak ve muhtelif Kafkas kabilelerinin birbirleriyle karışmasından meydana gelmiştir.” (Adiloğlu 2005: s.3)

Aslında Kafkasya’da Türk varlığı çok eski çağlara kadar uzanmaktadır.

“Atlı Kavimler Medeniyeti” ya da Bozkır Göçebeleri” Kafkasya’da ilk Türk varlığını oluşturmaları yönüyle önemlidirler. Kafkasya’da, Karaçay–Malkarların yaşadıkları coğrafyada “Kurgan” tipi mezarlar görülmektedir. Bu tür mezarlar Türk kavimlerinin eskiden kullanmış oldukları mezar tipleridir. Buradan yola çıkarak, Türk kavimlerinin çok eski çağlardan beri Kafkasya’da yaşadığını anlıyoruz. (Appa 2002: s.572)

N.Tabakcı ikinci dönem için şöyle demektedir:

2. Karaçay tarihinin sonraki döneminin, XIII. yüzyıldaki büyük Moğol akınları ile başladığı söylenebilir. Benzeri olaylar daha sonra Timur’un orduları eliyle tekrarlanmıştır.

Bu dönemde, yıllarca süren savaşlar neticesinde bölgedeki güçler dengesi bozulmuş, pek çok boy ve birlik ortadan kalkmış, oluşan boşluklar, yepyeni etnik karışım ve bileşimlerle ortaya çıkan güçler ve birliklerle doldurulmuştur. Karaçay Türklerinin bu karışık ortamdaki unsurlardan oluşan yeni bir etnik kimlik olarak ortaya çıkışı işte bu dönemde gerçekleşmiştir. “Karaçay” adı yine henüz tarihî kayıtlarda geçmemektedir. Bu dönemle ilgili yeterli tarihî belge olmadığından, ağırlıklı olarak geleneksel halk rivayetlerinden yararlanmak gerekmektedir.⁵

3. XVI. yüzyılda, Kafkasya’daki iç hareketlilik durağanlaşmış, etnik oluşumlar ana hatları ile tamamlanmıştır. Rusların Kafkasya’da etkileri iyice artmaya

⁵ TABAKCI, Nurullah, A.g.e, s.75

başlamıştır. XVI. yüzyıl başlarından itibaren “Karaçay” ismi kullanılmaya başlanmış ve günümüzdeki topraklarında yaşayan küçük bir beylik olarak mevcudiyeti kesinlik kazanmıştır.⁶

4. XIX. yüzyıl, Rusya’nın adım adım tüm Kafkasya’yı topraklarına kattığı kesintisiz savaşlarla geçmiştir. Karaçay toprakları da 1828’de kanlı bir çarpışma sonrasında Rusya’ya bağlanmıştır. Bu olay sonucunda, Karaçay topluluğu artık Rus İmparatorluğu’nun kayıt sistemi içine girmiştir. Karaçay halkının tarihinin yazımı açısından daha net ve “yazılı” bir dönem başlamıştır.⁷

5. Rus Çarlığı’nın yıkıldığı Sovyet iktidarının kurulduğu bu son dönemde teknolojik imkânların çoğalması, bölgede okuryazarlık oranının artması, matbaa başta olmak üzere birçok iletişim tekniklerinin yaygınlaşması ve araştırmaların artmasından dolayı zengin bir materyal hazinesi vardır. Bu son dönem, kollektifleştirme hareketi, 1921—1928 yıllarındaki Yeni Ekonomik Politika (NEP) dönemi, II. Dünya Savaşı, Kafkasya’da Alman işgali, Karaçay–Malkarların Orta Asya sürgünü, geri dönüşü ve Sovyetlerin yıkılışı gibi olaylarla gelişmiş olup halen devam etmektedir.⁸

1.2 Karaçay–Malkar Edebiyatı

Türkiye’de Karaçay–Malkar dili ve edebiyatı, kendileri de Karaçay–Malkar kökenli olan Ufuk Tavkul ve Adilhan Adiloğlu tarafından etraflıca araştırılmış ve incelenmiştir. Bu iki değerli bilim insanının çok değerli çalışmaları tez çalışmam sırasında yol gösterici olmuştur. Kendileri bu sahadaki çalışmalarına halen devam etmektedirler.

Yazı, Karaçay–Malkarlar’ın dünyasına İslâmiyeti kabul ettikleri XVIII.yüzyıl sonları ile XIX.yüzyıl başlarında Arap harfleriyle girmiştir. Köklü ve zengin bir halk edebiyatına sahip olan Karaçay–Malkarlar’da “Yazılı Edebiyat” İslâm’ın kabulü ile başlamıştır.

⁶ TABAKCI, Nurullah, A.g.e, s.75

⁷ TABAKCI, Nurullah, A.g.e, s.75

⁸ TABAKCI, Nurullah, A.g.e, s.75

1900'lü yıllara kadar yazılı bir edebiyata sahip olmayan Karaçay–Malkarlar'ın edebiyatlarını “Sözlü Edebiyat” ve “Yazılı Edebiyat” olarak ikiye ayırmamız mümkündür.

1.3 KARAÇAY–MALKAR SÖZLÜ EDEBİYATI

Kafkas dağlarının sarp ve derin vadilerinde yarı göçebe olarak yaşamakta olan Karaçay–Malkarlar, birikimlerini yazabilecek herhangi bir alfabeye sahip olmadıkları için edebi ürünlerini ağızdan ağza aktararak, bu ürünlerin nesilden nesile ulaşmasını sağlamışlardır. XVIII. yüzyılın sonu XIX. yüzyılın başında İslâmiyet'i kabul eden Karaçay–Malkarlar Arap harfleri ile tanışarak bu alfabeyi kullanmaya başlamışlardır.⁹

U. Tavkul Karaçay–Malkar sözlü edebiyat geleneğinde öne çıkan halk şairlerini şöyle sıralamıştır. Kara Mussa, Zantuvdu, Kasbot Koçhar, Kâzım Meçi, Appa Canıbek ve İsmail Semen.

Kara Mussa, eserleri unutulmadan günümüze kadar ulaşabilen en eski Karaçay–Malkar halk şairidir. XVII. yüzyılda yaşamıştır. Kara Mussa bir “Cırçı” (Destan Şairi) dir.

Zantuvdu, XVII.yüzyılda yaşadığı tahmin edilen bir destan şairidir. Kafkasya tarihi ile ilgili önemli bilgiler veren şiirleri vardır.

Kasbot, Karaçay'ın Koçhar soyuna mensup fakir bir ailenin oğlu olarak Karaçay köylerinden Uçkulan'da dünyaya gelmiştir. 106 yıllık hayatında Karaçay–Malkar edebiyatına sayısız eserler kazandırmıştır.

Kâzım Meçi modern Karaçay–Malkar edebiyatını oluşturan temel taşlardan biridir. Küçük yaşlardan itibaren medrese eğitimi alan Kâzım Arap, Fars ve Türk edebiyatı ile beraber Rus edebiyatına da vâkıf olmuş bir aydındır.

Appa Canıbek, Karaçay–Malkar edebiyatının hiciv ustası olarak tanınmaktadır. 1864 yılında Karaçay'ın Uçkulan köyünde dünyaya gelmiştir. Keskin dili yüzünden hayatının büyük bölümünü sürgünlerde geçirmek zorunda kalmıştır.

⁹ TAVKUL, Ufuk, Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1993, s.218, 219.

İsmail Semen, Karaçay–Malkar halk şairlerinin son temsilcisi olarak kabul edilmektedir. 1891 yılında Karaçay’ın Uçkulan köyünde dünyaya gelmiştir. Görüşleri Rus politikasıyla ters düştüğü için eserleri görmezden gelinmiştir. Hak ettiği itibarı Sovyetler dağıldıktan sonra kazanmıştır.

Birçok Türkî millette olduğu gibi Karaçay–Malkar Türklerinin de tarihî gelişimini, sosyal yapısını ve psikolojisini anlamada ve tahlil etmede halk edebiyatının yeri çok büyüktür. Yüzyıllar boyunca halk edebiyatı eserlerinde, halkın kaderi, tarihi, psikolojisi, adet ve gelenekleri, dünyalarının anlamı vb. anlatıla gelmiştir. Halk, kendilerine ait en kalbî duygularını, güzel dileklerini, umutlarını, acılarını, nasip ve doğruluk için nasıl uğraş verdiklerini halk edebiyatı türlerinde tasvir etmiştir.

Halk eserlerinin, Karaçay–Malkar edebiyatının kurulması ve büyümesinde anlamlarının çok büyük olduğuna, Kâzım Meçi, İsmail Semen, Said Şahmurza, Kerim Otar, Kaysın Kuli, Halimat Bayramuk, Tanzila Zumakul gibi büyük şair ve yazarların eserlerinde halk edebiyatından geniş ölçüde faydalanmaları şahitlik etmektedir.¹⁰

Karaçay–Malkar sözlü edebiyatında bulunan türler için şu sınıflandırma yapılabilir.

1.3.1 Mitoloji

1.3.1.1 Pagan Kültüründen Beslenen Mitolojik Destanlar ve Efsaneler

Karaçay–Malkar Türkleri, XVIII. yüzyıl ortalarında İslâmiyeti kabul etmişlerdir. Bu zamana kadar, eski inanışlarını devam ettirmişlerdir. Karaçay–Malkar Türkçesinde, bu döneme ait olan sözlü edebiyat ürünlerinin büyük bir kısmı, “cır” adı verilen destan ve halk şiirleriyle günümüze kadar korunmuştur.

“Teyri, Çoppa, Erirey, Gutan, Gollu, Dolay, İnay, Apsatı ve Biynöger gibi mitolojik halk şarkılarının hepsi Karaçay–Malkar Türklerinin bu döneme ait kültürünün ürünleridir.” (Adiloğlu 2003: s.132)

¹⁰ HACILANI, Tanzila, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, c. 22, Karaçay–Malkar Edebiyatı, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s.47.

Biyñöger destanı da Karaçay–Malkar halkına ait en eski edebiyat örneklerinden biridir. Biyñöger ile Kırgızlardaki Kocacaş destanı benzerlik göstermesi bakımından incelenmeye değer bulunmuştur. Adilhan Adiloğlu bir makalesinde Kırgızlardaki Kocacaş Destanı ile Karaçay–Malkarlardaki Biyñöger Destanı arasındaki birçok benzerlikleri gözler önüne sermiştir. Karaçay–Malkarların bu destanında Biyñöger adındaki avcının Av Tanrısı Apsatı'nın kızı tarafından beddua edilerek yalçın bir kayanın başında kalması ve oradan inemeyerek kendini kayalardan aşağı atarak ölmesi anlatılmaktadır.

Kırgızların Kocacaş ve Karaçay–Malkarların Biyñöger destanlarında Adilhan Adiloğlu'nun tespit ettiği bazı benzerlikler şunlardır: Her iki destanda da kahramanlar usta birer avcıdırlar. Ayrıca her iki kahraman da birtakım olağanüstü özelliklere sahiptir. Biyñöger; kor ateşe dayanıklıdır, bedenine ok işlemez. En azgın sulara bile balık gibi yüzebilir. Geyiklerin dilini bilir, onlarla konuşabilir. Serçeyi gözünden vurabilecek kadar usta avcıdır. Kocacaş da Biyñöger gibi bir beyin oğludur. O da usta bir avcıdır, sanki uçarak yürüyen bir insandır. Silahını omzundan hiç indirmez. Köyünden çok, dağlarda yaşar.

Yine her iki destanda da, geyik ve dağ keçilerinin koruyucularının, avcılara karşı duyduğu öfke benzer şekilde anlatılmaktadır.¹¹

Karaçay–Malkarlarda ilkbaharın gelmesi, yağmurların başlaması ile ilgili çeşitli şiirler ve törenler düzenlenirdi. Çocuklar evleri dolaşarak yeni mevsimin hayırlı olması için şarkı söyler iyi niyetlerde bulunurlardı.

Karaçay–Malkarlar tabiat olaylarını gerçekleştiren birden fazla tanrıya inanırlardı. Ürünleri ve tokluğu veren, göğu güreten, şimşegi çaktıran hep farklı tanrıları.

Yılın belirli zamanlarında bu tanrılara adanan çeşitli ayinler yapılırdı. Kurbanlar kesilir, danslar edilir, çeşitli dua ve dileklerde bulunulurdu. Yılın bereketli olması, hastalıklardan korunma, hayvan ve insan sayılarının artması gibi istekler hep bu tanrılardan istenirdi.

¹¹ ADİLOĞLU, Adilhan: Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları, *Biyñöger ve Kocacaş Destanları Arasındaki Benzerlikler*, 2007, 2/4, s.56.

1.3.1.2 Nart Destanları

Kuzey Kafkas halk edebiyatlarında çok sık karşılaşılan diğer bir efsane “Nart”lardır. Türkçedeki tam karşılığı “alp” kelimesidir. Yani “nart” kelimesi “yiğit, cesur, mert, kahraman” ve benzeri birçok kelimenin anlamını bünyesinde toplayan bir kelimedir.¹²

Nartlar Karaçay–Malkar edebiyatında da karşımıza çıkar. Nartlar Kafkas halklarının ataları sayılan efsanevi insanlardır. Cesaretin, yiğitliğin, aklın ve kültürün sembolüdürler. Çeçen—İnguş, Osetin, Çerkez, Abaza ve Karaçay–Malkar edebiyatlarındaki Nart efsaneleri Kafkasyadaki kültürleri birleştirici bir unsurdur. Çerkezlerin ve diğer birçok Kafkas milletinin Nart efsaneleri Yunan mitolojisi ile benzerlik gösterirken, Karaçay–Malkarlar’ın Nartları ise Altay ve Türk mitolojisi ile benzerlik göstermektedir.

Nartların kökeninin iki Nart ile başladığı kabul edilir. Bunlar: Özümek ile Satanay’dır. Özümek ile Satanay Karaçay–Malkar Nart destanının en önemli iki karakteri ve özüdür.

Ol Satanay bolğandı nartla anası,

O Satanay olmuştu Nartların anası,

Özümek da bolup nart askerin atası.

Özümek de olup Nart askerin atası.

Diğer Nart kahramanları: Yer Tanrısı ile Gök Tanrısının oğlu olduğuna inanılan Debet, suyu zaptedip, halkı rahat yaşatmayan çok başlı dev canavarlar ile mücadele eden Sosuruk, Alavğan ve Karaşavay’dır. Bunların yanısıra Açey oğlu Açemez, Raçıkav, Nöger, Çüyerdi de diğerleri kadar edepli, namuslu, güçlü, dillere destan nartlardır.¹³

1.3.2 Halk Şiirleri

Karaçay–Malkar edebiyatındaki halk şiirlerine “cır” adı verilmektedir. “Cır” şarkı manasına gelmektedir. Karaçay–Malkarlarda yazılı edebiyata çok geç dönemlerde geçildiği için, şiirler nesilden nesile aktarılırken şarkı formatı

¹² ADİLOĞLU, Adilhan: Makaleler ve İncelemeler, Ankara, Başkent Matbaacılık, 2005, s.97.

¹³ HACILANI Tanzila, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, c. 22, Karaçay—Malkar Edebiyatı, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s51,52

kullanılmıştır. Şarkıların şiirle göre ezberlenmesi ve hatırlanması daha kolaydır. Dolayısıyla “cır” lar bu şekilde yüzyıllar boyunca muhafaza edilmiştir.

Karaçay–Malkarlar’da bilinen en eski şiirler eski zamanlarda özellikle tarlada çalışırken söylenen şarkılardır. Bunlar, “Erirey”, “Dolay”, “İnay” “Sabançını Cırı—Çiftçinin Şarkısı”dır. Bu şiirlerde İslam öncesi inancın izleri açıkça görülmektedir.

Karaçay–Malkarlar özellikle hayvancılık ve çiftçilikle geçimlerini sağlamaktaydılar. Dolayısıyla bu iki meslek hakkında oldukça fazla inançlar, şiirler tapınmalar mevcuttu. Mesela “Dolay” ismindeki şarkı, süttten yağ çıkarırken söylenirse daha fazla yağ çıkacağına inanılırdı. Hasat zamanı ise “Erirey” şarkısı söylenirdi. Erirey eski zamanlarda bereket tanrısının ismiydi. El yapımı kumaş, keçe ve yamçı gibi işler yapılırken söylenen şarkı ise “İnay”dı. İnay kumaş dokumacılığının ve yün işlerinin tanrısı olarak bilinirdi.

1.3.3 Tarihî Şiirler

Kafkas halklarına özgü destan şeklindeki tarihî şiirler, Karaçay–Malkar edebiyatında önemli bir yer tutar. Tarihî şiirlerde bir olay anlatılırken, konu edilen kişinin soyadı anılarak anlatılır. Bazen şiirlerdeki övgü veya yergi bu sülaleyi toplumda belirli bir yere koyabilir. Şiirlerde, kahramanlık, korkusuzluk, haksızlığa uğrama, kadın gibi sosyal hayatla ilgili herhangi bir konu işlenebilir.

Böylece geçmişte iyi ya da kötü olarak tanınan şahıslar yüzyıllar boyunca soylarının adının da iyi ya da kötü olarak anılmasını sağlamışlardır.¹⁴

Destan şeklinde söylenen bu şiirler, Karaçay–Malkarlar’ın eski tarihini, kültürünü, adetlerini, sosyal hayatını, toplumsal yapısıyla ilgili olayları anlamamıza yardımcı olurlar.

Tarihî şiirlere örnek olarak şunları sayabiliriz: 1790’lardaki veba salgınında ölenleri konu alan ölüm ile ilgili “Bekmırza” isimli yiğit hakkındaki şiir, Açıy oğlu Açımez’in namusu için bir Kırım Hanını öldürmesi ile ilgili şiir, Karaçay kadınlarını bir baskınla esir eden Çerkezlerin peşinden giderek kadınları kurtaran Bagatırların Tatarkan adlı kahraman Karaçaylının şiiri.

¹⁴ TAVKUL, Ufuk, Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür, Ötüken Neşriyat, Ankara, 1993, s.226.

Görüldüğü üzere halk şiirleri özellikle halkı derinden etkileyen ferdî veya toplumsal bir olay neticesinde söylenmiş tarihî bir belge niteliği taşımaktadır. Kahramanlar tasvir edilirken öncelikle yiğitlik ve olağanüstü özelliklerinden bahsedilmekte, daha sonra da olayın gelişimi ve sonucu verilmektedir.

Buna en güzel örneklerden birisi veba salgınında hayatını kaybeden “Bekmırza”nın şiiridir:

Bekmırza bu şiirde şöyle tasvir edilmektedir:

Candetli bolsun Süyünçlanı Bekmırza	<i>Cennetlik olsun Süyünçlerin Bekmırza</i>
Atha minse atnı belin bügedi	<i>Ata binse atın belini büküyor</i>
Suyga kirse suw çabaklay cüzedi	<i>Suya girse balık gibi yüzüyor</i>
Arkan atsa atnı boyun üzedi	<i>Kement atsa atın boynunu koparıyor</i>
Sadak atsa tiyer cerin biledi	<i>Ok atsa vuracağı yeri biliyor</i>
Kamçı ursa cerni carıp kiredi.	<i>Kamçı vursa yeri yarıp giriyor.</i>

Kahraman Bekmırza'nın yiğitliği böyle anlatıldıktan sonra veba hastalığına yenik düştüğü anlatılarak şiire son verilmektedir.¹⁵

1.3.4 Aşk Şiirleri

Karaçay–Malkar halk edebiyatında “Süymeklik Cır” adı verilen aşk şiirleri geniş yer tutmaktadır. Konuları genelde, sevgilinin güzelliği, karşılıksız aşk vb. dir.

Bazı aşk şiirleri ve manilerde beddualarla da karşılaşılır. Tamamen beddualardan oluşan şiirlere ise, “Karğış İynarla— Beddua Manileri” denir. Bunlarda genç erkek (ya da kız) sevenini kötü söz ile çok kırmış, acıtmışsa veya onun namusu ile oynamışsa beddua edilir. Bazı aşk şiirlerinde ise iki seveni ayıran veya onlara zararları dokunanlar, acı biçimde lanetlenirler.¹⁶

Karaçay–Malkar edebiyatındaki aşk şiirlerine İsmail Semen'in “Aktamak” isimli şiirini örnek olarak gösterebiliriz.

¹⁵ TAVKUL, Ufuk: Kafkasya Dağlarında Hayat ve Kültür, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1993, s.227.

¹⁶ HACILANI, Tanzila: Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, c. 22, Karaçay—Malkar Edebiyatı, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s.57

İsmail Semen gençlik yıllarında Karaçayların İja soyundan Anisat adında bir kıza âşık olur. Anisat'a beyaz boyunlu anlamında “Aktamak” adını veren İsmail, Aktamak için dördlüklerden oluşan bir şiir yazar ve bu şiiri besteler. Aktamak'ın şiirne her gün yeni kıtalar ekleyen İsmail Semen'in bu şiiri şarkı olarak kısa sürede bütün Karaçay–Malkar'da yayılır. Aktamak sonunda iki bin kıtadan oluşan ve İsmail Semen'in aşkını anlatan bir halk şiiri—şarkısı olur.

Aktamak adlı şiirde İsmail Semen, Aktamak'ı bir faytona bindirerek bütün Kafkasya'yı dolaştırdığını hayal etmektedir. Şiirine Aktamak ile nasıl tanıştığını anlatarak başlayan İsmail Semen, onunla evleninceye kadar yaşadığı sıkıntıları dile getirir. Aktamak'ı nasıl kaçırıp onunla evlendiğini anlatan İsmail Semen, şarkısına yeni kıtalar eklemeyi Aktamak'ın ölümüne kadar sürdürmüştür.¹⁷

İki bin kıtadan oluşan Aktamak şiirinin bazı bölümleri şöyledir:

Min Aktamağım faytonga	<i>Bin aktamağım faytona,</i>
Bazar ginçiga kiyinib	<i>Oyuncak bebek gibi giyinip,</i>
Men sol canıngda oynay barırma	<i>Ben sol tarafında oynayarak giderim,</i>
İlaçın kibik süyünüb	<i>Şahin gibi sevinip.</i>
Altın kibik mıyıklarım	<i>Altın gibi bıyıklarım,</i>
Çolpan culduzça közlerim	<i>Çolpan yıldızı gibi gözlerim,</i>
Tav ellege tavrüh bolgandı	<i>Dağ köylerine destan olmuş,</i>
Meni sanga aythan sözlerim	<i>Sana söylediğim sözlerim.</i>
Argı canıng da Terk suvung	<i>Öte tarafın Terek ırmağın,</i>
Bergisi—Ullu Kabartıng	<i>Berisi —Büyük Kabardey,</i>
Ömürüm ketdi tınçaymaganlay	<i>Ömrüm rahat yüzü görmeden geçti,</i>
Aruv Aktamak amaltın.	<i>Güzel Aktamak uğruna.¹⁸</i>

¹⁷ TAVKUL, *Ufuk: Kırım Dergisi*, sayı 8, 2000, s.49

¹⁸ TAVKUL, *Ufuk: Kafkaslarda Sözlü Edebiyat Geleneği*, Karaçay—Malkar Halk Şairleri Antolojisi, Ankara, 2010, Sistem Ofset Yayıncılık, s.162,170.

1.3.5 Maniler

Karaçay–Malkar halk edebiyatında aşk konulu şarkılardan başka “İynar” adı verilen maniler de vardır. Bu maniler Anadolu’da söylenen manilerle aynı özelliklere sahiptir. Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü mısralar kafiyelidir. İlk iki mısra ile son iki mısra arasında anlam bütünlüğü yoktur.¹⁹

“İynarları” (Maniler), kızların, erkeklerin, kız ve erkeklerin söylediği maniler olarak üçe ayırmak mümkündür. Bazı manilerde “Karğış” beddualarla da karşılaşılabilir. Bu beddualar daha çok espri için söylenir.

1.3.6 Ağıtlar

Diğer Türk toplumlarında da görüldüğü gibi gerek ferdî, gerekse toplumsal olumsuz bir şekilde sonuçlanan hemen hemen her bir olay ve durum için ağıt türünde halk şarkısı yapmışlardır. Karaçay–Malkar Türkçesinde ağıtlar için “kuv—küy”, “sıyıt” ve “sarın” isimleri kullanılmıştır. Ağıtların konuları savaşlarda şehit olan yiğitler, salgın hastalıklarda topluca ölümler, haksızlık ve birbirine kavuşmadan ölen sevgililer gibi çok çeşitli toplumsal olguları kapsamaktadır.

Halk tarafından sevilen biri öldüğünde onun için en usta ağıtçıya ağıt yaptırma geleneği vardır. Mesela Baksan vadisinin sevilen prensi Orusbiylerin İsmail öldüğünde, halk onu geleneksel “sıyıt” (ağıt, matem töreni) ile gömmüş, daha sonra ona büyük bir ağıt yapmıştı.

Orusbiyalanı İsmail öldüyese,	<i>Orusbiylerin İsmail öldüyese,</i>
Ullu Bashandan suvuk hapar keldi ese,	<i>Büyük Bashan'dan kötü haber geldiyse,</i>
Betden betge çubur nerdanı kim atar?	<i>Yamaçtan yamaca, kısa tüfeği kim atar?</i>
İnokovha sürüb, kara cuh ögüzleni kim satar?	<i>İnokov'a götürüp kara burunlu öküzleri kim satar?</i>
Erikgenden erikgenne caya kobuzunu kim soğar?	<i>Usanmadan usanmaya yaylı kopuzunu kim çalar?</i>
Toylada seniça alğışlab, boza ayaknı kim tartar?	<i>Düğünlerde senin gibi dua edip, boza kasesini kim içer?</i> ²⁰

¹⁹ ADILOĞLU, Adilhan: Karaçay—Malkarlar Tarih Toplum ve Kültür, 2003, Ankara, Karam Araştırma ve Yayıncılık, s.138.

²⁰ HACILANI, Tanzila: Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, c. 22, Karaçay—Malkar Edebiyatı, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s.57

II. Dünya savaşında Ruslarla beraber Almanlara karşı savaşan Karaçay–Malkarlar savaş sırasında sürgüne gönderilmekle çok büyük acılar çekmişlerdir. İsmail Semen Sürgün için “Belâların üstüne belâ katmıştı” demektedir. O yıllarda yaşanan acılar ağıtlarla anlatılmıştır.

Karaçay–Malkar halkının maruz kaldığı çeşitli felâketler, savaşlar, sürgünler sebebiyle halk edebiyatındaki bütün bu zenginlikler çok geç dönemlerde yazıya geçirilebilmiştir. Özellikle 1957’li yıllardan itibaren halk edebiyatını yazıya geçirme işi hız kazanmıştır. Bu tarihten itibaren çeşitli kitaplar ve antolojiler oluşturulmuştur.²¹

1.3.7 Ninniler

Bebeklere daha çok nasihate benzeyen ninniler söylenir. Bu ninnilere “beşik cır” veya “bellav” adı verilmektedir. Ninnilerde bebeklere, iyiliğe, doğruluğa, cömertliğe, yiğitliğe özendirici sözlerle hitap edilir. Çocuk şarkılarına da “sabiyy cır” denilmektedir. Karaçay–Malkar adet ve geleneklerinin çocuklara öğretilmesinde sabiyy cırların etkisi büyüktür.

Erkek çocuğa ninni söylerken daha çok yiğitlik, kahramanlık ve arkadaşlarını iyi seçmesi gibi temalar kullanılır, kız çocukları için ise işini seven , namuslu, edepli ve güzel olması için dileklerde bulunulurdu.

1.3.8 Çocuk Şiirleri

Karaçay–Malkar toplumu çocukların yetişmesine ayrı bir önem vermiştir. Çocuklar çok küçükken toplumdaki adet, gelenek ve görenekler çocuklara öğretilirdi. Dedelerin ve ninelerin torunları için söyledikleri değişik çocuk şarkıları vardır. Bu şarkı tarzındaki şiirler genellikle çocuklar oynatılırken söylenirdi. Bu şarkılardan bazıları: Durku—durku, Cuv—cuv—cuvala, Tarta—soza’dır.

1.3.9 Bilmeceler

Halk edebiyatlarında geniş yer tutan bilmecelere Karaçay–Malkarlar “Comak”, “El Bergen Comak”, “Elber” gibi çeşitli adlar verirler.

²¹ Erişim: <http://www.kamatur.org/kutuphane/kitaplar/293—eskcirla>

Karaçay–Malkarlarda bilmece sorma geleneğinde bilmeceyi soran kişi sorulandan bir köy ister. Verilen köyü beğenmezse başka bir köy de isteyebilir. Bilmeceler sıra ile sorulur. Bilmecenin cevabı bilindikten sonra sıradaki kişi bilmecesini sorar. Bütün köyleri toplayan kişi bilmece yarışmasının galibi sayılır.

“Bir atım bardı da, anga bingen üyge kaytmaydı”. (Sal ağaç)

“Bir atım var, ona binen eve dönmüyor”. (Tabut)

Bilmecelerin doğuşu ile ilgili de değişik hikâyeler mevcuttur. Onlardan bir tanesi şöyledir: Bilmece: Andızda duppuk balta, otcagada kara bilev. (*Çalılıkta kör balta, ocakta kara bilev taşı*). Cevap: Akılsız erkek, akıllı kadın.

Hikâyesi: Karaçay beyi Kırımşavhaller’in İslâm Bey oğlu ile birlikte Karaçay sınırlarının dışında Kırım Hanı’nın askerlerinin eline düşerler. Tatar askerleri bunları hapseder. Kırım Hanı, oğluyla beraber Karaçay Beyinin öldürülmelerini emreder. Kırımşavhaller’in İslâm Bey öldürüleceklerini anladığında Tatar askerlerine, eğer kendilerini öldürmeyip serbest bırakırlarsa pek çok mal mülk vereceğini vaad eder. Kırımlı askerler bunu duyunca Karaçay beyine: İkinizi birden bırakamayız. Sen oğluna söyle, vaad ettiğin o malları getirsin derler. İslâm Bey Tatar askerlerinin yanında oğluna: Git, çalılıktan kör baltayı al, ocaktaki kara bilev taşında bile. Sonra evin ortasındaki direği onunla devir. Oradan çıkan yüz boynuzlu, ikiyüz de boynuzsuz koyunu sürüp getir, bu üç muhafız askere ver, diyerek onu Karaçay’a geri gönderir. İslâm Bey’in oğlu Karaçay’a gelip olanları anlattığında bütün Karaçay Kırımşavhaller’a toplanır. Ancak hiç kimse İslâm Bey’in sözlerinin anlamını açıklayamaz. Fakat Kırımşavhaller’in gelinleri bu sözlerin anlamını çözer. Kırımşavhal oğlu İslâm Bey “kör balta” diyerek oğlunu, “bilev taşı” diyerek gelini kastetmiştir. Yüz boynuzlu koyun, yüz atlı asker; iki yüz boynuzsuz koyun iki yüz yaya asker anlamındadır. Böylece İslâm bey’in oğlu üç yüz Karaçaylı asker alıp babasını Kırım Hanının elinden kurtarır. Zamanla bu sözler Karaçaylar arasında bir bilmeceye dönüşmüştür.²²

²² TAVKUL, Ufuk: Kafkasya Dağlarında Hayat ve Kültür, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1993, s.234, 235.

1.3.10 Alğışlar ve Karğışlar

Karaçay–Malkar halk edebiyatında “alğış” adı verilen dua—dilekler; eski inanç unsurlarından beslenen ve çeşitli olumlu olumsuz hükümler bildiren, şiir biçiminde ve kafiyeli, bazıları uzun, bazıları ise kısa olan sözlü gelenek ürünleridir.²³

İlk şimşek çakıp yağmur yağdığında evlerin avlularında büyük ateşler yakıp çocukları üzerinden atlatırlardı. İlkbaharda gökyüzünde ilk gökkuşağı belirildiğinde “Teyribiz bersin aş tatuv. Adam da mal da bolmasın bizge açuv” (*Gök Tanrımız versin aş—lezzet—insan da, hayvan da bize acı vermesin.*) derlerdi.

Karaçay–Malkarlar’ın eski inanışlarına göre çeşitli tanrıları vardı. Bunlardan biri de *Erirey’di*. Erirey, tahıl ve tarlada yetişen mahsüllerin tanrısıydı. Yer tanrısının ismi ise “*Davle*” idi. Karaçay–Malkarlar bahar başlangıcında Erirey ve Davle şerefine tören düzenlerlerdi. Bu törenlerde çeşitli dua ve dileklerde bulunurlardı. Karaçay–Malkarların “Saban Toy” adını verdikleri bir törendeki dua “alğış” şöyleydi:

Cazıbiz cavumlu bolsun	<i>Baharımız yağmurlu olsun,</i>
Küzübüz künlü bolsun	<i>Güzümüz güneşli olsun,</i>
Kışımız karlı bolsun	<i>Kışımız karlı olsun,</i>
Acalıbiz sabır bolsun	<i>Ecelimiz sabırlı olsun,</i>
Istavatla mallı bolsunla	<i>Çiftlikler mallı olsunlar,</i>
Batmanla ballı bolsunla	<i>Kovanlar ballı olsunlar,</i>
Egiz—egiz tölü tuvsun	<i>İkiz—ikiz nesil doğsun,</i>
Segiz—segiz nasib cavsun	<i>Sekiz—sekiz kısmet yağsın,</i>
Teyribiz bersin aşhılık	<i>Gök tanrımız versin iyilik,</i>
Körmeyik barıbiz açlık	<i>Görmeyelim hiçbirimiz açlık²⁴</i>

Duaların dışında “Karğış” adı verilen beddualar vardır. Karğışlarda, zarar gören kişi kendine zararı dokunana şiddetli bir şekilde beddua eder ve onu lanetler.

²³ ADİLOĞLU, Adilhan: Karaçay—Malkarlar Tarih Toplum ve Kültür, 2003, Ankara, Karam Araştırma ve Yayıncılık, s.140.

²⁴Erişim:http://www.kafkas.gen.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=21:gollu—toy—gelenegi—ve—nevruz&catid=27:karacay—Malkar&Itemid=37

1.3.11 Nükteler ve Hicivler

Karaçay–Malkar halk edebiyatında “çam—cır” adı verilen nükteli halk şarkılarıyla “seleke” adı verilen hicivlerin önemli bir yeri vardır. Nükteli halk şiirlerine örnek olarak “Cörme”, “Bayçoralanı Kara Caş” ve “Taw Kışlıkla” adlı şarkıları gösterebiliriz.²⁵

Karaçay–Malkar edebiyatında en önde gelen hiciv ustası, asıl adı Zekeriyya olan Appa Canıbek’dir. 1864 yılında Karaçay’ın Uçkulan köyünde doğmuştur.

Karaçay–Malkar halk şairlerinden olan Appa Canıbek "gezgin halk ozanı" temsilcilerinden biridir. Hayatı at sırtında geçmiştir. Kafkas dağlarında ömrünü bir gezgin olarak tüketmiştir. Tawlu²⁶ (dağlı) halkın misafirperliği onun gezgin olması için imkân hazırlamış, hayatı boyunca çalışmadan, bir köyden diğerine giderek, gezdiği yerlerde karşılaştığı olumsuzlukları, gördüğü aksi, cimri, zalim insanları şiirlerinde hicvetmiştir. Böylelikle fakir halk tabakasının sevgisini kazanırken, zengin ve güçlülerin de öfkelerini üzerine çekmiştir.

Appa "Erkeğin Kanatları" adını verdiği bir şiirinde iyi bir kadın ile iyi bir atın, erkeğin hayatındaki önemini şöyle vurgular:

İgi tişiruw bla igi at	<i>“İyi kadın ile iyi at,</i>
Erkişini kanatlarıdıla	<i>Erkeğin kanatlarıdır,</i>
Nohu macal etmezligin etedi	<i>Sevgilisi iyi olan yapamayacağı işi yapar,</i>
Atı tacal Nihit ²⁷ avuşdan ötedi	<i>Atı iyi olan Nihit geçidinden aşar,</i>
Aman tişiruvu bolgan	<i>Kötü karısı olan,</i>
Kanatı singan kargalaydı	<i>Kanadı kırılmış karga gibidir,</i>
Osal atha mingen kişi va	<i>Kötü ata binen erkek ise,</i>
Ceter cerine cetalmaydı	<i>Gideceği yere ulaşamaz,</i>
Ciger katın erge küç bered	<i>Hamarat kadın erkeğe güç verir,</i>
Tulpar at erni tavkel etedi	<i>İyi cins at erkeği cesur yapar.”²⁸</i>

²⁵ ADILOĞLU, Adilhan: Karaçay—Malkarlar Tarih Toplum ve Kültür, 2003, Ankara, Karam Araştırma ve Yayıncılık, s.140.

²⁶ Tawlu: Kar.mal. Dağlı, Karaçay—Malkarlı. Karaçay—Malkarlar kendilerini “Tawlu” (Dağlı) diye de adlandırmaktadırlar.

²⁷ Nihit Geçidi: Karaçay’da Kuban ırmağı vadisinde sarp bir geçit.

1.3.12 Nasreddin Hoca

Karaçay–Malkar edebiyatında “Nasra Hoca” adıyla bilinen Nasreddin Hoca’nın fıkraları, Türkiyedeki Nasreddin Hoca fıkralarıyla hemen hemen aynıdır.²⁹ Karaçay–Malkar edebiyatındaki bazı yerel motif ve tiplerin de zamanla Nasreddin Hoca fıkralarına dönüştüğü görülmektedir.

1.3.13 Atasözleri

Karaçay–Malkar Türkleri, Nart destanlarında geçen Nart kahramanlarını kendi ataları saydıkları için atasözlerine de “Nart—söz” adını vermişlerdir. Nart—sözleri, Karaçay–Malkar Türklerinin eski hayat tarzını, eski kültürünü, sosyal ve ekonomik yapısını yansıtır. Basit kuruluşlu ama derin anlamlıdır.³⁰

Örnek atasözleri:

Azık az bolsa, ertte orun sal. / *Yemeği az hazırladıysan, yatakları erken hazırla.*

Aythan tınç, etgen kıyın. / *Söylemek kolay, yapmak zor.*

Erinçek keç eşitir. / *Tembel (üşengeç), geç duyar.*

Cel keltirgenni, suw eltir. / *Yelin getirdiğini, su götürür.*

1.3.14 Masallar

Masallar, birçok milletin edebiyatında olduğu gibi Karaçay–Malkar halk edebiyatında da en yaygın olan ürünlerden biridir. Karaçay–Malkarlarda masallara genel olarak “comak” ve “tawruh” (tarih—tevarih) denir. Masallarda bilinmeyen zaman masalın girişindeki “ertde—ertde” (eskiden eskiden—bir varmış bir yokmuş) veya “ertde—ertde zamanda” (eski zamanda—evvel zaman içinde) sözleriyle başlayan tekerlemelerle belirtilir. Daha sonra, geleneğe bağlı olarak kolektif bir karakter taşıyan hayali veya gerçek birtakım kişi ve olaylar nesir diliyle anlatılır.³¹

²⁸Erişim:http://www.kafkas.gen.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=57:appacaibek&catid=27:karacay—Malkar&Itemid=37

²⁹ ADİLOĞLU, Adilhan: Karaçay—Malkarlar Tarih Toplum ve Kültür, 2003, Ankara, Karam Araştırma ve Yayıncılık, s.141.

³⁰ ADİLOĞLU, Adilhan: a.g.e. s.141, 142.

³¹ ADİLOĞLU, Adilhan: a.g.e. s.143.

1.4 MODERN KARAÇAY–MALKAR EDEBİYATININ DOĞUŞU

1.4.1 Yazılı Edebiyat ve Sürgün Edebiyatı

Karaçay–Malkar Türkleri ilk olarak Arap harflerine dayalı bir yazı kullanmışlardır. Karaçay–Malkar Türkçesine ait Arap alfabesiyle yazılmış en eski yazıt, üzerinde birtakım töre kararlarının yazılı olduğu 1715 tarihli Holam yazıtıdır.³²

Araştırmacı yazar Ufuk Tavkul, Modern Karaçay–Malkar Edebiyatının doğuşunu ve gelişmesini iki bölüm halinde incelemektedir.

Birinci bölüm XIX. yüzyılın sonlarından sürgün yıllarına kadar olan süreçte cereyan eden edebiyat olaylarıdır. İkinci bölüm ise 1940’lı yıllardaki sürgünle başlayan ve günümüze kadar devam eden gelen edebiyat sahasındaki çalışmaları kapsar.

1.4.2 XIX. Yüzyıl Başlarından Sürgün (1942) Yıllarına Kadar Karaçay–Malkar Yazılı Edebiyatı

Karaçay–Malkar Türklerinde yazılı edebiyat İslâm dininin kabulü ile başlamasına rağmen, modern anlamdaki yazılı edebiyatının temelini kendisi bir halk şairi olan Kâzım Meçi atmıştır. Karaçay–Malkar edebiyatının doğuşu kabul edilen ilk eserler Arap harfleriyle yazılmış olan Kâzım’ın şiirleridir. Bu edebi olay XIX. yüzyılın ikinci yarısına denk gelir.

Kâzım’ın “Ölüm Gelir” adlı şiiri modern Karaçay–Malkar şiirine giden yolun başlangıcı sayılır. Bu şiirinde Kâzım duygularını şöyle dile getirir:

Ölüm kelir, itim çabıb tıyalmaz	<i>Ölüm gelir, köpeğim koşup engelleyemez</i>
Ölüm kelir, caşım tutub cıgalmaz	<i>Ölüm gelir, oğlum tutup deviremez</i>
Ölüm kelir, meni dünyada koymaz	<i>Ölüm gelir, beni dünyada bırakmaz</i>
Alay ol nazmu kalamı oyalmaz	<i>Ama o şiirden kalemi yıkamaz</i>
Ölüm keled, adamnı alıb keted	<i>Ölüm gelir, insanı alıp gider</i>
Adam birgesine tört sanın elted	<i>İnsan beraberinde bedenini götürür</i>
İşlegen üyüñ, cazgan nazmuñ kalad	<i>Yaptığın ev, yazdığın şiir kalır</i>

³² ADİLOĞLU, Adilhan: a.g.e. s.148.

Dünya iyesi, ölüm tüyüldü, adamdı *Dünyanın sahibi, ölüm değil, insandır.*³³

Karaçay–Malkar Türkçesiyle gerçek anlamda edebî eserlerin verilmesi ise ancak 1880’li yıllarda, Karaçay–Malkar yazılı edebiyatının temelini kuran Kâzım Meçi’nin dini ve soysal içerikli manzumeler yazmasıyla başlamıştır.³⁴

Günümüzde Kabardey—Malkar Cumhuriyetinde bulunan Bızıngı köyünde dünyaya gelen Kâzım Meçi, medrese tahsilini tamamladıktan sonra, âlim Çöpellev’den dersler almış ve onun zengin kütüphanesinden faydalanmıştır. Hem doğunun İslâm ve edebiyat klâsiklerini hem de Rusların tanınmış yazarlarının eserlerini okuyarak kendini aydın bir kişi olarak yetiştirmiştir.

Müslüman edebiyatçı kimliğiyle halkına önemli hizmetleri bulunan Kâzım Meçi’nin dini içerikli bazı eserleri şunlardır: İyman—İslâm (İman—İslâm), Mavlut (Mevlüt), İbrahim (İbrahim’in Kıssası), Ak Koçhar (Ak Koç), Beş Namaz (Beş Vakit Namaz), Rasul (Resul), Aldanmağız Ahır Zaman Dünyaya (Aldanmayın Ahır Zaman Dünyaya).

Tahir ile Zühre’yi de manzum bir şekilde Karaçay–Malkar Türkçesine kendine has yorumuyla kazandırmıştır.

Şairin dini manzumelerinin dışında sosyal içerikli şiirleri de oldukça fazladır. Apsatı (Apsatı), Caralı Cugutur (Yaralı Dağ Keçisi), Kar Cavadı (Kar Yağıyor), Sağış (Düşünce) bunlardan bazılarıdır.

Kâzım Meçi Bolşevik devrimini zalim Malkar beylerinden kurtuluş adına desteklemiş ve devrim hakkında birçok yazı ve şiirler yazmıştır. Fakat 1944’teki sürgünden o da nasibini almış ve Kazakistan’a sürülmüştür. 1945 yılında sürgünde iken hayatını kaybetmiştir.

Bolşevik devriminden sonraki dönemde, Karaçay–Malkar edebiyatında da, Sovyet hâkimiyetindeki diğer topluluklarda olduğu gibi, edebiyat Komünist Parti’nin etkisi altına girmiş, tamamen propaganda amaçlı kullanılmaya başlamıştır. Bu durum 80’li yıllara kadar devam etmiştir.

³³ TAVKUL, Ufuk (2000), “Karaçay—Malkar halk edebiyatının temel taşı: Kâzım Meçi”. Kırım Dergisi, 8 (32), Temmuz—Eylül, 38—41.

³⁴ ADİLOĞLU, Adilhan: Turkish Studies, Karaçay—Malkar Yazılı edebiyatının kurucusu Kazım Meçi, C. 1, sayı:2, Ekim, Kasım, Aralık, 2006, s.183,184.

Sovyet kaynaklarında, Karaçay–Malkar yazılı edebiyatının Sovyetlerin etkisi ile oluştuğu iddia edilmektedir. Fakat bütün bunların Sovyet rejimi tarafından uydurma olduğu bir gerçektir. Nihayet A. Adiloğlu bunun aksini değişik makalelerinde ispat etmiştir. Karaçay–Malkarlar İslâmiyet’le beraber yazıyı da kullanmaya başlamışlardır.

“Meselâ Küçük Bayramuk, Yakup Akbay, Süleyman Çabdar, Lokman Asan, Kâzım Meçi, Yusuf Haçır, Geriy Sılpağar, İsmail Akbay ve daha birçok milli aydın 1900’lü yılların başında ve daha önceki dönemlerde kendi ana dilleriyle eserler ortaya koymuşlardır.” (Adiloğlu 2005: 6)

Birçok kaynakta çağdaş Karaçay-Malkar yazılı edebiyatının kurucusu olarak 1870’li yıllarda sahneye çıkan Malkarlı şair Kâzım Meçi gösterilir. Fakat yazılı edebiyatta asıl gelişme 1930’lu yıllarda yaşanmıştır. Hamit Temmo, Azret Buday, Ahmadiya Ulbaş, Safar Makıt, Kerim Otar, Kaysın Kuliy gibi isimler Karaçay–Malkar’da göze çarpan ilk edebiyat temsilcileridir. Bunların hemen hemen hepsi edebiyata 1930’lu yılların ilk yarısında girmiştir.³⁵

“Sovyet dönemi Karaçay–Malkar edebiyatı, Bolşevik devrimi sonrasında gelişme gösteren matbuat yani gazetecilik ve kitap basma faaliyetleriyle başlamıştır.” (Adiloğlu 2005: 10)

Bu yıllarda Rusça veya Karaçay–Malkar dillerinde çıkan bazı gazetelerin isimleri şöyledir: Krasniye Gorı Kubanı (Kızıl Kuban Dağlıları), Leninskoye Znamya (Lenin Bayrağı), Gorskaya Bednota (Fakir Dağlıları), Tawlu Caşav (Dağlı Hayatı), Kızıl Karaçay, Karaçay, Krasnaya Kabarda (Kızıl Kabardey), Karahalk (Fakir, Avam, Emekçi), Leninci Col (Lenin Yolu).³⁶

Karaçay–Malkar yazılı edebiyatının kuruluş döneminde halk şairlerinin son temsilcileri olan, Kasbot Koçar, Appa Canbek, ve İsmail Semen önemli rol oynamışlardır. Bunların yanına Rus okullarında, İstanbul ve Dağıstan medreselerinde

³⁵ TOGURLANI, Zeytun: «Malkar Poeziyanı Altın», *Malkar Poeziyanı Antologiyası*, s.6-7.

³⁶ A.g.e. s.10,16

okuyup ülkelerine dönen Karaçay–Malkarlı gençler de katılınca yazılı edebiyat faal bir şekilde başlamıştır.³⁷

Sovyet döneminin ilk yıllarında yeni Sovyet rejimini aşk ve şevkle karşılayan birçok edebiyatçı vardır. Bu dönemde insanların rejimi benimsemesi için bütün yollar kullanılmıştır. Edebiyat da bu yollardan biridir. Sovyet rejiminin kurulduğu bu ilk yıllarda şiir ve nesir kullanılarak Bolşevizmi öven birçok yazı kaleme alınmıştır. Karaçay–Malkarda bu dönemin önemli temsilcileri, İsa Karaköt ve Azret Örtten başta olmak üzere Davut Baykul ve Hasan Bostan’dır. Bunlar ve diğerleri Bolşevik devrimini sevinçle karşılamışlar ve kurulan Sovyet rejiminin iyiliğini ve rahatlığını öven coşkulu şiirler yazmışlardır.³⁸

Hayatları tamamen dağlarda geçmiş olan Karaçay–Malkarlar Bolşevik devrimi ile beraber yeni bir hayat tarzı ile de tanışmış oldular. 1917 devriminden hemen sonraki yıllar edebiyatta da yeni bir dünya ile tanışma ve kaynaşma yılları oldu. Karaçay–Malkar’lı edebiyatçılar için 1920’li yıllar bu yeni dünyada acemilik yılları olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde Karaçay–Malkar edebiyatçıları ilk defa Rus edebiyatçıları ile bu kadar yakın bir temasa geçtiler. Rusça eserleri Karaçay–Malkar Türkçesine çevirmeye başladılar.

“Genç Karaçay–Malkar edebiyatçıları bu çeviriler sırasında Rus edebiyatının tasvir ve anlatım gücü, söz zenginliği ve ustalığı ile tanıştılar.” (Tavkul 2004: 51)

İlk defa 1920’li yıllarda Rus edebiyatçılarıyla bu kadar yakın temasta bulunan Karaçay–Malkarlı edebiyatçılar 1930’lu yıllara geldiklerinde emekleme dönemini geride bırakmışlardı. 1930’lu yılların ortalarından itibaren Karaçay–Malkar şiirlerinde zenginlikler ortaya çıkmaya başladı.

“Bu değişim Kerim Otar ile birlikte 1930’lu yılların ikinci yarısında edebiyata yeni giren Kaysın Kuliy’in şiirlerinde hissedildi. Kerim Otar’ın şiirlerinin adları bile bu değişimin bir göstergesiydi.” (Tavkul 2004: 51)

³⁷ ADİLOĞLU, Adilhan: Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, 22, Karaçay—Malkar Edebiyatı, Karaçay—Malkar Türkçesi Yazı Dilinin Teşekkülü, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s.225

³⁸ ADİLOĞLU, Adilhan: Sovyet Döneminde Karaçay—Malkar Edebiyatı, Ankara, 2005, Başkent Matbaacılık, s.17.

Sürgün Karaçay–Malkar tarihinde unutulmaz, kara bir gündür. Sürgünle ilgili hatırlanmak istenmeyen bir sürü hatıra vardır. Belki de sürgünü en acı olarak hissedenler II. Dünya savaşında Ruslar için savaşmış olup, yine de sürgüne gitmekten kurtulamayan zavallı insanlardır. Kerim Otar da sürgünü iliklerine kadar hisseden bu şahıslardandır. Kendisi Karaçay–Malkar edebiyatının en önemli şairlerindedir. İkinci dünya savaşında savaşırken bir bacağını kaybederek ülkesine geri dönmüştür. Sürgün yıllarını Kırgızistan’da geçiren Kerim Otar’ın şiirlerinde güçlü bir lirizm vardır. Tabiat ve yurt özlemi konulu şiirleri oldukça duygu yüklüdür. Kaysın Kuli’den sonra Karaçay–Malkar edebiyatının en güçlü temsilcisi sayılmaktadır.³⁹

Sovyetler Birliğinde yaşamakta olan milletlerin hemen hemen her birinde Bolşevik rejimini savunan, destekleyen temsilciler olagelmiştir. Karaçay–Malkar edebiyatında rejimin ateşli savunucusu ve temsilcisi olarak Kaysın Kuli gösterilebilir. Kaysın Kuli Bolşevik devriminin yapıldığı yıl olan 1917’de dünyaya gelmiştir.

“Kaysın Kuliyeve, kalemini rejim ve Parti’nin emrine verdiği zor yıllarda; tabiatı, vatanı ve bunlarla ilgili kişisel duygularını anlattığı şiirleriyle yeni bir çığır açmış ve Modern Malkar edebiyatının da kurucuları arasında yer almıştır. Kaysın kendi dönemindeki ve kendisinden sonraki hemen bütün Karaçay-Malkar edebiyatçıları etkilemiş, Sovyetler Birliği sathında büyük üne kavuşmuş, şiirleri 140 dile çevrilmiştir.” (Arbatlı 2011: 71)

Kaysın Kuli Marksist sanat anlayışı ve Sovyet—Rus şair ve yazarlarının etkisinde yetişen bir aydındır. Komünist Partisine sıkı sıkıya bağlı olan Kaysın Kuli’in verdiği eserler de Sovyet rejimi yanlısı olmuştur.

---

³⁹ ADİLOĞLU, Adilhan: Sovyet Döneminde Karaçay—Malkar Edebiyatı, Ankara, 2005, Başkent Matbaacılık, s.92,93.

1.4.3 Karaçay–Malkar Türklerinin Sürgün Dönemi

1.4.3.1 Karaçay Türklerinin Sürülmesi (2 Kasım 1943)

İkinci Dünya savaşı yılları sırasında Karaçay–Malkar Türkleri binlerce yıllık vatanlarından koparılmak suretiyle sürgünün acı yüzüyle karşılaşmışlardır.

1942 yılında Almanları ağır bir mağlubiyete uğratan Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı bittikten sonra kendi iç meselelerini halletmeye başladı. Yenilgiye uğrayan Almanlar, Kafkasya'daki birliklerini tamamen çekmişler, büyük umutlarla Almanlara her türlü desteği veren bir Kısım Karaçay–Malkar Türkleri Kızıl Ordu karşısında yalnız kalmışlardır.⁴⁰

Almanların gitmesini fırsat bilen Ruslar, Karaçay–Malkar bölgesini tamamen ele geçirmek üzere harekete geçti. 1943 yılının sonuna kadar çeşitli savaş taktikleri uygulayan Ruslar, hayatlarını dağlarda savaşarak geçirmiş olan dağ halklarına karşı tam bir başarı sağlayamadı.

Bunun üzerine Sovyet Hükümeti daha şiddetli bir tedbire başvurarak Karaçay ve Malkar muhtar idarelerini büsbütün ortadan kaldırmak ve halkını Sibiryaya'ya sürmek için gizli kararlar almıştır.⁴¹

12 Ekim 1943'te Sovyetler Birliği Yüksek Prezidyumu çeşitli gerekçeler öne sürerek Karaçay–Malkar halkını topyekûn sürgün etme kararı almıştır. 2 Kasım 1943 günü gece yarısı yataklarından uyandırılan Karaçaylar, tarihte eşine az rastlanır bir şekilde zor şartlar altında çoluk çocuk yaşlı hasta demeden topyekûn vagonlara doldurularak Orta Asya ve Sibiryaya taraflarına sürgün edilmişlerdir. Bu suretle 63323 Karaçaylı sürgün edilmiştir. Çoğunluğunu çocuk ve kadınların oluşturduğu bu sürgünde çocuk sayısı 32929, kadın 18993 erkek ise 11401 kişidir. Sürgünle birlikte Karaçay halkından 40000 insan hayatını kaybetmiştir.⁴²

⁴⁰ TEMİZKAN, Abdullah: Karaçay—Malkarlar Tarih Toplum ve Kültür, *Karaçay—Malkar Türklerinin Sürgünü*, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 2003, s.163.

⁴¹ ASLANBEK, Mahmut: Karaçay ve Malkar Türklerinin Faciası, Çankaya Matbaası, Ankara, 1962, s. 72.

⁴² TEMİZKAN, Abdullah: Karaçay—Malkarlar Tarih Toplum ve Kültür, *Karaçay—Malkar Türklerinin Sürgünü*, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 2003, s.164,169.

1.4.3.2 Malkar Türklerinin Sürülmesi (8 Mart 1944)

2 Kasım 1943'te Karaçay bölgesini tamamen sürgüne gönderen Kızıl Ordu güçlerinin hedefi bundan sonra Malkar Türkleri olmuştur.

Malkar Türkleri sürgüne gönderilmeden önce, Malkarlar hakkında detaylı bir araştırma ve plânlama yapılmıştır. Bu plânlamanın baş aktörleri Stalin ve Beria'dır. Öncelikle Malkarlar hakkında çeşitli raporlar yazılmıştır. Bu raporlarda Malkarların milliyetçiliğine ve Rus ideolojisine karşı olduklarına değinilmiş aynı zamanda savaştan kaçarak haydutluk yaptıkları gibi iddialar öne sürmüşlerdir.

Sürgün kararının resmi gerekçelerinin içinde şunlar vardır: 1. Almanlarla işbirliği yapmak. 2. Karaçay bölgesinde bir çocuk yuvasında 150 kadar çocuğun Karaçaylar tarafından katledilmesi. 3. Alman ordularının ilerleyişi karşısında Kafkasya'ya çekilen 600 kişilik bir Sovyet birliğini imha etmek.⁴³

8 Mart 1944 sabahı saat 4—5 sularında Rus askerleri bir gün önce karınlarını doyurdukları evlere destursuz bir şekilde, gerektiğinde kapıları dipçikle kırmak suretiyle girerek, Malkar halkına haydutlar, faşistler, hainler şeklinde hakaretler ederek ellerindeki para edecek malları alıp en yakın meydan veya resmi binalarda toplamaya başlamışlardır.⁴⁴

Toplamda takriben 38.000 kişi sürülmüştür. Bunların 16.000'i kadın, 14.000'i çocuk, 6.000'i yaşlı geri kalanı da harp malûlü erkeklerden oluşmaktaydı.⁴⁵

Ruslar sürgüne gönderdikleri kişilerin kadın, yaşlı ya da çocuk olmasına bakmadan hepsini topluca sürmüşlerdir. Bolşevik mantığına göre bu çocuklar da bir gün ataları gibi olabilirlerdi.⁴⁶

Yüzyıllardır hür yaşamış, özgürlüğüne düşkün Karaçay–Malkar Türkleri bu sürgünle beraber yurtlarından ve yuvalarından uzaklaştırılarak daha önce hiç görmedikleri hiç bilmedikleri yerlere gönderilerek maddi manevi işkenceye maruz bırakılmışlardır. Sürgün öncesi, sürgün sırasında ve sürgün yıllarında insanlar birçok acılar çekmişlerdir. Bu acılar, ardında nesiller boyunca unutulmayacak hikâyeler

⁴³ A.g.e. s.169,178

⁴⁴ A.g.e. s.169,181

⁴⁵ A.g.e. s.174.

⁴⁶ ASLANBEK, Mahmut: a.g.e. s, 72.

bırakmıştır. Sibiryâ bozkırlarında sürgünde yaşayan bir Karaçaylının basit ama dokunaklı bir hikâyesi şöyledir:

Mirzakul, uçsuz bucaksız Sibiryâ bozkırlarında bir ağacın hasretini çekmektedir. Çünkü memleketinin her karışı yemyeşildir. Kolhozdaki bazı işçilere nereden bir ağaç fidanı bulabileceğini sordu. Maalesef buradaki insanların bazısı hayatlarında ağaç bile görmemişti. Tam ümidini kesmişti ki Kolhoz yöneticisinin bazı makineler almak için güneye gideceğini duydu. O da onunla beraber gitme fırsatını yakaladı. Yöneticiyle beraber güneye giden Mirzakul, iki gün gezdikten sonra aradığı ağaç fidanını buldu. Fidanın köklerini ıslak bezle sararak evine kadar getirmeyi başardı. Onu özenle kazdığı çukura dikti, kaynamış soğumuş suyla dibini suladı. Yapraklarını okşadı, sildi. Ağaç da bu sevgiye karşılık toprağa sıkı sıkıya bağlandı. Mirzakul Sibiryâ'nın uçsuz bucaksız bozkırlarında ağacını mutlulukla seyretti.

Kolhozdakiler bir sabah Mirzakul'un hışımla "Kim söktü ağacımı?" bağirtisi ile uyandılar. "Ben söktüm" dedi yaşlı bir Kazak. Mirzakul hiddetle ve şaşkınlık içinde sesi boğazında düğümlenerek: "Sen mi, sen mi söktün ağacımı?" "Evet ya ben söktüm". "Sen deli misin, ne istedin ağaçtan? Sana ne zararı vardı?" Yaşlı Kazak gerinerek güldü, "Ben" dedi ağır ağır, "şöyle etrafıma baktığımda bütün bozkırı görmek isterim. Senin ağacın benim manzaramı kapatacağı"

Mirzakul o an kendini cehennemde hissetti. Ve on dört yıl sonra ata yurduna geri dönmelerine izin verildiğinde, sürgün sırasında yitirdiği sevdikleri arasında o küçük fidan da yerini almıştı.⁴⁷

Karaçay–Malkar Türkleri sürgüne gönderilirken şahısların özellikleri göz önüne alınmamıştır. Hatta cephede Almanlara karşı savaşan samimi Sovyet rejimi yanlısı kişilerin aileleri bile ayırt edilmemiş, hepsi sürgün edilmiştir.⁴⁸

Sovyet rejimi yanlısı bazı kişilere sürgün dışında kalma teklifleri de olmuştur. Onlardan birisi Malkar edebiyatında önemli bir yeri olan Kaysın Kuli'y'dir.

⁴⁷ TAVKUL, Şafak: Kardeş Kalemler, 2011, Mart, Karaçay–Malkar Edebiyatı Özel Sayısı, Mirzakul'un Fidanı, s.72.

⁴⁸ TEMİZKAN, Abdullah: Karaçay–Malkarlar Tarih Toplum ve Kültür, *Karaçay–Malkar Türklerinin Sürgünü*, 2003, Ankara, Karam Araştırma ve Yayıncılık, s.168.

“Kaysın Kuli, II. Dünya Savaşı sonrasında, Malkar Türklerinin 8 Mart 1944 tarihinde sürgün edilmesi üzerine, dönemin üst düzey yetkililerinin himaye tekliflerine rağmen, kendisi halkıyla aynı kaderi paylaşmayı tercih ederek Kırgızistan’a sürgün gitmiştir.” (Adiloğlu 2005: 90)

Kaysın Kuli sürgün yıllarında Kırgız yazar Cengiz Aytmatov ile tanışmış, Onunla yakın bir arkadaşlık kurmuştur.

Birçok Karaçay–Malkar edebiyatçısı sürgüne gönderilmiş, bir o kadar edebiyatçı da sürgün yıllarında veya sürgüne gönderildikleri topraklarda dünyaya gözlerini açmışlardır. Bazıları da vatanından uzakta sürgünde iken bu dünyadan göçüp gitmişlerdir. Sürgünde hayatını kaybeden en önemli Malkar edebiyatçılarından biri Kâzım Meçi’dir. Kâzım Meçi 1945 yılının sonlarına doğru sürgünde iken Kazakistan’da hayatını kaybetmiştir.⁴⁹

1943 ve 1944 teki sürgün ile başlayan yurttan, yuvadan, özgürce yaşadıkları dağlarından ayrılık, insanların yüreklerinde tedavisi zor, derin yaralar açmıştır. Dağlarda yaşamaya alışmış ve kendilerini “Tawlu” (dağlı) millet olarak niteleyen bu insanların uçsuz bucaksız Orta Asya ve Sibiry steplerindeki durumları açık hava hapisanesindeki mahkûmların durumları gibi olmuştur.

Bu yeni hayat Karaçay–Malkar Türklerini sosyal, kültürel, ahlâkî bakımlardan fazlasıyla etkilediği gibi edebiyatta da yeni bir akımın doğmasına sebep olmuştur. Sürgün edebiyatı.

Sürgün yıllarında ve sürgünden sonra birçok yazar ve şair sürgünde yaşananları, acıları kederleri şiir ve hikâyelerinde dile getirmişlerdir.

Malkar’lı yazar Cagafar Tokumayev sürgündeki bir Malkar gencinin askerlik çağının geldiği halde Malkarların “vatan haini” oldukları gerekçesi ile dışlandıklarını ve askere alınmadıklarını sürgün anılarında çok acıklı bir şekilde resmeder. Askerlik çağı gelmiş olan Dağlı genci askere almayarak onun ruhunda onulmaz yaralar

⁴⁹ ADİLOĞLU, Adilhan: Turkish Studies, Karaçay—Malkar Yazılı edebiyatının kurucusu Kazım Meçi, C. 1, sayı:2, Ekim, Kasım, Aralık, 2006, s.191.

açmışlardır. Gerekçe olarak da “—Biz Çeçen, Malkar, Karaçay... bunları askere almıyoruz, demişlerdir.

Yine Kafkasyalı bir Malkarı seven Kazak kızına babası: “Sen Kafkaslı eşkiyadan başka sevecek adam bulamadın mı?” diyerek tepki göstermiş ve kızını sokakta insanların gözü önünde dövmüştür.⁵⁰

Elbette sürgünde olan bu insanlar hislerini açık açık yazıp yayınlamamışlardır. Bu eserler daha çok Glasnostla birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır.

1.4.4 Sürgün Sırasında ve Sürgün Sonrası Karaçay–Malkar Edebiyatı

Sürgün sonrasında Karaçay–Malkarlar otuz yıl boyunca Sovyet resmi belgelerinde “vatan haini” olarak tanımlanmışlardır.⁵¹

Sürgün dönüşünde büyük bir heyecanla edebiyatı yeniden canlandırmaya başlayan Karaçay–Malkar şair ve yazarların sevinç ve coşkusu bu dönemde verilen eserlere de aksetmiştir. Fakat her ihtimale karşı Sovyet rejimine minnettarlık ve sadakat temaları da bu dönemde işlenmiştir.

Uzun yıllar sürgünde kalan Karaçay–Malkarlar 1960’lı yıllardan itibaren 1980’li yılların sonuna kadar II. Dünya savaşı hakkında birçok eser kaleme almışlardır. Savaş sırasında sürgüne gönderilmiş olan Karaçay–Malkar Türkleri II. Dünya savaşı ile ilgili eser verme fırsatı bulamamıştı. 1957’ye kadar sürgünde olan Karaçay–Malkarlar II. Dünya savaşı ile ilgili eserleri sürgün dönüşü olan 1957’den sonra vermeye başlamışlardır.⁵²

Bu dönemde Karaçay–Malkar şair ve yazarların üzerlerinde sürgünden yeni dönmüş olmanın yorgunluğu ve çekingencilikleri vardır. Şair ve yazarlar eserlerinde mecburen Kızıl Ordu ve Sovyet vatanının düşmandan kurtarılışı gibi temaları işlemek zorunda kalmışlardır. Bu yıllarda sürgün yılları ve hayatı hakkında bir kelime dahi yazmamışlardır. Sürgün hayatıyla ilgili eserler ancak “perestroyka”

⁵⁰ TAVKUL, Şafak: Kardeş Kalemler, 2011, Mart, Karaçay—Malkar Edebiyatı Özel Sayısı, Benim Vatanım Yok, s.42,45.

⁵¹ ADİLOĞLU, Adilhan: Sovyet Döneminde Karaçay—Malkar Edebiyatı, Ankara, 2005, Başkent Matbaacılık, s.78.

⁵² ADİLOĞLU, a.g.e. s.79,80.

(yeniden yapılanma) ve “glasnost” (açıklık) siyaseti neticesinde SSCB’nin dağılmasından sonra 1990’lı yıllardan itibaren verilmeye başlanmıştır.⁵³

Sovyet dönemi Karaçay–Malkar edebiyatında 1960’lı yıllardan itibaren nesirde bir gelişme görülmektedir. Tahir Kuban’ın “Tawlada Tawuş” (Dağlarda Ses), Mahamet Bayçora’nın “Ullu Karaçayda” (Büyük Karaçay’da) eserleri öne çıkmaktadır.

1960’larda 30’lu yıllarda parlamaya başlayan edebiyatçıların kendilerini göstermeye başladıkları görülür. Bunlar; Halimat Bayramuk, Osman Hubiy, Kerim Otar, Canakiyt Zalihan, Habib Katsi, Azret Semen, Azamat Süyünç gibi isimlerdir.

Halimat Bayramuk Karaçay–Malkar edebiyatında gerek şiir, gerekse nesirde gelmiş geçmiş en önemli edebiyatçı kabul edilmektedir. Eserlerinden bazıları “Dolores”,(Dolores) “Eki Cüre” (İki Yürek), “On Dört Cıl” (On Dört Yıl) dır.

Karaçay–Malkar edebiyatında, bilhassa roman türünde en önemli yazar Ahya oğlu Osman Hubiy’dir. “Abrek” (Kaçkın) adlı romanı ilk kitabıdır. Bunun yanında “Amanat” (Rehine) adlı romanla şöhreti yakalamıştır. Romanda II. Dünya savaşı sırasında Almanlar tarafından işgal edilen Karaçay yurdundaki Almanlara karşı verilen mücadele anlatılmaktadır. “Assı” (Asi) isimli romanında ise Rusya’dan göç eden Karaçayların göç sırasında ve göç ettikleri yerlerde yaşadıkları zorlukları anlatmaktadır.

Sovyet dönemi rejimi ile barışık en önemli edebiyatçı diyebileceğimiz Karaçay–Malkar edebiyatçısı Kaysın Kuli’dir. Eserleri sosyalist rejimine tam bir uygunluk gösterir. Bütün Rusya’da iyi tanınan bir şairdir. Şiirleri 140 farklı dile çevrilerek yayımlanmıştır. Bazı eserleri: Salam Ertendik (Selam Sabah), Ekitomluk Saylamaları (İki Ciltlik Seçmeler), Cangı Kitap (Yeni Kitap), Karılğaç (Kırlangıç).

Bir diğer önemli şair de Kerim Otar’dır. II. Dünya savaşından bir bacağı kaybederek dönmüş, sürgün hayatını Kırgızistan’da geçirmiştir. Nazmula bla Cırla (Şiirler ve Şarkılar, 1938), Colla (Yollar, 1956), Sağışla (Düşünceler, 1958), Zamannı Avazı (Zamanın Sesi, 1990) eserlerinden bazılarıdır.

---

⁵³ ADİLOĞLU, a.g.e. s.80,81.

Umar B. Aliy Karaçay–Malkar Türkçesi gramer kitapları hazırlamış, Puşkin ve Lermantov’un bazı eserlerini Karaçay–Malkar Türkçesine çevirmiş şairlik yönü de kuvvetli olan bir edebiyatçıdır.

Roman ve hikâye türünde örnekler veren Canakayıt Zalihan, edebi faaliyetine 1936 yılında başlamıştır. Sürgün yıllarının zorluklarını akıcı bir dille ifade etmiştir. Bazı eserleri: Meni Avazım (Benim Sesim), Ata Curtum (Ata Yurdum), Şoh Üyür (Dost Aile), Süygen Curtum (Sevgili Yurdum), Bahsan Culduzu (Baksan Yıldızı) dır.

Mizahi hikâyeleriyle öne çıkan Habib Katsi edebiyat hayatına şiir yazarak başlamıştır. Ama asıl şöhreti “Sizde va Ne Hapar” (Arkadaşlar Sizden Ne haber) adlı eseriyle yakalamıştır. Alman askerlerinin eline esir düşen Malkarlı bir gencin hikâyesi olan “Muhammat” (Muhammat) adlı romanı da ilgi çekmiştir.

Daha çok yazdığı tiyatro oyunları ve piyeslerle tanınan İbrahim Mamme ömrünün sonuna kadar Devlet Tiyatro sanatçısı olarak yaşamıştır.

Meşhur Karaçay–Malkar şairi İsmail Semen’in oğlu Azret Semen Karaçay–Malkar şiirine yeni bir tarz getirmiştir. Karaçay–Malkar dilini ustaca kullanan bir şairdir. Karaçay–Malkar Türkçesi ve Rus dilinde toplam on eseri vardır. Cazuv Ayla (Yazı Ayları), Seyir Ton (Garip Kürk), Nür C.inle (Nur Kıvılcımları), Ananı Kolu (Annenin Eli) Nasıb Bolsa (Nasip Olsa) eserlerinden bazılarıdır.

Birçok şiirinin bestelenerek şarkı yapılmasıyla meşhur olan edebiyatçı Azamat Süyünç’tür. Kendisi aynı zamanda bir akademisyen olan Azamat Süyünç’ün şiirlerinin konusu yurt ve tabiat sevgisi üzerinedir.

Seyit Laypan ve İssa Botaş’da 1960’lı yılların sonlarında çalışmalarlarıyla göze çarpan edebiyatçılardır.

1970’li yıllarda yurt ve tabiat sevgisinin yanında II. Dünya savaşı teması da işlenmeye devam edilmiştir.

Bu dönemde önceki kuşağın çırakları diyebileceğimiz yeni edebiyatçılar yetişmeye başlamıştır. Bunlardan bazıları, Mussa Batça, Nazir Hubiy, Alim Töppe, Tanzila Zumakul, Bilal Appa, İbrahim Baba, Nazife Kagıy, Salih Gurtu, Azret Akbay, Mahamet Mokay’dır.

1985 yılında Glasnost'un ilan edilmesiyle beraber fikir ve düşünce özgürlüğü bütün Sovyet Rusya'da olduğu gibi, Karaçay–Malkar'da da hissedilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Karaçay–Malkarlara yapılan haksızlıklar ve zulümler sorgulanmaktadır. Stalin lanetlenmektedir.

80'li yıllarda “Köçkünçülükta Tuwgan” (Sürgünde Doğmuş) adı verilen yeni bir edebiyatçı zümresi ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları, Muradin Ölmez, Abdullah Begiy, Dina Mamçu, Bilal Laypan, Örüzlän Bolat ve Özdenlanı Albert'dir.

Bu son dönemde yetişen edebiyatçılardan bazıları Karaçay–Malkarların yaşadıklarını çok açık bir şekilde dile getirdikleri için edebiyat ve sanat alanında hak ettikleri ilgi ve alakayı bulamamışlar ya da görmezden gelinmişlerdir.

Karaçay'da parlayan Özdenlanı Albert de bu kuşağın en önemli temsilcilerinden biridir. Haksızlıklar karşısında susmayan, keskin bir söylemi olan tam bir Tawlu (dağlı), Kafkaslı güçlü bir edebiyatçıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

2 ÖZDENLANI ALBERT'İN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

2.1.1 Özdenlanı Albert'in Hayatı ve Edebî Şahsiyeti

Muhammat oğlu Özdenlanı Albert. Enteresan bir tesadüf eseri Albert, Karaçay–Malkar halkının sürgün kararının iptal edildiği yıl olan 1957'de 5 Nisan'da Güney Kazakistan bölgesinin Arıssko rayonuna bağlı Zadarya köyünde dünyaya gelmiştir. Kendisi çok sevilen, meşhur Karaçay–Malkar şairi, tiyatro yazarı olan Özdenlanı Albert, 600'den fazla şiirin sahibidir. Aynı zamanda şiirlerinin yarısından fazlası kendisi tarafından bestelenmiştir. Özdenlanı Albert, Karaçay—Çerkez Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı danışmanı, halk şairi, milli sanatçı, İnguş Cumhuriyeti onur sanatçısı, Kabardey—Malkar Cumhuriyeti kültür hizmeti şeref ödülü sahibi, Rusya Yazarlar Birliği üyesi, Rusya Sanat üstün hizmet ödülü (Laureat)⁵⁴ sahibi, pedagoji bilimlerinde doktorası olan, kısacası Karaçay'da parlayan bir yıldızdır.

Özdenlanı Albert 1963—1971 yılları arasında Karaçay—Çerkez Cumhuriyeti'nin Hurzuk köyünde ilköğrenimini tamamlamıştır. 1971—1975 yılları arasında Pervomayski Tarım Teknik Lisesinde okumuş, bundan sonra 1976—1978 yıllarında askerlik görevini yerine getirmiştir. 1979'dan 1983'e kadar Karaçay—Çerkez Devlet Pedagoji üniversitesinde filoloji eğitimi almış, tahsiline devam ederken “Alaniya” ve “Dombay” adlı müzik gruplarında vokalist solist olarak çalışmıştır. Kültür sahasında pedagoji eğitimi üzerine çalışmalar yapmıştır. Kendisine önemli paye ve ödüllerin verildiği 1991 senesi onun hayatında ayrı bir yer tutmaktadır. Bu yıl içerisinde, Rusya Yazarlar Birliğine kabul edilmiş, yine aynı yılda, Kabardey—Malkar Cumhuriyeti üstün hizmet ödülünün sahibi olmuştur. 1996'da Rusya Federasyonunda sanatçılara verilen onur ödülüne lâyık görülmüştür. 1998'de Karaçay—Çerkez Cumhuriyetinde U. Aliyev⁵⁵ adına verilen üstün hizmet

⁵⁴ Laureat: rus. Armağan kazanmış, ödül kazanmış.

⁵⁵ U. Aliyev: 1895—1938 yılları arasında yaşamış, Karaçay'da Komünizmin yayılmasına öncülük eden ilim adamlarının en önemlisi. Bolşevik ihtilalinin başından sonuna kadar, bilfiil ihtilalin içinde olan beyin takımından bir edebiyatçı, siyasetçi ve kültür adamı.

madalyasını almış, bir yıl sonra 1999’da Karaçay—Çerkez’in “Milli Şair”i unvanı ile taltif edilmiştir.

Albert, 2003 yılında doktora tezini savunarak akedemik dünyada da kendini ispatlamıştır. Hayatında birçok başarıları olan Özdenlanı Albert’in bazı ödül ve unvanları şunlardır: 2007 yılında Karaçay—Çerkez Cumhuriyeti milli artisti unvanını kazanmıştır. 2008’de kendisine her yerde rastlanmayan sembolik değeri olan, farklı bir ödül verilmiştir. Bu enteresan ödül, “Koç Burcuna” Albert isminin verilmesidir. Kendisi de “Koç” olan Albert’e bu ödül, pozitif bir enerji ve motivasyon olmuştur. 2008’de İnguş Cumhuriyeti Hizmet ödülünü almıştır. 2009’da Uluslararası Akademi (MAT)⁵⁶ muhabir üyeliğine, 2010 yılında Kafkasya Bilim Kültür Eğitim İş ve Akademi topluluğu, akademik üyeliğine seçilmiştir.

2001 Mayıs ayından 2011 Nisan ayına kadar Karaçay—Çerkez Cumhuriyeti Kültür Bakan yardımcılığı görevinde bulunmuştur. 25 Ekim 2011 tarihinden bu yana Karaçay—Çerkez—Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı danışmanı olarak görev yapmaktadır.

Eşi Venera Magomedovna, kızı Fatima, Rustam ve Şamil adlarında iki oğlu vardır. Oğlu Şamil Uzdenov Rusya Yazarlar Birliğinin en genç üyelerindendir.

“Şiir, bir yürek hoplaması, bir ruh heyecanı ve bir gözyaşıdır; gözyaşları da, aslında kelimelere baş kaldırmış saf şiir demektir.” (Gülen 1987: 99)

Yukarıdaki kelimeler Albert’in şairlik yönünü çok veciz bir şekilde açıklamaktadır. Kendisini tanıyanlarca “duygusal ve romantik” diye tarif edilen Albert, çocukluk yıllarından itibaren kalbinin ilhamlarını halkıyla paylaşmaktadır.

“O 49 yaşında ve 30 senedir gitar çalıyor. 30 senedir şiir yazıyor. Rusya SSCB Yazarlar Birliği üyesi, Rusya Federasyonu onur ödülü sahibi, Kabardey—Malkar Cumhuriyeti kültür hizmet ödülü sahibi, Karaçay—Çerkez Cumhuriyeti devlet özel

---

⁵⁶ MAT: Mejdunarodnyy Akedemiya Tvorçestva (Uluslar Arası Yaratıcılık Akademisi): Rusya’da, bilim, teknoloji, kültür ve sanat faaliyetlerinin gelişmesini teşvik eden ve destekleyen bir kurum.

ödülü sahibi, Karaçay—Çerkez halk şairi, doktorasını tamamlamak üzere olan bir ilim adamı”⁵⁷

Rusya Gazeteciler Birliği üyesi Ahmat Ebzeyev Özdenlanı Albert’i böyle tarif ederek başlıyor sözlerine. Bu kadar mı, tabii ki değil, bunlar şu an için sayabildiklerim diye bitiriyor cümlesini.

Albert, Karaçay–Malkar müziğini Avrupanın romantizmi ile birleştirerek Karaçay–Malkar müziğinde yeni bir akımın temellerini atmıştır. Bu yeni sentezde Albert, Karaçay–Malkar müziğine yabancı bir enstrüman olan gitarı kullanmıştır. Böylelikle Karaçay Malkar müziğinde gitar ilk defa kullanılmaya başlanmış ve Alberti takip eden birçok müzisyen ve sanatçı da gitarla Karaçay–Malkar müziklerini icra etme yolunu seçmişlerdir. 1980’li yıllarda Karaçay–Malkar gençliğinin ilgisini çeken Albert’in müziğinde, ağırlıklı olarak batı müzik kültürünün etkisi görülmektedir.

*“Ben herkes için değil, her birey için ayrı ayrı yazıyorum.”*⁵⁸ Diyen şair sıradan bir şair olmadığını, her bireyin duygu dünyasına hitap etmek isteği ile yazdığını belirtiyor.

Albert, Pervomayski’de Sovhozteknikum lisesinde okurken aslen Türkmenistanlı olan Edilhan Cumagulov ile tanıştı ve onunla çok iyi arkadaş oldu. Ona bir sürpriz yapmaya karar verdi ve onun için doğum gününde hiç ummadığı bir şey, bir şarkı hediye etmek istedi. Bu şarkıyı kendisinin bilmediği ama yeni arkadaşının çok sevdiği Tükmenistan’a adadı.

Bu hadise Albert’in sanat hayatına atılmasının başlangıcını oluşturur. Ciddî anlamda ise, Karaçay—Çerkez Devlet Üniversitesinde okuduğu yıllarda yazarlık kabiliyetini bütün ihtişamı ile gösteren şiirler yazmaya başlar.⁵⁹ Albert’in arkadaşı için yazıp bestelediği bu şarkı, arkadaşları tarafından çok beğenilmiş ve arkadaşları ona bu olaydan sonra “Ozan” ismini vermişlerdir. Bundan hemen sonra “Benim

⁵⁷ EBZEYEV, Ahmat: Karaçayım Malkarım, Moskova, 2007, s.5

⁵⁸ ÖZDENLANI, Albert: Karaçayım—Malkarım, Moskova, 2007, s.4

⁵⁹ Erişim: http://www.elbrusoid.org/articles/famous/359661/?sphrase_id=4962

Hurzuk”, “Sonuncu Hediye”, Köyüm” ve “Gençlik” isimlerindeki şiirlerini bestelemiştir.

Elbette her şey bu kadar ani ve beklenmedik bir şekilde olmamıştır. Albert çocukluğundan itibaren özellikle Lermontov ve Yesenin’in şiirleri ile büyür. Doğup büyüdüğü evde herkes müziğe büyük önem vermektedir. Er ya da geç bu özellikler de kendisine aksedecektir. Böylece uygun olan ilk ortamda Albert’in sanatçı kişiliği de inkişaf etmiş olur.

Karaçay—Çerkez Devlet Pedagoji Enstitüsü Filoloji Fakültesinde okuyan Albert, hiçbir anını boşa harcamadan, okuyarak ve şiir yazarak geçirmektedir. Gün be gün eserleri artar.

Genç amatör şair ve şarkı yazarı, kısaca ozan, çevresince farkedilmeye ve çeşitli festival, bayram ve yarışmalardan davetler almaya başlar. Albert’in katıldığı en büyük ilk festival, serbest şarkı dalında “Birinci Sovyet Sanatçıları Festivali” dir. Burada sadece Karaçay—Çerkez’i değil, bütün Krasnodar bölgesini temsilen yarışmıştır. 1986 yılında ise Saratov’da Karaçay dilinde bir şarkı söyler. Dinleyiciler şarkının sözlerinden bir şey anlamamalarına rağmen müziğin ritminden ve Albert’in ses ve mimiklerinden şarkıyı iliklerine kadar hissederler. Albert burada “Festival Diploması” ödülünü kazanır.

Albert şiirlerini, hem şehirde yaşayanların, hem de dağlardan inmeyen insanların anlayabileceği ve hoşlanabileceği bir dille yazmaktadır. Bu da onun Karaçay—Malkar dilinin inceliklerine vâkıf olduğunu göstermektedir.

Özdenlanı Albert’in şarkıları çok anlamlı ve melodiktir. Karaçayca bilmeyenler bile, şarkının anlamını hissedebilir. Bu, onun şarkılarının bir özelliğidir.

Şarkılarında genelde, vatan ve tabiat sevgisi, âşık olanların saf ve açık hisleri, iyilik ve insani değerler konularını işler. En çok beğenilenler ise komik şarkılarıdır.

Sesinde hoş bir yumuşaklık ve bol bir temponun yanında güzel bir söyleyiş tarzı vardır. Albert’in bu şöhrete ulaşmasında, şiirlerinin cazibesi olduğu kadar, sesinin etkileyici özelliği de önemli bir faktördür.

Özdenlanı Albert de, her Kafkaslı gibi özgürlüğe âşık bir insandır. Şiirlerinde imalı veya açık bir şekilde rejimi eleştiren ifadeler kullandığı olmuştur. Bundan dolayı henüz şairlik hayatının başında olduğu yıllarda hedef tahtası haline getirilmeye çalışılmıştır.

“Sanat ve edebiyat yolunun henüz başındayken birçoğu onu engellemek için uğraştı. 1982’de Karaçay dilinde yayınlanan bölgesel “Lenin Bayrağı” gazetesinde, Albert’in şiirleri yayımlandı. Ardından, yayınevine isimsiz bir mektup geldi. Mektupta Uzdenov’un şiirlerinin arka plânında sosyalizme karşı bir söylem bulunduğu belirtiliyordu.”⁶⁰

Albert, bütün bu eleştiri ve tehditlere rağmen kendisini korumasını bilmiştir.

Albert, devlet işlerinde de başarılı bir performans göstermiştir. Kültür Evi (Dom Kultura) sanat müdürü olarak başladığı iş hayatını, Karaçay—Çerkez Kültür Bakan yardımcısı olarak sürdürmüştür. Kendisi halen Cumhurbaşkanı danışmanı olarak Karaçay—Çerkez Cumhuriyeti parlamentosunda görev yapmaktadır. Geçen bu yıllarda, işinin erbabı olarak çalışmış, Karaçay—Çerkez kültürünün gelişmesi adına ülkesindeki kültür ve sanat olayları ile ilgili her türlü problemi çözmek için büyük gayret göstermiş ve göstermeye devam etmektedir.

2003 senesi Albert’in akademik kariyerinde bir seviye daha yükseldiği yıldır. Tezi, yine kendi halkının adetleri ile ilgili bir konudur: “Karaçaylarda Eğitim Sürecinde Yasaklar.” Bunun yanında öğrencilik yıllarından itibaren zengin bir folklor malzemesi toplamıştır. Fakat Albert zaman bulamadığı için henüz bunlarla ilgili bir çalışma yapamamıştır. Şu an kendisi, henüz hiç kimse tarafından tam olarak bilinmeyen “Nart” efsanelerinin gizli kalmış yönleriyle ilgili araştırmalarının sonuçlarını bir kitap haline getirip basmaya hazırlanmaktadır.

2.1.2 Özdenlanı Albert’in Eserleri

2.1.2.1 Süymeklikni Ceti Colu (Sevginin Yedi Yolu)

Kitabın Orijinal Adı: Süymeklikni Ceti Colu, Türkçesi: Sevginin Yedi Yolu, Rusçası: Sem Darog Lübvi.

⁶⁰ EBZEYEV, Ahmat: Karaçayım—Malkarım, Moskova, 2007, s.6

Kitabın Dili: Karaçay–Malkar Türkçesi.

Yazarlar: Bayramuklanı Fatima, Mamçulanı Dina, Batça Ulu Başir ve Özdenlanı Albert.

Basım Evi: Stavropol Kitap Matbaası Karaçay—Çerkez Şubesi.

Basım Yılı: 1985

Sayfa sayısı:192

Tiraj: 2000 adet.

Uzden Ulu Albert'in şiirlerinin olduğu bölüm: Sayfalar 142—182 arası.

Kitabın içeriği: Şiir

59 adet şiir vardır.

Dört şairin şiirlerinin toplandığı bir şiir kitabıdır. Bayramuklanı Fatima, Mamçulanı Dina, Batça Ulu Başir'in şiirleriyle birlikte Özdenlanı Albert'in şiirlerinden oluşmaktadır. Kitabın son kısmı Albert'e ayrılmıştır. Kitapta Albert'e ait 59 adet şiir bulunmaktadır. Glasnost'un açıklandığı yıl olan 1985'te basılmıştır. Bu kitapta rejimi açıkça eleştiren şiirlere pek rastlanmaz. Daha çok vatan sevgisi, toplumsal sorunlar, vatanın doğal güzelliklerinin anlatıldığı şiirlerden oluşmaktadır.

2.1.2.2 Qaçı Keçeni Maqamları (Sonbahar Akşamı Melodileri)

Kitabın Orijinal Adı: Qaçı Keçeni Maqamları, Türkçesi: Sonbahar Akşamı Melodileri, Rusçası: Melodii Osennoğu Veçera.

Kitabın Dili: Karaçay–Malkar Türkçesi.

Yazarı: Özdenlanı Albert.

Basım Evi: Elbrus Kitap Matbaası.

Basım Yılı: 1989

Sayfa sayısı: 144 sayfa.

Tiraj: 5000 adet.

Kitabın içeriği: Şiir.

Özdenlanı Albert'in kendine ait müstakil basılmış ilk kitabıdır. Kitabı konularına göre bölümlere ayırmıştır. “Adejde” (Dizginde) ismini verdiği birinci bölümde genellikle vatan sevgisi konularında olan şiirler vardır. “Zaman Cetse” (Zaman Yetse) isimli ikinci kısımda ise fabl tarzı masal şiirlere yer vermiştir. “Cıluw Ber”

(Sıcaklık Ver) isimli üçüncü bölüm ise sevgi ve aşk şiirlerinden oluşmaktadır. Son bölüm ise “Bir Suwuqdu” (Bir Soğuktu) ismindedir. Bu bölümdeki şiirler ise daha çok vatanın tabii güzelliklerinden bahsetmektedir.

Albert bu kitabında rejimi ve yöneticileri açık veya üstü kapalı olarak eleştiren “Adejde” (Dizginde), “Başladım” (Başladım), “Qadırlanı Qayğıları” (Katırların Kaygıları) gibi şiirlerine yer vermiştir.

2.1.2.3 Tuzaq (Tuzak)

Kitabın Orijinal Adı: Tuzaq.

Rusça Adı: Petlya

Türkçe adı: Tuzak

Kitabın Dili: Karaçay–Malkar Türkçesi. Latin Alfabesi ile yazılmıştır.

Yazarı: Özdenlanı Albert.

Basım Evi: New Jersey.

Basım Yılı: 1990.

Sayfa sayısı: 170.

Kitabın içeriği: Şiir.

Sovyet Rusya'nın son döneminde, 1990 yılında Amerika Birleşik Devletlerine giden ilk Karaçay–Malkar edebiyatçısı olan Özdenlanı Albert oradaki soydaşları ile buluşup, dertleştikten sonra halkına konserler vermiştir. Konserlerin neticesinde Albert'in şiirleri çok beğenilmiştir. Bu ilgiye layık olmak isteyen şair, elinde bulunan şiirlerinden fotokopi tarzında çoğaltarak diasporadaki Karaçay–Malkar halkına hatıra olarak bu şiirleri bırakmıştır.

2.1.2.4 Qara Suwçuk (Kara Su)

Kitabın Orijinal Adı: Qara Suwçuk, Türkçesi: Kara Su, Rusçası: Rodnik.

Kitabın Dili: Karaçay–Malkar Türkçesi.

Yazarı: Özdenlanı Albert.

Basım Evi: Stavropol Kitap Matbaası Karaçay—Çerkez Şubesi.

Basım Yılı: 1991

Sayfa sayısı: 80 sayfa.

Tiraj: 2000 adet.

Kitabın içeriği: Şiir

2.1.2.5 Çolpan (Çobanyıldızı)

Kitabın Orijinal Adı: Çolpan, Türkçesi: Çobanyıldızı.

Kitabın Dili: Karaçay–MalkarTürkçesi.

Yazarı: Özdenlanı Albert.

Basım Evi: İzdatelsko—Poligrafıçeskiy Kompleks Karaçayevo—Çerkeskovo
İnstitutu Povışeniya Kvalifikatsii Rabotnikov Obrazavaniya.

Basım Yılı: 1998

Sayfa sayısı: 496 sayfa.

Tiraj: 5000 adet.

Kitabın içeriği: Şiir

Daha önceki kitaplarındaki bütün şiirlerini toplamış olduğu oldukça hacimli bir şiir kitabıdır. “Çolpan” (Çobanyıldızı) isminin şairin hayatında özel bir yeri vardır. Albert’in eşinin adı Türkçede Çobanyıldızı manasına gelen “Venera”dır. Şair dolaylı olarak eşinin adını verdiği bu kitabı ona ithaf etmiştir. Fakat Karaçay–Malkar adetlerinde erkeklerin eşlerinin ismini açıkça söylemeleri ayıp sayıldığı için şair, eşinin ismini açıkça yazmamıştır.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Şair birinci bölüme “Alan Curtum”, Alan Yurdum ismini vermiştir. Bu bölümde daha çok sosyal mesaj içerikli şiirler bulunmaktadır. Kitabın ikinci bölümüne ise “Uçar Qanatım” Uçar Kanatım ismini vermiş ve eşine ithaf etmiştir. Bu bölüme genelde sevgi ve aşk şiirlerini toplamıştır. Üçüncü bölüm ise “Aq Başlıqlı Caşılçepken Qaraçay” Ak Başlıklı Yeşil Elbiseli Karaçay adındaki kısımdır. Dördüncü bölüm ise “Bappahançıkla” Yabani Hindibalar olarak adlandırmıştır. Kitabın bu son bölümünü çocuklarına ithaf etmiştir. Bu bölümdeki şiirler genellikle çocuklarla ilgili şiirlerdir. Her bölümün başında o bölümle ilgili bir resim bulunmaktadır. Birinci bölümde Elbruz dağının, ikinci bölümde eşinin, üçüncü bölümde Karaçay–Malkarı temsilen bir resim, son bölümde ise çocuklarının fotoğrafı yer almaktadır.

2.1.2.6 Mordamballar (Kahverengi Donlar)

Albert aynı zamanda bir tiyatro yazarıdır. Onun 2000 yılında ayrı bir kitap olarak “Mordambalları” isminde yayınlanan piyesi günümüzde Karaçay – Çerkez ve Kabardey – Malkar Cumhuriyetlerinin sahnelerinde gösterilmektedir. Eserde şairin memleketindeki insanların zengin dünyası anlatılmaktadır. Albert bu eserinde toplumun sorunlarını ele almakta, zaman zaman güldürüp, zaman zaman da düşündürerek ince mesajlar vermektedir.

Kitabın Orijinal Adı: Mordambalları, Türkçesi: Kahverengi Donlar. Rusçası: Mordambalovı.

Kitabın Dili: Karaçay–Malkar Türkçesi.

Yazarı: Özdenlanı Albert.

Basım Evi: Stavropol Kitap Matbaası Karaçay—Çerkez Şubesi.

Basım Yılı: 2000

Sayfa sayısı: 175 sayfa.

Tiraj: 1000 adet.

Kitabın içeriği: Piyes

“Mor” Karaçay–Malkar Türkçesinde kahverengi, “dambal” ise eski Türkçe’de pantolon ya da dize kadar olan iç çamaşırı anlamına gelmektedir.⁶¹

Piyesin içeriği: Mordamballar hayali bir ailenin soyadlarıdır. Hazar Hanlığının dağıldığı yıllarda Mordamballar sülalesinden olan Alan halkından bir han, hazineden kıymetli eşyaları ve paraları çalar. Han, çaldığı bu hazine ile beraber Kafkasya’ya kaçar. Kaçarken üstünde kehverengi bir dambal vardır. Piyesin ilerleyen bölümlerinde bu hazinenin ve Han’ın başına gelen olaylar anlatılmaktadır.

2.1.2.7 Karaçaylarda Ahlaki Eğitim Sürecindeki Yasaklar

Tezin Orinal Adı: Metodı Zapreta V Nravstvennom Vospitanii Karaçayevtsev.

Türkçesi: Karaçaylarda Ahlaki Eğitim Sürecindeki Yasaklar.

Bilim Düzeyi: Doktora Tezi.

⁶¹ MUKAMBAYEV, Jeembay: Kırgız Tilinin Dialektologiyalık Sözdugu, Bişkek, 2009, s. 319.

BEKTAYEV, Kaldıyav: Balşoy Kazaksko—Ruskiy Rusko—Kazakskiy Slovar, Almatı, 1999, s.137.

Tezin Dili: Rusça.

Savunma Yılı: 2003.

Tezin Savunulduğu Şehir: Karaçayevsk.

Özel Kod BAK: 13.00.01

Uzmanlık Alanı: Genel Pedagoji, Pedagoji Tarihi ve Eğitim.

Sayfa Sayısı: 201

Tezin İçeriği: Rusya çok farklı milletlerden oluşmaktadır. Eğitim sürecinde her etnik grubun psikolojisi göz önünde bulundurulmalıdır. Bir millet için normal karşılanan bir durum, diğer millet için normal olmayabilir. Ortak bir kültürün oluşmasında her milletin adetleri, gelenek ve görenekleri önemli bir rol oynamaktadır. Karaçayların geleneklerinde yüzyıllardır süregelen bazı davranış şekilleri bireylerin pozitif manada topluma kazandırılmasında önemli görevler üstlenmektedir.

2.1.2.8 Qaraçayım—Malkarım (Karaçayım—Malkarım)

Kitabın Orijinal Adı: Qaraçayım—Malkarım, Türkçesi: Karaçayım—Malkarım, Rusçası: Moy Karaçay—Maya Malkariya.

Kitabın Dili: Karaçay—Malkar Türkçesi.

Yazarı: Özdenlanı Albert.

Basım Evi: “Reprotsentr M” Moskova 2007

Basım Yılı: 2007

Sayfa sayısı: 240 sayfa.

Tiraj: 2000 adet.

Kitabın içeriği: Şiir.

Özdenlanı Albert'in 2007'de basılan bu son kitabından onun, sadece bir şair olmadığını, aynı zamanda bir ses sanatçısı olduğunu anlıyoruz. Şairin kendisinin bizzat bestelemiş olduğu yüzüç adet şiir notaları ile beraber bu kitapta karşımıza çıkıyor. Ozan, her şiirin önce notalarını, daha sonra şiiri yazmıştır. Her şarkının başına hangi ritimde söylendiğine dair, marş temposunda, vals temposunda, dağ dansı temposunda, yavaş hüzünlü, gibi notlar düşerek, şarkının nasıl bir tempoda söylendiği hakkında ipucu vermiştir.

Rusya Gazeteciler Birliği üyesi Ahmat Ebzeyev'in de bir önsöz yazdığı kitap iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm "Caşna, Halkım, Terkden Cete Labağa" (Parla Halkım, Terek'ten Laba'ya Kadar), ikinci bölüm ise "Ömürlük Antım" (Hayat Yeminim) adını taşımaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 ÖZDENLANI ALBERT'İN ŞİİRLERİNİN TEMATİK BAKIMDAN TASNİFİ

Özdenlanı Albert'in sanatçılığıyla Karaçay–Malkar edebiyatını zenginleştiren şairlerden biri olduğu âşikârdır. Onun şiirlerinin tematik bakımdan zenginliği, Karaçay–Malkar edebiyatının sınırlarının genişlemesine ve yeni bakış açılarının doğmasına zemin hazırlamaktadır.

3.1 Ferdî Şiirler

3.1.1 Aşk Şiirleri

Özdenlanı Albert'in eserlerinde aşk şiirleri önemli bir yer tutmaktadır. “Fatima” (Fatima), “Baylagan Kadar” (Bağlayan Kader), “Keç Da Bir Koy” (Affet), “Ne Üçün Süydüm?” (Neden Sevdim?), “Karda Atıngı Cazama” (Karda Adını Yazıyorum), “Cokdu Sensiz Ahşılık” (Yoktur Sensiz İyilik) vb. Şair şiirlerinde, kendisini açıklarken aynı zamanda sevgilisine de hitap etmektedir. Bu konuya ait şiirlere şairin aşkla ilgili farklı hisleri yansımaktadır: İlk aşk heyecanı, ayrılık üzüntüsü, özlem, şefkat, huzur, sevinç, bazen de kıskançlık. Şair, ilk dönemlerinde yazdığı eserlerinde özellikle platonik aşktan, karşılıksız sevdadan, sonucunda ayrılmaya mecbur kalman ilişkilerden bahsetmektedir. Sonraki dönemde yazdığı şiirlerindeyse temiz, taze, saf bir aşk görülmektedir. Şairin yaşadığı her dönem yeni duygularla, hislerle zenginleşerek yavaş yavaş olgunlaşmıştır. Öte yandan Albert, duygularını adadığı kızın lirik portresini oluşturmuştur. Özdenlanı Albert'in şiirlerini okuyan birinin gözünde dağlı kızın portresi canlanır. Şair, kalem ustalığıyla onun güzel hareketlerini, duruşunu görmeye, yumuşak sesini, hüzünlü iç çekişini duymaya imkân vermektedir. Böylece okuyucuya lirik tipine karşı onun için hissettiklerini duyurmaya çalışmaktadır.

Sen a künse, sen a cırsa, nasıbsa,	<i>Sen güneşsin, sen şarkısın, uğursun,</i>
Sen tolmezlik nasıbsa esimi!	<i>Sen aklımın bitmeyecek mutluluğusun!</i>
İngillikse, sen adebse, namıssa,	<i>Asaletsin, sen edebsin, namussun,</i>
Çerde adam kuwançımşa kesimi!	<i>Yerde insan sevincimsin kendimin!</i>

(Çolpan: 371)

Aşk, hemen hemen herkesin ömründe en az bir kez yaşadığı olağanüstü bir duygudur. Aşk, insanların daha iyi, daha başarılı olmalarını sağlayabilir, güzel şeyler yapmaya güç ve kuvvet verir. Bazılarına kanat takıp göklere çıkartır, bazılarına ise kara sevdalara kaptırıp, karanlıkta çaresiz bırakır. İnce duygulu şairler için ise ilham kaynağı olur. Şairin yaratıcılık güçlerini tetikleyip, cesurca yeni eserler üretmesinde yol gösterici bir rehber olur. O yüzden aşk konusu her zaman, birçok şair ve yazar tarafından işlenmiş mümbit bir alandır. Özdenlanı Albert de bu konudan uzak kalmamıştır. Şair, şairlik hayatının ilk yıllarından itibaren aşk konusunu işlemiş, şiirlerinde aşkın büyüdü dünyasına yolculuk yapmıştır.

Caşaw degen süymeklikdi,   *Hayat demek sevgidir,*
 Colu tüzdü, birde tikdi...   *Yolu düzdür, bazen diktir...*

(Çolpan:357)

diyen Albert, hayatı aşkla özdeşleştirmektedir. Aşkın, hayatın ilk şartlarından biri olduğunu kabul eden şair aşk yolunun her zaman düz olmadığını da anlatmaktadır. Edebiyat yaşamının ilk dönemlerinde, genç olduğu için, henüz hayat arkadaşını seçmediğinden, şairin yaşadığı plâtonik aşklar eserlerine yansımaktadır. Örneğin, “Birinçi Süymeklik” (İlk Aşk) şiirinde şair, ilk aşk tecrübesinden bahsederken, insanın âşık olduğu şeyin çoğunlukla ölesiye kadar yanında kalmadığını, ama her şeye rağmen ona ait hislerin kalpten silinmediğini ve o duyguyu yeniden yaşamının mümkün olmadığını güzel ve sade bir biçimde açıklamaktadır.

İlk aşk duygusunun ve ayrılık çilesinin Albert’e yazma hevesi verdiğini 1978 yılına ait olan “Bolub Sensiz” (Sensizlikte) şiirinde görüyoruz. İlk dörtlükte üzüntünün faydasız olduğunu söyleyen şair, hisleri sonsuza kadar devam edeceğinden emin olan her genç gibi, sevgilisine hayatını ve her şiirini adamayı vaat etmektedir.

Sensiz caşaw qıyınd menñe,   *Sensiz hayat zordur bana,*
 Alay a men, endi, senñe   *Ama ben artık sana*
 Atarıqma caşawumu,   *Adayacağım hayatımı,*
 Cazarıqma har nazmumu   *Yazacağım her şiiri*

Senñe atab, cañız senñe,   *Senin adına, tek senin için,*
 Seni comaq innetiñe!   *Senin masal niyetin için!*

(Çolpan:429)

Yukarıdaki mısralardan şairin sevdiğinin çok iyi niyetli ve vatansever olduğu da belli olmaktadır. Sevgilinin bu özelliklerinin yurduna düşkün Albert'i çok sevindirdiği açıkça görülmektedir. Sevdiğinden ayrı olan şair yaralı kalbine ilaç bulmak için sanata dalacağını, gücünü şarkılardan alacağını söylemektedir:

Curtnu kemsiz süygeniñe   *Yurdu şüphesiz sevdiğin için*
 Quwanñandan cılarıqma,   *Sevincimden şarkı söyleyeceğim,*
 Tañnı mensiz körgeniñe   *Şafağı bensiz gördüğün için*
 Qıynalğanan cılarıqma,   *Üzülerek şarkı söyleyeceğim,*
 Sebeb izleb cüregime,   *Çare arayarak kalbime,*
 Cañı cırla cazarıqma.   *Yeni şarkılar yazacağım.*

(Çolpan:429)

Albert, al yazmalısına kavuşmadan önce aşk yolunda yeni ilişkilerde yaşadığı trajedileri betimleyerek satırlarında hüznü estirmektedir. “Kül Bolğan Nasıp” (Kül Olan Mutluluk), “Sangıraumud Cüregin?” (Sağır mıdır Yüreğin?), “Kalay Unutayım?” (Nasıl Unutayım?) gibi şiirlerinde hüznü aşkların ifadesi ile karşılaşmaktayız. “Sezimsiz Kolda Cürek Kıl” (Duygusuz Ellerde Yürek Teli) şiirinde ise birbirini seven çiftte, bencillik ve anlayışsızlık gibi davranışlar varsa, kalbin, duygusuz ellerdeki bir mızrab teli gibi az bir müddet dayanabileceğini ifade etmektedir. Fakat bütün bunlara rağmen insanoğlunun güçlü olduğunu hayatın sonuna kadar dayabileceğini de belirtiyor. Eserde dil uzmanı olarak güzel karşılaştırmalar, benzetmeler kullanmakta, kalple teli karşılaştırarak, ikisini de soğuk, boş vermişlik ve kötü davranıştan zarar görebileceklerinden dolayı uyarmaktadır.

Aşk yolunun kolay olmamasından bahseden şair her şeye rağmen aşktan vazgeçememektedir. Ve şiirlerinin birinde:

Bek süygeniñe quçaq kergen,   *Çok sevene kuçak açan,*
 Çaqradı süymeklik col,   *Çağırıyor aşk yolu,*

Çağıradı, bulğaydı qol,   *Çağırıyor, el sallıyor,*
Kel—deb süymeklik col.   *Gel diyor aşk yolu.*

(Çolpan:445)

diyerek yeni duygulara doğru yelken açmaktadır. Ve şair doğru insanı bulunca, bütün âşıklar gibi kalbindeki duyguların sebebini bulmaya çalışmakta aşktan etkilenip, irâdesinin elinden alındığına da şaşırarak şöyle demektedir:

Nek tüşese haman meni esime?   *Neden çıkmıyorsun benim aklımdan?*
Ne izleyme bugünlikde men senden?   *Ne istiyorum bugün ben senden?*
Buyruq qalay beralmayma kesime,   *Nasıl emir veremiyorum kendime*
Seni dayım tas eterge esimden?   *Seni hemen çıkartmaya aklımdan*

(Çolpan: 406)

Aşk, şairin kendini tanımasına, yeni güzellikleri keşfetmesine de yardım etmektedir. Sevdiğine güzel gözle bakanın her şeye karşı sıcak duygular, iyi niyetler beslediğini hissettirmektedir:

Bildim cüregimi küçün,   *Öğrendim yürek gücümü,*
Seni bek süygeni üçün,   *Seni çok sevdiği için,*
Anı da artık süeme!   *Onu daha çok seviyorum!*

(Çolpan:357)

Şiirleri okurken doğa bile, şairin duygularının daha güçlü olması için yardım ediyor gibidir. Albert, tabiatı betimleyerek okuyuculara bunun keyfini yaşatmaktadır. Etrafı tarif etmek için seçtiği beyaz renkle duygularının temiz olduğunu anlatan şair, okurun mısraları takip ederken karlı manzarayı görmesine imkan sağlamaktadır. Şiiri okuyanın sanki elini uzatınca soğuk, yumuşacık karı hissedebileceği duygusunu dizelerine yansıtmıştır:

Kök da aqdı, cer da aqdı,   *Gök de aktır, yer de aktır,*
Qar suvuqdu, cumuşaqdı,   *Kar soğuktur, yumuşaktır,*
Qarda atıñı cazama...   *Karda adını yazıyorum...*

Çolpan:357

Âşık bir insanın her daim, nerede olursa olsun sevdiğine yakın olmaya çalıştığını, hiçbir fırsatı kaçırmadan, her anını sevdiğine yakın olma adına kullandığını Albert güzelce ifade etmektedir:

Suwuq bolsa barmaq uçum   *Soğuk olsa parmak ucum*
 Atıñı cazganı üçün,   *Adını yazdığı için,*
 Erinlerime salama.   *Dudaklarıma koyuyorum.*

(Çolpan:357)

Sevdiğiyle tercihlerinin benzediğini, hatta aynı şeyleri sevdiklerini vurgulayarak, güzel anlarda onun yanında olmasının önemli olduğunu anlatmaktadır:

Men bek süygen aq bayram da,   *Ben çok seven ak bayram da,*
 Sen bek süygen aq bayram da   *Sen çok seven ak bayram da*
 Cañı cıl, endi cetedi!   *Yıl Başı, yeni geliyor!*
 Uzaqda bolsam da kesim,   *Uzakta olsam da kendim,*
 Tansıqlıq küçlegen esim   *Özlemim doldurmuş aklım*
 Seni bla uşaq etedi.   *Seninle sohbet ediyor.*

(Çolpan:357)

Zamanın her şeyin ilâcı olduğu Albert'in şiirlerinde de dile getirilmektedir. Akıp giderken en derin yaraları bile tedavi eden zaman, insana eşini bulmada yardım eder. Huzur ve mutluluğa kavuşmanın da en müessir bir yolunun da zaman olduğunu belirten şair, geçmişi ve geleceği ister kolay olsun, ister zor olsun mutluluğa kavuşmanın yolunda bir seyahat gibi görmektedir.

Özdenlanı Albert, 1984 yılında yazdığı “Çolpan” (Çolpan) şiirinde okuyucularını zamanda seyahat ettirmektedir. Mısraları okurken insanın hayatta eş aramasını, bir su kaynağında elle altın aramaya benzetmektedir. Şairin sözleri aynen, madencinin elindeki tepsiyi defalarca suya daldırıp çıkararak, nice değersiz taşlarla birlikte altını bulacağı umudunu taşımasını andırmaktadır. Onu bulmak için çok emek veren şair, sonunda muradına ererek, aşk için çalışmanın çabalamanın ne kadar güzel bir emek olduğunu göstermektedir. Bütün bu çabaların boş ve karşılıksız kalmadığını anlatan şair şöyle demektedir:

Bağaltdım birni duğum közlerin,   *Değerlendirdim birinin zeytin gözlerini,*

Bek caratdım birni aqıl sözlerin, *Çok beğendim birinin akıllı sözlerini,*
 Qıyğan qaşlı, quğas çaçlı canları *Kaygın kaşlı, gür saçlı canları*
 Ariwsundum, körgünçüme Çolpanı. *Güzel sandım, görünceye kadar Çolpan'ı.*
 (Çolpan:365)

Dizelerde, geçmişte beğendiği kızların özelliklerini bir bir sayan Albert, onlardan da vazgeçememekte ama o özelliklerin tek tek yetersiz olduğunu anlatmaktadır. Çünkü şairi cezbeden bütün güzelliklerin hepsine birden “Çolpan” sahiptir. Onun için bu kız “Çolpan” dünyada tektir.

Birge cıyıb cerni ariw kızların, *Bir yere toplayıp dünyanın güzel kızlarını*
 Har birini em çıraylı şartların *Her birinin en güzel ahlakını*
 Sağışımında birleştirep, karadım, *Aklımda birleştirip, baktım,*
 Ol “suratdan” ariw boldu “Çolpan”ım! *O resimden daha güzel Çolpan'ımı buldum!*
 (Çolpan:365)

Çobanyıldızı Karaçay–Malkarlar’ın en çok sevdiği yıldızlardan biridir. Gökyüzünde en parlak, en çekici olduğundan dolayı, bütün gök cisimlerinden daha güzel sayılmaktadır. O yüzden kızlarla çobanyıldızı “Çolpan” karşılaştırması çok kullanılır. Bundan dolayı da çocuklara, tıpkı onun gibi, parlak ve güzel olması dileğiyle, “Çolpan” ismi de verilmektedir. Albert de, milleti gibi, bu yıldızın bir hayranı olarak, onun güzelliğini övmüş, gökyüzünde ondan daha güzel bir yıldız olmadığını söyleyerek, hemen sevdiğiyle kıyaslamaya gitmiştir:

Kökde em carık culduz, *Gök yüzünde en aydın yıldız,*
 Ol— Tañ Çolpandı! *O – Sabah Çolpan'ı!*
 Cerde em çıraylı qız, *Yerde en endamlı kız,*
 Ol a – Çolpandı! *O da Çolpan'dır!*
 (Çolpan:365)

Şiirinin son dörtlüğünde Albert Çolpan’ı gibi dünyada başka birinin olmadığından kendinden emin bir şekilde bahsetmektedir. Şairin dudaklarından kendine eş olacak doğru insanı bulduğuna dair kelimeler dökülmektedir. Hurileri görmediğini, gidip Cennette onlara bakıp sevdiğiyle karşılaştırmaya imkânı olmadığı

için bir şey diyememekte, ama yeryüzündeki bütün kızlardan daha güzel olanın “Çolpan”ı olduğunu bilmektedir:

Hur qızla bla teñleşdirib körürge,	<i>Hurilerle karşılaştırarak,</i>
Çolğianıma ahır bağa berirge,	<i>Çolpan'ıma son değer vermeye,</i>
Hur candetni körür mende qarıw coq,	<i>Cenneti görmeye bende imkân yok,</i>
Cer üsünde Çolpanımdan ariw coq!	<i>Dünyada Çolpan'ımdan daha güzel yok!</i>

(Çolpan:365)

Çolpan konusu, Albert'in eserlerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Şairin hayatından haberi olmayan okuyucu bunda bir tuhafılık hissetmez. Çolpan'ı sadece güzel bir metafor gibi algılar. Ama o sözün, yani “Çolpan”ın Albert'in önceleri sevdiği kızın, sonra da hanımının adı olduğu kimsenin aklına gelmez. Albert'in ilk önce sevdiği kız daha sonra da hayat arkadaşı olan hanımefendinin ismi Venera'dır⁶². Söz ustası Albert, sevdiğinin ismini çevirerek birkaç hedefi birden vurmaktadır. Okuyuculara, kıza kendi bakışıyla bakmaya yardım ederek, onun her anlamda çok güzel olduğunu anlatmakta, edebiyat açısından muhteşem bir metafor kullanmaktadır. Mükemmel bir benzetme yapan şair aynı zamanda milletinin şuuraltında yüzyıllardır korunan, çok önem verilen geleneklerine de bağlı kalmış, eşinin gerçek adını gizlemiştir. Karaçay–Malkar adetlerine göre, erkek başkalarının yanında karısının adını söylemez ve hanımı da kocasına ismiyle hitap etmez. Albert ve Venera 1984'te henüz evli değillerdir. Şair, henüz evli olmadığı bu kızın ismini saklamakla, kıza karşı ciddî davrandığını ve gelecekte yanında eşi olarak görmek istediğini de ta o yıllarda hissettirmektedir. Ve gelecek adına bir işaret koymaktadır.

Şair 1985'te okuyuculara “Ak Nasıp” (Beyaz Mutluluk) şiirini sunar. Ve onunla hayatının değiştiğinden herkesi haberdar eder. Albert, yine keyifli olduğunu anlatmak için beyaz rengi seçmiştir. Şiiri okuyanları 1985 yılının kışına daldırıp götürmektedir:

Çımmaq aq boranla,	<i>(Bembeyaz fırtınalar,</i>
Çımmaq aq qarla,	<i>Bembeyaz karlar,</i>
Çımmaq aq talala,	<i>Bembeyaz ormanlar,</i>

⁶² Venera: astr. Zühre, Venüs, Çulpan, Çobanyıldızı.

Çımmaq aq tarla. *Bembeyaz tarlalar.*
(Çolpan: 360)

Sonraki dörtlükte şair, evlendiğini ima ederek okuru Karaçay–Malkarların güzel düğün törenlerinden biriyle tanıştırmaktadır. Geleneklere göre genç çift için evde ayrı bir oda hazırlanır. O odada “kalanka”⁶³ adı verilen perdeli özel bir köşe düzenlenir. Bu köşe güzel bir şekilde süslenir. Düğünün sonuna kadar yeni gelin kalankasında durmak zorundadır. Her Tawlu erkek evlenmek istediği kızı evindeki bu kalankada (köşede) hayal eder. Albert de onlardan biri olduğu için, muradına erdiği anını şöyle anlatmaktadır:

Çımmaq aq kiyinib, *Bembeyaz giyinip,*
Bu aq keçede *Bu beyaz gecede*
Süelgense, kelib, *Durmuşsun, gelip,*
Otow müyüşte. *Oda köşesinde.*
(Çolpan:360)

Kelimeleri beyaz renklere saran şair olaya olumlu baktığını göstermektedir. Sevdiğiyle sonsuza dek birlikte olacaklarını, ikisinin de bu durumdan dolayı çok mutlu olduğunu, gözleri tarif ederek anlatmaktadır. Âşık insanların birbirlerine bakmaya doyamadıklarını da gözlerle anlatan şair, hanımının her sözünün, her düşüncesinin kendisi için çok temiz ve masum olmasını da ak renk ile iletmektedir.

Çımmaq ak inetleden *Bembeyaz niyetlerden*
Çığa aq sözle, *Çıkıyor beyaz sözler,*
İşaralla birden *Gülümsüyor birden*
Toyumsuz közle. *Doyumsuz gözler.*
(Çolpan: 360)

Karaçay–Malkarların başka bir geleneği de, kızların evlendikten sonra başlarını örtmeleridir. Başörtüsü birçok milletin alyansı gibidir. Tawlularda da bir bayanın evli olduğunun işaretidir. Yeni evlenen gelini herkes beyaz örtüsünden tanır ve anlar. Başörtüsü bir yandan da Karaçay–Malkar milleti için kızın tertemiz ve namuslu

⁶³ Kalanka:kar.mal. Karaçay—Malkar geleneklerinde yeni gelin evine girdikten sonra odanın bir köşesinde arkasına saklandığı perde.

olduğunu sembolize eder. Karaçay–Malkarların bu geleneği Albert’in şiirine de yansımıştır:

Çımmaq cawluğunu	<i>Bembeyaz örtünü</i>
Başıñdan ala,	<i>Başından alarak,</i>
Ğoqqa tıpwunğu	<i>Çiçek nefesini</i>
Toğuy, kef bola...	<i>Çekerek, sarhoş olarak...</i>
Çımmak aq dünyağa	<i>Bembeyaz dünyaya</i>
Colowçu bolduq.	<i>Yolcu olduk.</i>
Çımmaq tañ atarga	<i>Bembeyaz sabaha</i>
Nasıbdan tolduq.	<i>Mutlulukla dolduk.</i>

(Çolpan: 360)

Şiiri okurken beyaz rengin çok kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu kullanımın bir anlamı vardır. Çünkü beyaz, ilk bakışta renksiz görünmesine rağmen, onda gökkuşağının bütün renkleri saklıdır. O yüzden ak, renklerin uyumu olduğu gibi, insanın ruh uyumunu da göstermektedir. Sevincin en yüksek noktasının timsali olduğunu da belirtmeliyiz. Bunun dışında beyaz renk, sonsuzluğun, belirsizliğin işareti olarak da geçmektedir. Şiirde beyaz renk 24 kere tekrarlandığına göre, şairin o anda çok mutlu olduğunu ve geleceğe iyi bir şekilde baktığını emin olarak söyleyebiliriz. Saydığı beyaz renk, hayatlarının ak sayfası gibidir. Yeni, bembeyaz bir kâğıt gibi, hayatın üzerinde gelecek kaleme bürünüp ne gibi hikâyeler yazabilir, henüz belli değil, ama şairin kalbi iyi dileklerle doludur.

Çımmaq aq ocaqdan	<i>Bembeyaz bacadan</i>
Çımmaq aq tütin,	<i>Bembeyaz duman,</i>
Çımmaq aq alamdan	<i>Bembeyaz evrenden</i>
Kün sebed nürün.	<i>Güneş döküyor nurunu.</i>

(Çolpan: 360)

Beyaz renk bir sembol olarak Albert’in başka aşk şiirlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Mesela, “Akçepken” (“Beyaz Elbise”) eserinde şair, kızı, beyaz kuğu ile karşılaştırarak güzel, zarif, kuğu gibi asaletli olduğuna işaret etmektedir. Kalbindeki kuşun, göldeki kuğunun bir yerinin olması gibi, özel bir yerinin olduğunu

anlatmaktadır. Yine “Ak Bulutum – Ak Başlığım” (Ak Bulutum – Ak Başlığım) şiirinde Albert, erkeğin aşkını güçlü, yüzlerce yıllık, sabitkadem dağlarla karşılaştırmaktadır. Kızın sevdasının da, olması gereken gibi, beyaz bulut gibi temiz, masum ve taze olduğunu belirtmektedir. Ve o tertemiz duyguları kendine baş tacı etmeye hazır olduğunu “Ak Bulutum – Ak Başlığım” kelimeleriyle ifade etmektedir.

Süymekligim çirt ornundan	<i>Aşkım hiç yerinden</i>
Tebmez tawdu! – degen edim,	<i>Oynamaz dağdır! — demiştim.</i>
Süymekligim çımmaq aqdı	<i>Aşkım bembeyazdır</i>
Aq bulutça!” — degen ediñ.	<i>Ak bulut gibi! — demiştin.</i>

(Çolpan: 419)

Albert’in 1985 yılından sonraki aşk konulu şiirlerinde, daha farklı bir hava hissedilmektedir. 1986 yılında yazdığı “Kesime Suklanama” (Kendimden Kıskanıyorum) şiirinde yuvasını kuran, hayatta yerini bulan şair, sorumlu ve daha sabırlı olduğunu söylemeye başlamıştır. Her halinden, daha ağırbaşlı ve vakur bir duruş sergilediği belli olmaktadır. Şairin hayatı değişmiş, sevdiğinin – hanımının yanında olması onun için çok önemli bir olgu haline gelmiş ve bu durumdan dolayı büyük bir mutluluk yaşadığı görülmektedir.

Cuwablılık cürek boldu añıma,	<i>Sorumluluk yürek oldu aklıma,</i>
Sabır boldu çaşlıgımı cürüşü.	<i>Sabır oldu gençliğimin yürüyüşü.</i>
Sen qatımda bolub çıksam tanğıma,	<i>Sen yanımda olurken çıksam sabaha,</i>
Oldu menñe nasıbnı baş ülüşü!	<i>Odur benim için en büyük mutluluk!</i>

(Çolpan: 374)

Sonraki dörtlükte değişimlerin boş yere olmadığı belli olmaktadır. Şair, çok kısa zamanda sevdiğine artık “ANNE” diyebileceğini söyleyerek yakında yenilikler beklendiğini anlatmakta, bebek bekleyen hanımını gözlemleyerek, onun nasıl değiştiğini güzel sıfatlarla betimlemektedir. Eşinin hamileliğinin kendisine özel bir güzellik verdiğini ve bu durumdan dolayı şairin çok mutlu olduğu anlaşılmaktadır:

Köb turmayın senñe kellik ANA at	<i>Yakında sana verilecek ANNE adı,</i>
Seni ingil sanlarıñda oqulad,	<i>Senin güzel teninde okunuyor,</i>
Entda sen bir türlü ariw bolgansa,	<i>Sen daha bir garip güzel olmuşsun,</i>

Işarasa, sen nasıbdan tolgansa.   *Gülümsüyorsun, mutlulukla dolusun.*
(Çolpan:374)

Son mısralarda şair çok önemli bir şeyi itiraf etmektedir. Dünyanın en mutlu adamı olduğunu söyleyen şair, kendisi hakkında ilk defa baba kelimesini kullanmaktadır:

Bilemise em nasıblı adamnı?   *Biliyor musun en mutlu insanı?*
Cüregiñi túbündegi ol cannı   *Yüreğinin altındaki o canın Babasıdır!*
Atasıdı! Qızğanmayma nasıbın,   *Kıskanmıyorum mutluluğunu,*
Bilib tursa nasıbını bağasın.   *Bilse o mutluluğun kıymetini.*
(Çolpan: 374)

Şiir, üç dörtlükten ibarettir. Kısa olmasına rağmen çok manalıdır. Şiirden, şairin eşini çok sevdiği, vefalı oluşu ve hayata değer verdiği anlaşılmaktadır. Mısraları okuyan biri, bir kadının hamileliği esnasında, sadece kadın duyguları açısından değil, baba olacak bir erkeğin de neler hissettiğini de öğrenme imkânı bulmaktadır. Bu şiirin Karaçay–Malkar edebiyatında bir yenilikçiliğin elementi olduğu vurgulanmalıdır. Çünkü genelde geleneklerine çok bağlı olan Tawlu’larda karısına karşı hissedilen duygular böyle açık bir şekilde dile getirilmez. Fakat şair burada, eşinin hamile olduğunu, kendisinin de baba olacağını açıkça söylemektedir. Aslında bu durum, Karaçay Malkar adetleri ve gelenekleri açısından yanlış ve ayıp sayılmaktadır. Albert bu şiiriyle o adetlerden biraz uzaklaşmaya, tabuları yıkmaya çalışmıştır.

“Kendimden Kıskanıyorum” (Kesime Suklanama) şiiriyle şair, geleneksel kalıplarından çıkıyorsa da bazı şiirleriyle milli adetleri takip etmeye devam etmektedir. Karaçay–Malkarların folklorlarında yer alan “ıynar” (Mani)’leri taklit ederek, halka yakın olan, halkın kulağına daha güzel gelecek şiirler de yazmıştır. Bunlar sırasıyla “İynar” (Mani) ve “Kargış” (Beddua) şiirleridir. Şiirlerinde aşkın mucizevî gücü anlatılırken, aşkı yüzünden insanın çektiği çileler de anlatılmaktadır. Eserleri okurken hece ölçüsü, uyak düzeni ve durak sayısı ıynar (mani) kurulma şartlarına uyduğu için, ister istemez mısralar akılda ritim oluşturmakta ve onun yardımıyla kulaklar Karaçay–Malkarların geleneksel melodisiyle dolmaktadır.

/ duraklar	Kafiye Örgüsü	Hece Ölçüsü	Redif
Ariwum <u>dedim</u> ,/Nanığım <u>dedim</u> ,/	(a)	10	dedim— dedim
Qalay demedim atıña ?..//	(b)	8	
Nasıb cügenni / cazıwğa berib,/	(c)	10	
Baralmay qaldım qatıña .//	(b)	8	

(*Güzelim dedim, çileğim dedim,
Nasıl demedim adına?..
Mutluluk dizginini kadere verip,
Gelemiyorum yanına*).

(Çolpan: 407)

Albert'in aşk şiirlerinde mizahlı şiirler de özel bir yer tutmaktadır. Onlar da halk edebiyatına yakınlığı ile dikkatleri çekmektedir. Bu şiirler okuyucuları eğlendirme, neşelendirme amacıyla yazılmışlardır. Bu tür şiirlerini şair çok gülünç kelimelerle örgülediği için, onları okurken insan kendini gülmekten alamaz. Çoğunda zamanın güncel sorunları da konuya dâhil edilmektedir. Yukarıda tarif edilen çalışmaya en güzel örneklerden biri “Segiz Caş” (Sekiz Genç) şiiridir. Onun konusu tamamen Karaçay–Malkarlar'ın “*Katın allık caşını hurcunu ötürükden tolu*” “Evlenecek erkeğin cebi yalandan dolu olur” atasözüne uymaktadır. Şiirde lirik kahramanı – şair birinci şahıs üzerinden yazmıştır – sevdiği kızı sekiz erkeğin istediğini öğrenen erkek, çok kıskanmakta ve ilk önce rakiplerine iftira atmaktadır:

Şeke ese – qart teke,	<i>Şeke ise – kart teke,</i>
Zeke ese – qızteke,	<i>Zeke ise – kadınsı,</i>
Dawlet ese, bek hawled,	<i>Daulet ise, çok çapkın,</i>
Kelemet a – şimirbet,	<i>Kelemet'in yüzü kir,</i>
Muhtar ese – üyü tar,	<i>Muhtar ise — evi dar,</i>
Mahar ese – bek muhar,	<i>Mahar ise – çok obur,</i>
Tawuk urlayd Gomalay,	<i>Tavuk çalıyor Gomalay,</i>
Kendir tartad Domalay!	<i>Kendir içiyor Domalay.</i>

(Çolpan:347)

Rakiplerini kınamayı bitiren adam “cebindeki” yalanları kıza sunmaya başlamaktadır. Kıza kendisini isteyenlerin içinde en iyi erkeğin kendisi olduğunu söyleyerek, onunla evlenirse Hollywood filmlerindeki gibi güzel bir hayat

yaşatacağına inandırmaya çalışmakta, kıza evde bir şey yaptırmama, çok pahalı elbiseler alma, parmaklarını pırlanta yüzüklerle doldurma gibi vaatlerde bulunmaktadır. Ve köylü kızlar için çok önemli olan, “şehirde bir evimiz olacak, tatillerimizi değişik yerlerde geçireceğiz” gibi vaatlerde bulunmaktadır. Şair, şiirin daha komik olması için, gençlerin konuşma tarzlarını taklit ederek, bazı yerlerde argo ve Rusça kelimeler de kullanmıştır.

Mersedesge oñ canıma olturtub,	<i>Mersedese sağ tarafımdan oturtup,</i>
Cüregiñi quwanç cırdan tolturtub,	<i>Yüreğini sevinç şarkıyla doldurup,</i>
Terezeden urgan salqın ayazçık,	<i>Pencereden esen serin rüzgârcık,</i>
Cayagingı sılaganda, men azçıq	<i>Yanağını okşarken, ben azıcık,</i>
Revnovaytçıq eterikme, bil anı,	<i>Revnovaytçık⁶⁴ edeceğim, bil onu,</i>
Tügel tıǵıp iyemesem da qamanı.	<i>Direkt bıçaklamasam da onu.</i>

(Çolpan: 348)

Bütün vaatlerin sonunda şair, kıza evlenme teklif eder. Eğer “istemiyorsan kafana taş düşün” diyerek, bu tarz şiirlere özgü olan, şakadan beddua eder ve sekiz erkeğin kendini beklediğini, istediğiyle evlenebileceğini bildirerek sözlerini bitirir. Şair bu eserinde âşık bir adamın sevdiği bir kızla evlenebilmesi için ne gibi fedakarlıklar yapabileceğini anlatmaktadır. Albert, duygularını çok kolay ve akıcı bir şekilde ifade etmiştir. Okuyucu da şiiri okurken lirik kahramanın dünyasına dalarak, onun hislerine ortak olmaktadır.

Özdenlanı Albert’in aşk şiirleri monoton olmayan bir renk cümbüşünü andırmaktadır. Şair, okuyucularıyla ilk duygularından başlayarak, karasevda, ayrılık, gerçek aşk ve hanımına duyduğu sevdasını paylaşmaktadır. Bazı şiirlerinde ağlatarak, bazılarında güldürerek aşkın, hayatımızın ayrılmaz bir parçası olduğunu anlatmaktadır. Halk edebiyatını taklit ederek, kendi kültür ve geleneklerini devam ettiren şair, bütün bunların yanında duyguları tarif etme özelliğiyle edebiyata yeni unsurlar getirmiştir. Gelenekçi bakış açısını koruyan şair, zaman zaman da protest kişiliğinin bir yansıması olarak ifade edilmesi ayıp ya da adet dışı sayılan öğeleri de ilk defa kullanarak Karaçay–Malkar edebiyatına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.

⁶⁴ Renovat: Rus. kıskanmak, Karaçay–Malkar şive transkripsiyonunda.

Albert çok heyecanlı, net ve kesin kelimeler kullanarak, kimseyle karşılaştırılması mümkün olmayan, kendine özgü ayrı bir stil oluşturmuştur.

3.1.2 Felsefi Şiirleri

Söz güzelliği ile fikir güzelliğini sentezleyen Albert, felsefi şiirler yazmadan da geri kalmamıştır. Herkesin hayatında cevabını bulduğu veya bulamadığı sorular vardır. Şair için, kendi kurmuş olduğu mikro dünyada insanın varlığının anlamı önemli bir yer tutmaktadır. Her aydın gibi, şair de, kendisine hayatı boyunca birçok felsefeciyi ilgilendiren soruları sorarak, hayatın anlamını bulmaya çalışmaktadır. “Ömürlük Sorula Bla Cuwapla” (Ömürlük Sorularla Cevaplar). Kimiz? Dünyaya ne amaçla geldik? Geriye nasıl gideceğiz? gibi sorulara cevaplar aramaktadır. İnsanlığın hiçbir zaman kayıtsız kalmadığı, ebediyet ve ölüm konularında da Albert güzel benzetmeler kurmuştur. “Cırçı Bla Arbaçı” (Şarkıcı İle Arabacı) şiirinde şair yol, araba, teker öğeleri üzerinden, hayatı arabayla, yolu atalardan miras olarak gelen hayat tecrübesiyle, arabayı taşıyan tekeri de sonsuzlukla karşılaştırarak felsefi bir bakış açısı ortaya koymuştur. Hayatın şartlarını (yol – atalardan tevarüs olunan tecrübeler) bilmeyen bir insanın topluma lider (arabacı) olsa, o toplumun yaşam kalitesinin düşük olacağını anlatmaktadır. “Caldat bla Kurman” (Cellatla Kurban) şiirindeyse derin ve tartışmalı, herkesin bireysel bakış açısına bağlı olan zor bir konuyu işlemektedir. Kurban mı yoksa cellat mı olmak daha iyidir? Tabii ki dürüst, empati kabiliyeti gelişmiş, ince ruhlu Albert’in tercihi bellidir.

Felsefi şiirlerinden bazıları: “Colğa Atlanama” (Yola Başlıyorum), Başladım (Başladım), Ömürlük Soruula Bla Cuwapla (Ömürlük Sorularla Cevaplar), Cırçı Bla Arbaçı (Şarkıcı ile Arabacı), Alim Bla Uşak (Alim ile Sohbet), Cartı Nasıb (Yarım Nasip), Olmudu Caşaw (Hayat Bumudur?), Tolğan Murat (Gerçekleşen Murat), Sokur Bolurbuzmu? (Pişman Olurmuyuz), Lermontov Bla Uşak Etiw (Lermontov ile Sohbet Etmek), Kalay Eteyim (Nasıl Yapayım), Çabıwçu At (Yarış Atı), Caşlıgım (Gençliğim), Caşawnu Coruğu (Yaşamın Metodu), Qan İçgen Tañ (Kan İçen Tan), Belgisiz Colda (İşaretsiz Yolda), Cangız Terek, Birinçi Colowçu (Birinci Yolcu), Ekinçi Colowçu (İkinci Yolcu), Üçünçü Colowçu (Üçüncü Yolcu), Kaytaralsam Caşlıknı (Gençliğimi Geri Getirsem).

3.1.3 Psikolojik Şiirleri

Özenni toyumsuz awuzu	<i>Kırın doyumsuz ağzı</i>
Cañur bulutnu emedi.	<i>Yağmur bulutunu emiyor.</i>
Acaşhan turnanı awazı	<i>Yolunu şaşırın turnanın sesi</i>
Tamçıla qatış enedi.	<i>Damlalara karışarak iniyor.</i>

(Çolpan: 424)

Albert'in eserlerinin etkili türlerinden biri de psikolojik şiirleridir. "Acaşhanla" (Yolunu Şaşırınlar), "Tabalmayma" (Bulamıyorum) gibi şiirlerinde şair mısralarında ağır, duygu yüklü sözcükleri kullanarak bulunduğu zamana ait olan duygusal halde yaşadığı üzüntüleri betimlemektedir. Her insanın hayatında zaman zaman yer alan zorluklar, sanatçının yüreğinde fırtınalar kopartarak, dizelere dökülmektedir. Kişileştirmeler, cansız doğayı canlandırma, doğanın olumsuz hareketlerde bulunması (*Kırın doyumsuz ağzı, yağmurun bulutu emmesi* gibi), onu derinden etkilemektedir. Seçtiği metaforlar, fonun önceden verilen gri rengi (yağmurlu gün, yağmur damlaları) okuyucuya şairin keyifsiz halini anlatmaktadır. Canlı doğanın tarifi, özellikle de onun çaresizliği, durumun feci olduğunu hissettirmektedir.

Şairin diğer bazı psikolojik şiirleri: "Azat Cır" (Bağımsızlık Şarkısı), Otuz Cetinçi Cıldan Kelgen Kâğıt (Otuzyedinci Yıldan Gelen Mektup), Nedi Tersligim (Suçum Neydi), Cırlarım (Şarkılarım), 2028—ç1 Cıl (2028 ci Yıl).

3.1.4 Oda Şiirleri

Özdenlanı Albert, dünyanın çirkin yönleriyle dalga geçmektedir. Bununla aslında insanlarda olmaması gereken kötü özellikleri ortaya çıkararak bir farkındalık oluşturmaya çalışmaktadır. Bir taraftan da bazı insanlardaki olağanüstü özellikler ve güzelliklere de şahit olunca hislerini dizelere dönüştürmektedir.

Albert'in bu şiirlerini methiyelere benzetebiliriz. Fakat sadece insanları değil diğer bazı olay ve eşyaları da öven bu şiirleri, oda⁶⁵ şiirleri kategorisine almayı uygun gördük.

⁶⁵ ODA (Yunan şiiri) Lirik bir şiir çeşidi. Bu tür şiirler herhangi birine veya bir olay karşısında, bir yenilik, değişiklik için, neşeli bir tempo ile söylenir. Oda eski Yunan edebiyatından beri bilinen bir türdür. Rus şiirinde M.V. Lomonosov, G.R. Derjavin bu türü geliştirmiştir. Bu tarzda yazılan birçok

Albert'in oda şiirleri içinde hemen göze çarpanlar, “Festival” (Festival), “Gitaram” (Gitarım), “Akbalanı Azretge” (Akbalanı Azret'e), “Leonardo da Vinçi” (Leonardo da Vinci)'dir. Şair'in mısralarına memleketi, milletin yıldızları, dünya aydınları, arkadaşları, güzel olaylar konu olmaktadır. Şair oda şiirlerinde, lirik kahramanlarının özelliğini, iyiliğini, onlara sevgi beslediğini ve saygı duyduğunu, hayran olduğunu göstermek için tumturaklı, heyecanlı kelimeler kullanmaktadır.

3.1.5 Doğa Şiirleri

Kafkasyanın ortasında bulunan Karaçay–Malkar, doğal güzellikler bakımından oldukça zengin bir bölgedir. Dolayısıyla şairin doğayla ilgili şiirlerinin olmaması düşünülemez. Albert, bir sanat insanı bir söz ressamı olarak, gelişmiş güzellik duygusunun etkisiyle doğa şiirlerini ortaya çıkarmaktadır. (“Rahat Tañ” (Rahat Tan), “Bir Kaçkı Kün” (Bir Sonbahar Günü), “Polonez” (Polonez), “Özende Köl” (Kırda Göl), “Kışını Kaç Bla Küreşi” (Kışın Güzle Savaşı) gibi şiirleri doğa ile ilgili şiirlerinden bazılarıdır. Şair tabiatın solmaz güzelliğinin resmini çizmek için boyaları memleketinin billur sularından, heybetli dağlarından ve yeşil çayırlarından almaktadır. Eserleri okurken şiirsel düşüncenin gücü sayesinde okuyucuyu onlarca karşılaştırmanın, metaforun, sıfatın büyüdü dünyasına daldırır. Albert için doğa, atalarından kalmış bir mirastır, uyuduğu beşiğidir, gururudur. Şiirlerinde şair, kendisini de doğanın bir parçası olarak anlatır. Albert için tabiat, çocuğunu sütle besleyen bir anne gibidir. Hayattayken, havasını ciğerlerine çekmeye izin verir, sularıyla susuzluğunu giderir, ölüm gelince sanatçının bedenini yıkayıp, tenini toprağına katar, rüzgârı da mezarındaki otları okşarcasına eser. Damarlarında akan kanın bile memleketinin doğasının kanı olduğunu vurgulamaktadır. Böylelikle şair, tabiatla insan bedeni arasında tam bir fiziksel ve ruhsal birleşmeyi sağlamıştır. Albert, insanlara ve tabiata birbirleri arasındaki benzerlikler açısından bakmaktadır. Onların, yerinde durmayan, değişen kaderlerinin birbirinden ayrılamaz olduğunu ifade eder. Şiirlerinde maddi dünya insanlık seviyesine yükseltilmektedir. Dizelerde

---

şiirde (V.V. Mayakovskiy “Devrim için Oda”, A. Tokombayev “Komünist Parti için Oda” vb.) Ekim devrimini, Komünist Partiyi övme, yükseltme görüldüğü gibi genel anlamda sonraki 70 yılın edebiyatında siyasetin bir sonucu olarak oda türü şiirler ideolojik bir tür haline getirilmiştir.

lirizm, dolu dolu hissedilir. Gururla yükselen dağlar, heybetli kayalar, otların yeşilliği, suların duruluğu, bunların hepsi Karaçay–Malkarların ruhunun simgesi ve aynı zamanda da barınağıdır. Doğa, halkın geçim kaynağı, ilhamıdır. Ona keskin bir göz, nazik, cömert bir kalp ve çalışkanlık verendir.

Orta Kafkasya'nın en yüksek yerlerinde yaşayan Karaçay–Malkarlar için dağlar özgürlük, temizlik, edep, namus gibi birçok değerın simgesi olmuştur. Albert de şiirlerinde dağ, taş, kartal, su gibi öğeleri sıkça kullanmıştır.

“Taw Kuşnu Uyası” (Kartalın Yuvası) isimli şiirinde bunu veciz bir şekilde ifade etmiştir:"

Taw başlaça MİYİKDİ seni	<i>Dağ tepesi kadar yüksektir</i>
Adebiñ, namısıñ.	<i>Edebin, namusun.</i>
Bu tawlada tuwğanım meni —	<i>Bu dağlarda doğdum ben</i>
Oldu baş nasıbım!	<i>Odur en büyük şansım!</i>

(Çolpan:13)

3.2 Sosyal Şiirler

Albert, her şeyden önce milletin güncel sorunlarını görebilen ve yaşadığı çağın gereklerine göre davranmasını bilen, sisteme ayak uydurabilen bir yapıyla karşımıza çıkmaktadır. Onun şiirleri, toplumsal hayatın dinamizmini, milletin zihniyetini objektif olarak yansıtmaktadır. Sosyal içerikli, “Mal Bollukbuz” (Mal Olacağız), “Adamlaga Alğış Tilekle” (İnsanlara Dilekler) “Ongsuz Kart” (Çaresiz İhtiyar) isimli şiirlerinde bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Albert'in eserlerinde milletin sosyal yaşamının çatışmaları çok net gösterilir. Toplumda, değerlerin öncelik sırasının yanlış seçildiğini anlatarak, para kazanma peşindeki insanların kendilerini, bilinçlerini kaybettiklerini konu ederek, bu durumu tahlil eder. Üstelik bunun amaçsız bir yol olduğunu anlatarak insanları uyarır. Şairin, oluşan duruma, problemlerin kaynağına, geçmişin ve bugünün gerçeklerine bakışı objektif olduğundan, şiirleri daha fazla önem kazanmaktadır. Mısralarında ustaca kullanılan retorik sorular, okuyucuları olayı ihmal etmeden düşünmeye zorlar.

Duniya maldan bolmay toq, *Dünya malına olunmaz tok,*

Qülürge da zaman coq,	<i>Gülmeye de zaman yok,</i>
Ölürge da zaman coq!	<i>Ölmeye de zaman yok!</i>
Ginasuwçad esibiz!	<i>Terazi gibi hayatımız!</i>
Bu barıwdan barsaq biz,	<i>Bu yürüyüşle gitsek biz,</i>
Mal bolluqbuz kesibiz!	<i>Mal olacağız kendimiz!</i>

(Çolpan:104)

Özdenlanı Albert'in sosyal şiirlerine örnek olarak gösterebileceğimiz bazı şiirleri şunlardır: "Mal Bollukbuz" (Mal Olacağız), "Adamlaga Alğış Tilekle" (İnsanlara Dua Dilekleri), "Kart Atamı Osiyatı" (Dedemin Vasiyeti), "Respublika Caşasın" (Cumhuriyet Sağolsun), "Allah, Darman Ber" (Allahım Derman Ver), "Hurmetli İngirde" (Hürmetli Akşamda), "Ongsuzlanı Süye Bolmaz Allahda" (Zayıfları Allah'da Sevmez), "Kalay Kıyındı" (Böyle Zordu), "Nürçük Bla Burhanga" (Nürçük İle Burhana), "Tüyüşürge Üreniw" (Dövüşmeyi Öğrenip), "Amerika" (Amerika), Amanat (Rehine), Kaytmaz Nasıb (Değişmeyen Kısmet), "İt Zaman" (İt Zaman) "Kellik Tölüge" (Gelecek Nesle), "Caş Tölüge" (Genç Nesile), "Tersleyme Kesimi" (Kendimi Suçluyorum), "Çirigen Bağana" (Çürük Direk) Adejde (Dizginde), "Ullu Karnaş" (Büyük Kardeş), Curtubuznu Saklayık (Vatanımızı Koruyalım).

3.2.1 Özdenlanı Albert'in Şiirlerinde Protest Tarzına Bir Bakış

Özdenlanı Albert'in toplumsal problemleri işlediği şiirlerin içinde protest tarzda yazılmış şiirleri bir hayli ilgi çekicidir. Her ne kadar Sovyet rejimi zayıflamış olsa da bu tarzda yazmak çok tehlikelidir. Yılların biriktirmiş olduğu eziyet, işkence, aşağılanma gibi rencide edici durumlar karşısında mağrur Kafkas genci Albert, daha fazla dayanamamış adeta patlamıştır. Birçok Karaçay–Malkarlı, halkın şuuraltındaki duyguları cesurca ifade eden bu gence hayret ve hayranlıkla bakmış, onu her konserinde coşku ile desteklemişlerdir.

Albert, sistemin bozukluğuna, adaletsizliğe, zulme karşı belirgin, savaşçı bir mizaca ve cüretkar protest bir kişiliğe sahiptir. Onun gibi eserlerinde açıkça protest tarzı şiir biçiminde uygulayan edebiyatçılara, özellikle kendisinin yaşamış olduğu coğrafyada rastlamak az rastlanan bir durumdur. Şairin "Başladım" (Başladım), "Allah, Darman Ber" (Allah Deman Ver), "Çabıwçu At" (Yarış Atı), "Ullu Qarnaş"

(Ağabey), “Tış Adamlar” (Yabancılar) gibi Őirlerinde olayları açık ya da imalı bir Şekilde dile getirmesi, problemleri ortaya döküp çeşitli çözümleri sunması Karaçay–Malkar edebiyatının o zamana kadar pek alışık olmadığı bir durumdur. O, cesurca, büyük oranda halk sorunlarını ele alarak devlet tarafından millete reva görülen adaletsizliği, haklarının kısıtlanmasını, toplumda sık rastlanan rüşvet, adam kayırma gibi kötü alışkanlıkları, paranın yıkıcı egemenliğini, insanının yaşadığı trajedileri ve buna benzer birçok çirkin olayı Őirlerinde anlatmaktadır. Albert’in protest tarz Őirlerinde, anti demokratik Őartlarda yaşamaya mecbur bırakılan halkı için sonsuz bir acıma hissedilir. Albert bütün bu olumsuzlukları anlatırken, millete reva görülen bu işkencelerin günün birinde son bulacağı ümidini ve güzel günlere kavuşma müjdesini de dizelerine yansıtmaktadır.

Albert, halkına mesaj vermek için yazmış olduğu bu tür Őirlerini yazarken fabl tarzı masal kahramanlarından da faydalanarak, Őirlerini içerik olarak masalımsı nazım Őekline sokmuş, aynı zamanda dönemin politik ve siyasi olay ve karakterlerini de Őirlerine katatarak, Őirlerini ilgi çekici hale getirmeyi başarmıştır.

Bütün bunların ötesinde, daha önce de belirttiğimiz gibi Albert’in bizzat halkının karşısında gitarı ile kendi yazmış olduğu bu Őirleri Şarkı olarak seslendirmesi onun enteresanlığını ve cazibesini arttırmıştır. Halkın, kendilerinden biri olarak gördükleri bu Çık Tawlu (Dağlı) gencin popülaritesi gün be gün artmış ve halkın sevgilisi haline gelmiştir.

Şair 1982’de yazmaya başladığı “Başladım” (Başladım) adlı Őirini 1987 yılına kadar değişik tashih ve ilaveler yaparak tamamlamıştır. Haksızlıklar karşısında tahammülsüz olan Şair yaşadığı dönemde sistemin olumsuz yönlerini eleştirmektedir. Bazen eleştirinin dozunu arttıran Şair, sisteme uyum sağlamayı köpeklikle eş değerde tutarak sistemin içinde bu Şekilde yaşayanları adeta yerin dibine sokmakta, kendi başına gelen tatsızlıkları da dizelerine yansıtmaktadır:

Menđe “Boynak” bolçu, delle,	<i>Bana “Boynak” ol dediler,</i>
Kuu sözüngü koyçu, delle,	<i>Acı sözü bırak dediler,</i>
Haram haknı aşa, delle,	<i>Haram ekmek ye dediler,</i>
Körünmeyin çaşa, delle,	<i>Görünmeden yaşa dediler,</i>

Biz külmese külme, delle,	<i>Biz gülmeden gülme dediler,</i>
Kereksizge ürme, delle,	<i>Boş yere havlama dediler</i>
Sıncırğa boy salçı, delle,	<i>Zinciri kabul et dediler,</i>
Bizden ülgü alçı, delle,	<i>Bizden örnek al dediler,</i>
Bılay bolgand zaman, delle.	<i>Zaman böyleymiş dediler.</i>

(Çolpan: 7)

Kurulu düzenin aksine hareket eden şair, suya sabuna dokunmadan, helal haram demeden yaşayanlara, başkalarının buyruğundan çıkmayanlara eleştirilerini yöneltmekte ve bunun neticesinde karşılaştığı zorlukları anlatmaktadır. Boynak Karaçay–Malkarlarda köpeklere verilen bir isimdir. Bütün bunlar “Boynak” olmayanların başına gelenleri temsil etmektedir. Boynak olmayı kabul edenler, düzeni bozmadan rahat bir şekilde hayatını devam ettirirken, boynaklığı kabul etmeyenler türlü eziyetlere maruz kalabilmektedir. Şair, her şeye rağmen boynak olmayı kabul etmez sonuna kadar direnir. Düzene karşı sesini yükseltmediğinde de, düzeni alkışlamaz, halkına döner ve dertlerini gitarını kastettiği “kıl kobuzu” ile beraber halkıyla paylaşır.

Ullu kullukçu bolur üçünnge,	<i>Büyük devlet memuru olmak için,</i>
Çirt kerek tuldü teren baş.	<i>Hiç lazım değildir derin baş.</i>

(Çolpan: 65)

Şair yine 1982’de yazdığı “Allah, Darman Ber” (Derman Ver Allahım) adlı şiirinde aynı şeyden bahsetmektedir.

Albert, “Çabıwçu At” (Yarış Atı) adını verdiği şiirinde safkan bir yarış atının, gübre taşıma işinde kullanılmasını işlemiştir. Albert aslında burada Komünist sistemi üstü kapalı olarak eleştirmekte, insanların eşit olamayacağını ifade etmektedir:

Har insanña çekgendile teñ bağa,	<i>Her insana vermişler eşit değer,</i>
Bu coruqğa birle süyüb boysuna,	<i>Bu şarta bazıları memnun baş eğerek,</i>
Taza qanlı, çabhan atnı arbağa	<i>Safkan, yarış atı arabaya</i>
Cekgendile, hamıt salıb boynuna.	<i>Koştular, hamut takarak boynuna.</i>

(Çolpan: 70)

Aslında bu şiir, özgürlüğüne düşkün Kafkasyalı Alan halkının (Karaçay–Malkar) boynuna boyunduruk takarak yönetenlere isyanın dizelere yansımalarıdır.

Anga karab, kengdirelle köllerin	<i>Ona bakarak, kına yakıyorlar</i>
Mukkur sırtlı, boyunları bazıkla	<i>Kambur sırtlı, boyunları kalınlar...</i>
Tüz eterik kibik zarlık bellerin,	<i>Düzeltecek gibi kıskanç bellerini,</i>
Subay atını tabalayla mijkla:	<i>Asil atla alay ediyor mijklar:</i>

(Çolpan: 70)

Yarış atını bu hale sokanlar hayatlarından gayet memnun bir şekilde bu asil ata bakarak, onun düştüğü bu acınacak durumdan keyif almaktadırlar. Şair burada keyif alan kişileri, Karaçay–Malkar dilinde, zayıf, uyuz at manasına kullanılan “mijk” kelimesi ile ifade ederek bir kelime oyununa başvurmuştur. Karaçay–Malkar Türkçesinde mijk aynı zamanda Rusların kaba lakapları olarak kullanılmaktadır.⁶⁶

Şair, herkesle aynı seviyede olmayı kabullenememekte, özellikle kendilerine medeniyet getirdiklerini iddia edenleri kastederek:

Bir şişe çağırğa atasın satar,	<i>Bir şişe şarap için babasını satar,</i>
Esirib, balçıqda toñuzça catar.	<i>Sarhoş olup, çamurda domuz gibi yatar.</i>

Siz bize medeniyeti ve kültürü getiremezsiniz, zaten bize sizin getireceğiniz böyle bir medeniyet lazım değildir demektedir. Halkının kendi medeniyet seviyesinin, medeniyet getirdiklerini iddia edenlerden çok daha üstün olduğunu ima etmektedir.

Rusya'nın dağılmasından hemen sonra 1992'de yazdığı “Ullu Karnaş” (Ağabey) isimli şiirde “Ayı” metaforu üzerinden Rusyayı eleştirmektedir:

Bardı men carlıda bir ullu karnaş,	<i>Benim gibi bir zavallının büyük abisi var ,</i>
Bardı san, bardı baş – ayuça bir çaş,	<i>Ayı kadar başı, ayı kadar bedeni var,</i>
Uyatı, aşamı börüğe uşaş,	<i>Vicdanı, iştahlı kurda benziyor,</i>
Cetdiralmayma men, kele anga aş!	<i>Yetiştiremiyorum ben ona yemeği.</i>

Demirperdenin yıkıldığı, kapıların dış dünyaya açıldığı ilk yıllarda Rusya'da aşırı bir başıbozukluk ve düzensizlik hâkimdir. Paranın değerini hızla kaybettiği,

⁶⁶ Mijk: kar.mal. Zayıf, uyuz at. Mujik:rus. mujik, köylü, erkek, adam, herif.

enflasyonun sürekli yükseldiği bu zaman dilimi halk için oldukça zor bir dönemdir. Şair “Ullu Karnaş” şiirinde halkın yıllardır sömürü ve işkenceye maruz kaldığını anlatmakta, kendilerine kültür ve medeniyet getirdiklerini iddia edenleri eleştirmekte, adeta yerden yere vurmaktadır.

Şiirin sonunda:

Uyanıb, cumduruk bolmay esek biz,   *Uyanıp, yumruk olmasak biz,*
Üyürde gitçe tersbiz kesibiz!   *Ailede küçükler haksızız hepimiz!*

(Çolpan: 101)

diyerek halkın artık uyanma vaktinin geldiğini söyleyen şair, bu zamana kadar büyük ağabeye çok fazla yüz verdikleri için kendilerini suçlamaktadır.

Albert, dönemin yöneticilerini eleştirmede fabl türüne de başvurmuş, yüzyıllardır kullanılmakta olan fabl karakterleri üzerinden sistemin olumsuz yönlerini gözler önüne sermiştir.

“Satlık İtle” (Hain Köpekler, 1981) isimli şiiri bu tarzda yazmış olduğu eserlerine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Şair bu şiirinde, içi makam hırsı ile dolu bazı insanların kavuşmak istedikleri bu makam ve mevkilere ulaşmak için izledikleri yolu konu edinmiş, bu şekilde davranan kişilere ağır bir mesaj vermiştir.

Bu haparım comak tuldü, bu kertid...   *Bu hikâyem masal değil, gerçektir...*
Börüleni küeuleri – bir kart it,   *Kurtların güveyi – yaşlı köpektir,*
Ahlıların sata, ornun tör etdi,   *Yakınlarını satıp, başköşeye oturan köpek,*
Bir kün bir çaş itge bilay üretti: *Bir gün bir genç ite şöyle akıl verdi:*

Söz ustası Albert sözlerine, anlattığı hikâyenin masal değil gerçek bir olay olduğunu söyleyerek başlamaktadır. Bazı insanların, içinde buldukları toplumda değişik imtiyaz ve haklara sahip olabilmek için kendi milletinden olmayan kadınlarla evlenmelerini ve bu tür evlilikleri sadece menfaat amacıyla yaptıklarını eleştiren şair, aslında bu niyetle yola çıkanların sonunun hüsrana olacağını söyleyerek, bu amaçla evlilik yapanların daha sonra kendi milletine bir faydasının olmadığını, daha çok evlendiği kadının tarafı ile muhatap olduğu için öz benliğini ve halkını unuttuğunu,

kendi değerlerini unutan birinin de topluma faydası olmayan biri durumuna geldiğini belirtmektedir.

Yaşlı köpeğin sözüne uyup, kurt kızıyla evlenen genç köpek sonunda yurdunu satmaktadır:

Caş it ma bu tatlı sözge bölenib,	<i>Genç it bu tatlı söze sarılıp,</i>
Börülege küeu bolub, köllenib,	<i>Kurtlara güvey olup, sevinip,</i>
Tatlı aşab, börü kız bla catadı,	<i>Tatlı yiyip, kurt kızla yatıyor,</i>
Börü kanga kirib, Curtun satadı.	<i>Kurt kanına bulaşıp, Yurdunu satıyor.</i>

(Çolpan: 46)

Aslında Albert burada bütün Rusya’da çok yaşanan bir duruma değinmiştir. Yüzyıllardır kapalı bir toplum olarak yaşayan Karaçay–Malkarlar genelde kendi içlerinde kız alıp vermişlerdir. Karaçay–Malkarlarda “Tukum”⁶⁷, yani soy, sülale kavramı çok önemlidir. Kendi içinde bir kast sistemi olan bu kapalı toplumun diğer milletlerle yavaş yavaş kaynaşması esnasında bazı olumsuz olaylar meydana gelmiştir. Bu süreçte yaşanan bu tür evlilikler Albert’in de dikkatinden kaçmamış ve toplumun bu gerçekliğini masal tarzındaki nazmı ile okuyucuya sunmuştur.

Albert’in fabl tarzında sosyal mesajlar verdiği bu tarz diğer bazı şiirleri şunlardır: “İt bla Ögüz” (İtle Öküz), “Börü, Bulbul bla Kaban” (Kurt, Bülbül ve Domuz), “Qadırlanı Qayğıları” (Katırların Telaşı) Bizni Sürüw (Bizim Sürü).

“Qadırlanı Qayğıları” (Katırların Telaşı) isimli şiirinde de şair, kurt ile köpek şiirinde olduğu gibi, eşek ile at imgelerini kullanmış, ne eşeğe ne de ata benzeyen, fakat atların kendisini istediği gibi kullandıkları katırları konu edinmiştir.

Albert’in şiirlerinde sosyal meseleleri konu edinerek, özellikle sistemi ve idarecileri hedef tahtasına koyması 1990’lı yıllara kadar devam eder.

Rusya’da 1985’te glasnostla başlamış olan özgür atmosfer, Rusya’nın dağılması ile beraber daha da rahatlamıştır. Aynı zamanda bu yıllarda geçim derdi had safhadadır. Enflasyon, mafya, rüşvet, çetecilik toplumun her kısmına yayılmıştır.

⁶⁷ Tukum: kar.mal. 1. soy, sülale 2. Cins, tip.

Albert bu ortamda da görmüş ve yaşamış olduğu olumsuzlukları dizelerine yansıtmaya devam etmektedir.

90'lı yıllarda otuzunu aşmış olan genç ozan, artık toplumdaki yerini bulmuş, kendine bir düzen kurmuştur. Her şeyden önemlisi sıcak bir aile ortamına kavuşmuştur. Ayrıca Kültür Evi yöneticisi olarak da yeni görevinde oldukça başarılıdır.

Sistemin değiştiği, inançların daha özgür bir şekilde yaşanmaya başladığı bu yıllarda şair, toplumda gördüğü olumsuz olayları daha çok kişiler üzerinden anlatmaya başlamıştır.

Şair, 1997'de yazdığı “Çalbaşları Açahmat” (Çalbaşlardan Açahmat) isimli şiirinde, halkı tavır ve davranışlarıyla bıktıran bir kişiyi ele almış ve onun bu davranışlarını eleştirmiştir. Yine aynı yıl yazdığı “Qan İçgen Tañ” (Kan İçen Tan) isimli şiirinde milletin bozulmasından bahsetmektedir.

Bu dönem şairin olgunluk dönemidir. Halkına en iyi şekilde hizmet etmenin eğitimden geçtiğini bilen Albert akademik hayatında eğitimle ilgili çalışmalara önem vermiş, her zaman en yakınından başlayarak halkına faydalı olmaya çabalamıştır.

Albert'in 1997'de yazdığı “Allahdan Tilek” Allahıma Dua isimli şiiri hayatında yeni bir dönemin başladığını göstermektedir.

*Aradığım gökte, varlığım yerde,
Ben öyle isem, oturtma baş köşeye
Diliyorum Senden, Yüce Allah!*

Diyen şairin, devlet işinde çalışmaya başladığını anlıyoruz. Kendisi işe layıkla Allah'ın bu işte onu başarılı kılmasını, layık değilse bu işin ona nasip olmamasını dilemektedir. Kendini kaybedeceği, insanlara karşı adil olmayacağı bir durumda olmak istemeyen şair, asıl aradığı şeyin Allahın rızası olduğunu “*Aradığım gökte*” diyerek anlatmaktadır. “*varlığım yerde*” kelimeleriyle de gerçekte aradığı şeyi bulamadığını anlıyoruz. Eğer bu yeni iş, onu Allah'ın rızasına ulaştırmayacaksa, bu işe başlamamayı “*oturtma beni başköşeye*” kelimeleriyle ifade etmektedir. Omuzlarına yüklenen yükün farkında olan şair, bu mesuliyetin ağırlığı altında kıvrılmakta, halkına elinden gelen en iyi hizmeti sunma adına Allah'a

yalvarmaktadır. Aslında şair burada halkına faydalı olma adına bir nevi söz vermekte, bu yolda Allah'tan yardım istemektedir.

3.2.2 Özdenlanı Albert'in Şiirlerinde Vatan

1828'de Ruslara kanlı bir şekilde bağlanan Karaçay'da uzun yıllar sürecek olan kaotik bir ortam başlamıştır. 1864'e kadar tek bir isim altında yaşayan Karaçaylar, Rusların Kafkasyayı ele geçirmesiyle suni bir şekilde ikiye bölünmüştür. 1917 Ekim devrimi ve sonrasında meydana gelen gelişmelerde birçok insan zarar görmüş, II. Dünya savaşını yaşayan Karaçay-Malkarlar sürgün acısını tatmış, sürgünden sonra da otuz yıl boyunca vatan haini damgasıyla yaşamaya mahkûm edilmişlerdir.

Özdenlanı Albert'in dünyaya geldiği yıllarda nispeten bir durulma sözkonusudur. Sürgün kararı kalkmış, herkes vatanına dönmeye başlamış, hayat normale dönmüştür. Yılların şokunu yavaş yavaş atlatan millet kendini ve yaşadıklarını sorgulamaya başlamıştır. Uzun yıllarını böyle bir ortamda geçiren milletin şuuraltına kendilerine bu zulüm ve eziyetleri reva görenlere karşı teşekkür etmesi pek düşünülemez. Bütün bunlara tepkiler Sovyet rejiminin zayıflamaya başladığı 70'li yıllarda gizli veya açık bir şekilde cılız da olsa dile getirilmeye başlanmıştır. Her Karaçay-Malkar genci gibi Albert de bütün bu yaşanan tarihî gerçekleri bizzat yaşayarak, duyarak, okuyarak büyümüştür. Özdenlanı Albert, milletin yaşadığı bunca olumsuzluklara kendine özgü stili ile cevap vermiş, milletin hissiyatına edebiyat ve sanat dünyasında tercüman olmuştur.

Şairin şiirlerinden anladığımız kadarıyla onun asıl vatanı, Karaçay-Malkar Türklerinin günümüzde yaşadığı bölgedir. Kendisi tam bir Kafkas aşığı olan şairin bütün Kafkasyayı da vatan olarak nitelediği görülmektedir. Rusya'ya, yabancılar, büyük ağabey gibi isimler veren şair, boyunduruk altında olmayı hazmedememiştir. Albert'in bu düşüncelerine, özellikle onun ilk dönemi diyebileceğimiz gençlik yıllarında yoğun olarak rastlanmaktadır. Vatanı olarak kastettiği, Kafkasya, Karaçay, Malkar ve büyüdüğü Karaçay köyleri için bir hayli şiir yazmış ve bunları besteleyerek sahnede kitleleri coşturmuştur.

1975'te henüz onsekizinde olan Albert "Hurzuk Elim" (Hurzuk Köyüm) şiiri ile vatanının sınırlarını çizmeye başlamıştır. Herşeyden önce çocukluğunun geçtiği dağ

köyüne aşırı bağlılığı olan şair, köyünü çoban yıldızına benzeterek, onu bir ana gibi sevdiğini ifade ettikten sonra:

Sense beşiği em sabiyliği, / *Sensin beşiği ve çocukluğu,*

Karaçay halkıngı. / *Karaçay halkının.*

Karaçay halkının aslında bu dağlara ait olduğunu vurgulamakta:

Anı sütü bladı süymekligi / *Onun sütüyledir sevdası*

Kızıngı, caşıngı. / *Kızının, oğlunun!*

(Çolpan: 31)

Diyerek dağların, Karaçay halkına süt veren bir ana gibi olduğunu ifade ederek de Karaçay'ı ve Onun dağlarını kişileştirmektedir. Şiirin ilerleyen bölümlerinde halkının köyüne ve memleketine dua ettiğini, insanların mutlu bir şekilde yurtlarında yaşadığını söylemektedir.

Albert, Kafkasya'yı canından çok sevmektedir. Başka yerlerde yaşayamayacağını birçok şiirinde ifade etmiştir. O, bir Kafkasya hayranı, tam bir Kafkasya sevdalısıdır. Halkına yaşatılan sürgün yılları bu ateşi daha da körüklemiş ve O, Kafkasya olmadan yaşayamayacağını şiirlerinde dile getirmiştir. Bunu şu mısralarından daha iyi anlayabiliriz.

Başçı bolsa bir onowğa sıyınıp   *Bir yere sığınıp kalmaktansa*

Sürkelip da ceter edik Kavqazğa   *Sürünerek gideriz Kafkasya'ya.*

Burada Albert sürünerek de olsa Kafkasya'ya gidebilmeyi arzuluyor. Başka bir yerde kalmaktansa sürünerek Atayurdu Kafkasya'ya gitmek istediğini söylüyor.

Şiirin başka bir bölümünde Kafkasya'ya olan özlemini:

Tüye cıyın barad kumnu tizilip / *Deve kervanı gidiyor kumda dizilip*

Ala bara bolurla mı Qavqazğa. / *Onlar acaba Kafkasya'ya mı gidiyor.*

sözleri anlatmaya yetiyor. O, yoldan geçen bir deve kervanının bile Kafkasya'ya gidiyor olabileceğini düşünüp Kafkasya'ya olan özlemini mısralarına yansıtıyor.

Bu sevda ve özlem o kadar ileri gidiyor ki ölüleri bile başka diyarlarda bırakmayıp sırtlarına alarak Kafkasya'ya gitmeleri gerektiğini vurguluyor.

Ölgenleni sırtıbizga cük etip,   *Ölenleri sırtımıza yüklenip,*
 Atlanayık madar tabıb Kavkazga.   *Kafkasa doğru yola çıkalım.*

(Çolpan: 44)

1864'te Ruslar tarafından birbirinden ayrılmak zorunda bırakılan Karaçay–Malkar halkının aynı vatanın evlatları olduğunu birçok şiirinde anlatan şair, Karaçay–Malkar'ın günün birinde birleşeceği hayallerini kurmaktadır. Özellikle “Qart Atamı Osiyatı” (Dedemin Vasiyeti), Karaçay–Malkarlı birinin nasıl olması gerektiğini anlattığı şiirinde; bir dağlının kendi kültür, giyim ve adetlerinden utanmaması, bilakis gurur duyması gerektiğini söylemektedir. Ayrıca bir dağlıya yakışmayan davranışlarda bulunan birinin de dağlı değil, insan bile olamayacağını vurguladıktan sonra, birbirinden fiziki olarak ayrı olan bu iki halkın birleşmesi için dua etmektedir.

Şair, Ata Curtum—Alan Curtum (Ata Yurdum—Alan Yurdum, 1987) şiirinde:

Caşna, halqım, Terkden cete Labağa!   *Parla, halkım, Terk'ten Laba'ya kadar!*
 Gül küñneça, bur betiñi Kyabağa!   *Gül güneş gibi, dön yüzünle Kâbe'ye!*
 Ana tiliñ — baba tiliñ — şumer til,   *Ana dilin – baba dilin – Sümer dil,*
 Allah bergen sıylı tilni etme kül!   *Allah vergisi güzel dilini yapma kül!*

(Çolpan: 16)

Diyerek ata yurdunun Terek nehri ile Laba nehri arasında olan kısım olduğunu dile getirmektedir. Karaçay–Malkarlar 1864'te suni bir şekilde birbirinden ayrıldıktan sonra, Karaçaylar Kuban eyeletine, Malkarlar da Terek eyeletine bağlanmıştır.

Albert'in şiirlerinden Karaçay–Malkarlar hakkında birçok konuda fikir edinmek mümkündür. Onun şiirlerinde Karaçay–Malkarların adetleri, gelenek göreneklere, yaşadıkları coğrafya, atasözleri ve tarihi gibi daha birçok konuda bilgi sahibi olunabilir.

Men betime salsam qolun anamı,   *Yüzüme koysam annemin elini,*
 Beş barmağın Beş Taw Eli sunama,   *Beş parmağını Beş Dağ İli sanıyorum,*
 Erinlerim sılasala alanı,   *Dudaklarım okşasalar onları,*
 Saw Malqarnı uppa etgen sunama!   *Tüm Balkarya'yı öptüğümü sanıyorum.*

(Çolpan: 20)

Albert “Canım Qurman Bolsun Malqarğa” Canım Kurban Olsun Malkar’a” adlı şiirinde Karaçay–Malkarların yaşadığı coğrafyayı vermiştir. Karaçay–Malkarların “Beş Taw El” dedikleri beş dağ ilini vatanı olarak görmektedir. “Kendilerine **Tawlu** (Dağlı) adını veren Karaçay–Malkarlar, ayrıca kendi aralarında kendilerini yaşadıkları vadilerin adlarına göre Karaçaylar, Bashanlılar, Çegemliler, Holamlılar, Bızıngılılar ve Malkarlar olarak çeşitli zümrelere ayırırlar. “Balkar” adı Bashan, Çegem, Holam, Bızıngı ve Malkar vadilerinde yaşayan dağlıları tek bir isim altında toplamak isteyen Sovyet yönetimi tarafından uydurulmuş sunî bir etnik isim ve millet adıdır.”⁶⁸

1982 yılında yazmış olduğu Allah Darman Ber (Allahım Derman ver) şiirinde ise komunizmi ve Sovyetler birliğini eleştiren şair, yönetici olmak için Sovyet yönetiminin sözünden çıkmamanın yeterli olduğunu iğneleyici bir şekilde ifade ediyor. Büyük bir devlet memuru olmak için çok bilgili olmaya gerek yok, hiç bir şeyi umursamaman yeterli dedikten sonra:

Tuwğan halkına aman aythannga	Öz halkına kötü söyleyene
Ata boladı SSSR!	Baba oluyor SSCB!
Anga kıynala, kerti çaşlanı	Ona üzülererek, iyi adamların
Başları bolub barad ser.	Başları oluyor sersemeler.

(Çolpan: 65)

Diyerek Sovyet yanlısı idarecileri eleştirmektedir.

Yine şair, glasnostun açıklandığı yıl yazdığı “Tış Adamla” (Yabancılar 1985) şiirinde kendi öz vatanında başkaları tarafından yönetilmeyi hazmedemediğini şu dizelerle ifade etmektedir:

Bir kişiden da kem tuldü başıbiz,	Kimseden gerekli değildir başımız,
Alay, bizni canıbizga tielle,	Ama, bizim kalbimizi kırıyorlar,
Curtubuzga onou eter çaşıbiz	Yurdumuzu idare eder adamımız
Bolmagança, tış adamnı ielle.	Yok gibi, yabancıyı gönderiyorlar.

⁶⁸ Erişim: http://www.kafkas.gen.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=40:karacay—malkarlilar—kimdir&catid=27:karacay—malkar&Itemid=44

(Çolpan: 115)

Şair ileriki mısralarda eleştirinin dozunu iyice arttırmaktadır. Kendi halkından da bazılarının dışarıdan gelen bu idarecilerin yanında yalakalık yaptıklarını ve onların artıkları ile beslendiklerini ağır bir şekilde ifade ettikten sonra:

Biri ketib, biri kelib, tohtausuz,   *Biri gidip, biri gelip, durmadan,*
Tış adamla halknı kanın içelle.   *Yabancılar halkın kanını içiyorlar.*

(Çolpan: 115)

Diyen şair, son dördlükte toplumun bu gidişatından hiç memnun olmadığını, bu gidişle çok daha kötü günler görmenin kaçınılmaz olduğunu söyleyerek sözlerini tamamlamaktadır.

Cerimiz (Yerimiz, 1983) isimli şiirinde ise memleketi olan Kafkasya'nın güzelliklerinden bahsettikten sonra, buranın asıl sahiplerinin kendileri olduğunu vurgulamaktadır. Kendi öz vatanında bile bir değeri olmayanların, dağlara gelip, dağlıları hakir görmesini, onlara yönetici olmalarını veciz bir şekilde ifade eden şair,

Em zalimge kuru eki atlam cer ceter,   *En zalime de iki adım yer yeter,*
Sın taşın a zaman anı ezib kum eter.   *Mezar taşını da zaman ezip, kum eder.*
Milletim a ömürlükge bu cerde kalır,   *Milletim ömürlere bu yerde kalır,*
Mingi Taunu töppesine bayragın salır!   *Elbruz'un zirvesine bayrağını diker!*

(Çolpan: 34)

Diyerek milletinin ezelden beridir bu topraklarda olduğunu, sonradan gelenlerin sonunun ise toprağın altı olacağını ifade ederek tehditvari bir söylemde bulunmaktadır.

Şair yine Qart Atamı Osiyatı (Dedemin Vasiyeti) isimli şiirinin son dördlüğünde, yıllarca savaşımış, esaret altında yaşamış, sürgün günlerinde vatandan uzak kalmış, yıllarca “vatan haini” damgasını taşımış halkına, esaretten kurtulup kendi vatanında özgürce yaşamasını dileyerek dua etmektedir:

Caşa, halqım, sen sınama endi sürpon, qazawat!
Sen körgenden keri etsin Allah adam ulusun!
Cesirlikni seziminden cüregiñi tazalab,

Azatlığa ürenirge Ullu Allah buyursun!

*Yaşa, halkım, görme artık sürgünü ve harbi!
 Senin çektiklerinden korusun Allah, adem oğlunu!
 Yüreğinden silsin senin esaret hissini,
 Nasip etsin Yüce Allah özgürlüğü öğrenmeyi!*

(Çolpan: 32)

Her ne kadar şair Rusya'yı eleştirse, onun ve yöneticileri hakkında ağır şiirler yazsa da Rusya ile paylaşmış oldukları tarihî ve kültürel birlikteliği de görmezden gelmemiştir. Rusya'nın bazı değerlerini kendi değerleri olarak kabul etmektedir. Yıllardır beraber yaşadığı Rus halkına karşı bir düşmanlığı olmadığını belirtmekte, hatta Rusya'ya iyi dileklerde bulunarak, Rusya'nın iyiliğini kendi milletinin iyiliği olarak görmektedir.

Şair 1985'te yazdığı "Eresey" Rusya adlı şiirinde, Rusya'yı büyük bir ağaca benzetmiş, kendilerini de bu ağaçtan beslenen bir dal olarak anlatarak, Rusya'ya bağlılığını ve minnettarlığını dile getirmiştir. Rusya ile beraber yaşayan diğer milletleri de ağacın diğer dalları olarak gören şair, çok milletli yapıyı çok dallı, renkli bir ağaca benzeterek tasvir etmiştir.

Calğasañ, türlürek da bolur kögeti...	<i>Eklesen, çeşit çeşit olur yüzü</i>
Sen quw bolmay çaşa, begisin tamırñ,	<i>Sen yok olma, yaşa, sağlamaşsın köklerin</i>
Eresey, seni bir butağñ — milletim.	<i>Rusya, senin bir budağñ – milletim</i>
Maña küç da, aşaw da bered tamırñ,	<i>Bana güç de aş da veriyor senin köklerin,</i>
Sen quw bolmay çaşa, teregim — Eresey.	<i>Sen kuruma, yaşa ağacım—Rusya.</i>

(Çolpan: 301)

Şair, bu renkli Rusya ağacında Rusya'ya bağlılığını ifade ettikten sonra, Rusya için iyi niyet ve dua ile şiirini bitirmektedir.

Albert 1997'de oğluna nasihat tarzında yazdığı "Eresey" Rusya başlıklı diğer şiirinde yine, tarihî ve kültürel birlikteliği olan Rusya'yı oğluna anlatmaktadır. Gagarin ve Saharov gibi Rusya'nın tanınmış kişilerine atıfta bulunarak, onlara saygı duyduğunu, ayrıca çocuklarını bile emanet edebildikleri Rus komşularından bahsederek, gerçek Rusya'nın bu olduğunu ifade eden şair, şiirinin sonunda, Rus

halkı ile bir problemi olmadığını, bunlara küsen bize de küser diyerek açıkça dile getirmektedir.

Şair, Alan yurdunun beşiği olarak gördüğü köyünden başlayarak, Karaçay–Malkar bölgesinin tamamını anavatanı olarak hissetmektedir. Ruslarla yaşanmış onca tarihî olaydan dolayı Rusya'ya, sistem ve yöneticiler bazında bir kırgınlığı vardır. Fakat şair, Rusya'nın kendi vatan ve milletine kazandırdığı katkıları da görmezden gelmemektedir. Bundan dolayı da kendi içinde bağımsız, bir üst kimlik olarak da Rusya'ya bağlı olarak yaşamayı kabul etmekte ve Rusyayı da vatanı olarak görmektedir.

Her insanda olduğu gibi Özdenlanı Albert'in hayatında da bir tekâmül sözkonusudur. Şairliğe ilk başladığı yıllarda Albert'in çok sert ve acımasız eleştirel bir tarzda yazdığını görmekteyiz. Özellikle sistemi ve idarecileri eleştiren şair, daha sonraki yıllarda kendini gittikçe geliştirmiş, evrensel ve insancıl bir kimliğe bürünmüştür.

Şiirlerinde sürekli toplumsal sorunları dile getiren Albert, gerekli ilgi ve alakayı da görmektedir. Kendisine halkın ilgi ve teveccühü oldukça yoğundur. 1990'lı yıllara gelindiğinde Albert artık Karaçay–Malkar halkı için yaşayan bir efsane olmuştur. O yıllarda onun şiir ve şarkılarını duymadan büyüyen bir Karaçay–Malkar yok gibidir. Kendisinin bu cesur çıkışları Türkiye'deki ve diğer diasporalarda yaşayan Karaçay–Malkarlar tarafından da ilgi ve hayranlıkla takip edilmiştir. Nihayet Albert, Rusya dağıldıktan hemen sonra Karaçay–Malkarların yaşadığı öteki ülkelere de giderek gönlünün ilhamlarını soydaşları ile paylaşmış, onlarla kucaklaşmıştır. 1990'da Amerika'da, 1992'de ise Türkiye'nin değişik şehirlerinde sahneye çıkmış şarkılarını seslendirmiştir.

3.2.3 Özdenlanı Albert'in Şiirlerinde Millet

Har milletni teñ etgen,	<i>Milletleri eşitleyen,</i>
Nasıbların keñ etgen,	<i>Talihlerini açan,</i>
Taş cüreknı eritgen,	<i>Taş yüreği eriten,</i>
Allah dini — İslâm din!	<i>Allah dini – İslâm din!</i>

(Çolpan: 13)

Şairin inancının sağlam olması, insanlığa evrensel bir nazarla bakmasını sağlamaktadır. İslâmın milletleri eşitlediğini ifade eden şair, inançlı insanların tek bir millet olduğunun altını çizmektedir.

Şairin birçok şiirinde “Alan” ve “Alanlılık” kavramları karşımıza çıkmaktadır.

Alan halkını aslan köllü balası,   *Alan halkının aslan canlı yavrusu,*
Taw namısını oyulmazlık qalası,   *Dağ namusun yıkılmaz kalesi,*
(Çolpan: 18)

Karaçay–Malkar Türklerinin etnik oluşumlarında etkin kavimlerden biri As— Alanlardır. “*As ve Alanlar ilk önceleri Türkistan bölgesinde yaşamaktaydılar.*”⁶⁹

Sonraki yüzyıllarda Alanlar batıya göç ederek bir kısmı batıya doğru kaymış, bir kısmı da güneye doğru gelerek Kafkasya’ya yerleşmiştir. Bundan sonra Kafkasya’da Alan kültürü oluşmuş, Alan milleti ve Alanlılık kavramı bazı Kafkas halklarının sahiplendiği bir olgu haline gelmiştir. Günümüzde hala “*Karaçay–Malkarlar kendileri için tarihi bir etnonim olan “Alan” adını kullanır ve birbirlerine “Alan” diye hitap ederler.*”⁷⁰

Dolayısıyla Özdenlanı Albert, birçok şiirinde “Alan Curtum, Alan Halkım” (Alan Yurdum, Alan Halkım) tabirini kullanmış, Alanlılık temasını sıklıkla işlemiştir. Alanlı olmakla gurur duyan şair, Alanlılık vurgusuna doğduğu köyden başlayarak Karaçay–Malkarların yaşadığı bölgeyi kapsayacak kadar genişletmiştir:

Alan halkını – Ata halkını cerinde,   *Alan halkın – Ata halkın yerinde,*
Karaçayını em sıylı bir töründe,   *Karaçay’ın başköşesinde,*
Üç özenni bir – birine koşulgan   *Üç tarlanın bir birine bitişen*
Ayazında, tuugan elim – Uçkulan!   *Avucunda, doğduğum köy – Uçkulan!*
(Çolpan: 18)

Aslında Kazakistan’da dünyaya gelen şair, “avucunda doğduğum köyüm— Uçkulan! Diyerek Karaçay’a bağlılığını ifade etmektedir.

Ata Curtum — Alan Curtum zorluq otda kül bolub,

⁶⁹ ADİLOĞLU, Adilhan: Karaçay Malkar Türkleri, Başkent Matbaacılık, Ankara, 2005, s.30.

⁷⁰ Tavkul, Ufuk, Karaçay—Balkarlar Tarih, Toplum ve Kültür, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 2003., S.48

Qül aş boldu zordan qalğan tacal Alan urluqğa.
 Ata şartıñ — Alan şartıñ Curtha tama köl bolub,
 Andan içdiñ, andan çaqdiñ, boysunmadiñ zorluqğa.

*Ata Yurdum – Alan Yurdum zulüm ateşte küil olup,
 Küil aş oldu zorlukta kalan Alan soyuna.
 Sen Alanların torunu, beslendin onların mirasıyla,
 Ondan içtin, ondan çıktın, baş eğmedin zorluğa.*

(Çolpan: 16)

Şair, Ata Yurdum—Alan Yurdum ismini verdiği şiirinde, Alan milletinin tarihî boyunca hep zorluklarla karşılaştığını, külü bile kendine yiyecek yaptığını fakat kimseye minnet etmediğini, kendinde bulunan Alan vasfindan dolayı bütün bu zorluk ve çileli hayata dayanmasını bildiğini anlatmaktadır. Alanlı olan Karaçay–Malkarların güçlü ve dayanıklı olduğunu, birçok zorluğa göğüs gererek kendilerini tarih sahnesinde korumasını bildiğini gururla dizelerine yansıtılmaktadır.

Oñlu babanı öksüz balası —	<i>Güçlü ceddimin güçsüz yavrusu –</i>
Şam Karaçayım Malqarım,	<i>Kutsal Karaçay'ım – Malkar'ım,</i>
Seni buşuwıñ başından basıb,	<i>Senin kederin başından aşkın,</i>
Küwge uşaydı bu cırım.	<i>Ağıta benziyor bu şarkım.</i>

(Çolpan: 17)

Özdenlanı Albert 1987'de yazmış olduğu “Töz” (Dayan) şiirinde milletinin çektiği sıkıntı ve çileleri anlatmakta, yine burada “oñlu babanı öksüz balası” *güçlü ceddimin güçsüz yavrusu* diyerek, tarihe bir atıfta bulunmaktadır. Her şeye rağmen yaşanan bu zorluklara karşı milletine dayanma tavsiye eden şair, tarih boyunca adına leke sürülmemiş milletinin her türlü zorluğa dayanabileceğini ifade ederek, bu zamanda milletinin gücünün ve dayanıklılığının sabırla ölçüldüğünü vurgulamaktadır.

Karaçay–Malkar'ı hiçbir zaman birbirinden ayrı düşünemeyen Albert, ikisi için de her zaman canını feda etmeye hazırdır. Karaçayım, Malkarım tabirlerini sıklıkla

kullanmaktadır. Hatta 2007 yılında yayımlanan son kitabının adı da Karaçayım—Malkarım’dır.

Karaçay ve Malkarı ikiz kardeşler gibi gören Albert “Egiz Qarnaşla” İkiz Kardeşler ismini verdiği şiirinde bu temayı ustalıkla işlemiştir.

Bir cürekni túbünde biz can kirib,   *Bir kalbin altına yan yana girerek,*
 Caratıldıq, aña bolmaz çırtıda daw?!   *Yaratılmışıktık, şüphe olmaz onda hiç!*
 Bir anadan ekibiz da süt içib,   *Bir anneden ikimiz de süt emerek,*
 Millet bolduq, aña şağat — Miñi Taw!   *Millet olduk, ona şahit – Elbruz!*

Albert’in, cansız varlıkları canlı gibi gösterip kişileştirdiğini, teşhis sanatına başvurduğunu, birçok şiirinde görmekteyiz. Burada da iki yüksek tepesi olan Elbruz dağına süt veren ana göğsüne benzeten şair, dağın bir tarafından Karaçayların, diğer tarafından ise Malkarların beslendiğini anlatmaktadır.

Ana sütça suvlarından içebiz,   *Ana sütü gibi sularından içiyoruz,*
 Egizleri — Qaraçayı, Malqarı.   *İkizleri – Karaçay’ı, Malkar’ı.*

(Çolpan: 25)

Özdenlanı Albert, birbirinden ayrı yaşamakta olan Karaçay–Malkar Türklerini kastederek, Taw milletinde olmaması gereken özellikleri sıraladığı “Qart Atamı Osiyatı” Dedemin Vasiyeti şiirinde, kibirlenme, böbürlenme, başkasını küçük görme, içki içip kendini kaybetme, yolcuya, misafire hürmet etmeme, başkalarını aşağılama, soy ayırımı yapma gibi özelliklerin gerçek bir Tawluya (Dağlı) yakışmadığını anlatmaktadır. Şiirin sonunda da aslında ikiz kardeş olan Karaçay–Malkar’ın birleşmesi dua ve temennisinde bulunmaktadır.

Tuvsuqlarım, sizden ahır tilegim: *Torunlarım sizden son dileğim,*
 Eki kesek bolğan meni cüregim —   *İki parça olan bu benim yüreğim—*
 Birge bolsaq Qaraçayım, Malqarım,   *Bir olsun Karaçayım, Malkarım,*
 Qıçırırısız, eşitirça qabırım!   *Haykırsın işittirecek şekilde kabrime.*

(Çolpan: 32)

Albert, Karaçayı ve Malkarı birbirinden ayıramaz et ve tırnak gibi görmektedir. Onun için Alan yurdunda, Alan torunları olarak yaşayan Karaçay ve Malkarlar ikiz kardeşlerdir. Kendisini Karaçay–Malkar’a adayan şairin milli duyguları oldukça

gelişmiştir. Vatanını daha çok Karaçay–Malkarların yaşadıkları coğrafya olarak tarif eden Albert, Millet olarak da Alanlar’ın torunları olarak kendisini ifade etmektedir. Milleti ve vatanını herşeyden çok seven şair, bu değerleri için canını vermeye hazır olduğunu her fırsatta dile getirmektedir.

3.2.4 Satirik Şiirleri

Dinñe amannı tökgen,	<i>Dine kötü söyleyen,</i>
Berne, qalımnı sökgen,	<i>Çeyiz, başlığı kötöleyen,</i>
Kemligibizge “küygen”,	<i>Kusurlarımıza “yanan”,</i>
Kebinden grobnu süygen,	<i>Kefenden tabutu tercih eden,</i>
Qabırlada çağır iç: —	<i>Mezarlıkta şarap iç:—</i>
Mudalif Aminoviç!	<i>Müdalif Aminoviç!</i>

(Çolpan:154)

İdealist ve ince ruhlu, şair çevrede olan aykırılıklara ilgisiz kalamadığı için, etrafındaki insanların kötü, bazen iğrenç davranışlarına bakarak, hayatlarını yanlış sürdürdüklerini anlatmak için satirik şiirler de yazmaktadır. “Kaygılanı Kaygımat” (Kaygılanı Kaygımat), “Mudalif Aminoviç” (Mudalif Aminoviç), “Karaçaylı Hippi” (Karaçay Hippi), “Caş Fahmu” (Genç İstidat). Bu şiirlerinde Albert, veciz bir biçimde, ikiyüzlülük, açgözlülük, namussuzluk, hainlik, aptallık vb. gibi kötü özelliklere sahip olan insanlarla alay etmektedir. Şair, bu tarz şiirlerinde yergi için kullanmış olduğu kelimelerin sayısıyla şaşırtmaktadır. Eleştirel bir anlatımın, iğneleyici sözlerin, alaylı ifadelerin amacı şiirlere didaktik bir anlam vermektir. Şair bu tip şiirlerinde doğru yolu bulmak isteyene de yol göstermektedir. Şiirlerinde cümleler basit yapılarla verilmesine rağmen, ustaca seçilen kesin ve net kelimeler Albert’in duygularının bütün skalasını iletmesi için yeterlidir.

3.2.5 Şaka Şiirleri

Satirik şiirler sanatçının negatif duygularını iletirken, şaka motifli şiirleri de insanı eğlendirmektedir. “Segiz Caş” (Sekiz Genç), “Militsiyanı Serjantı” (Polisin Çavuşu), “Gıtdımhannı Cırları” (Gıtdımhan’ın Şarkıları) gibi. Albert’in bu tür şiirlerinde Halk Edebiyatı motifleri kullandığı görülmektedir. Bundan dolayı bu tip şiirler okuyuculara çok sıcak gelir. Kullandığı dil çok sadedir. Sıradan bir Karaçay–

Malkarlının günlük yaşantısından alınmış gibidir. Bu tür şiirlerde her Karaçay–Malkarlı kendinden bir şeyler bulabilir. Bu özelliklerden dolayı bu tür şiirler birçok insanın ilgisini çekmektedir. Dizeler hece kurulumuna göre uzundur (11 x 11 x 11 x 11). Bu durum imgeleri yeterince açıklamaya imkân vermektedir. Şiirlerde, olayı geliştiren, komik, eğlenceli, şaşırtıcı elemanların bulunması, şiirlerin bu türe ait olduğunu bir kez daha göstermektedir. Belirli bir durumun komikliği, onun ustaca, mizahla betimlenmesi dikkat çekici bir unsurdur. Şiirlerdeki abartılar, mısralarda bahsedilen olayın gerçekte olmadığı göstergesidir.

3.2.6 Çocuk Şiirleri

Olağanüstü düşünceli, analitik, objektif bakışlı, Özdenlanı Albert, her şeyden önce liriktir. Ve onun liriği çok yönlüdür. Bir evlat olarak annesine karşı sıcak, bir baba olarak çocuklarına karşı sevgi dolu, bir eş olarak da sevdiği kadına derin bir sevgi ve şefkatle bağlı olan Albert, etrafındaki herkes tarafından çok sevilmiştir. Şiirlerine bakıldığında dünyada onunla anlaşamayacak insan yok gibi hissedilir. Sanatçının eserlerinin arasında toplumun her tabakasına hitap eden şiirler vardır. Bütün bunların yanında çocuk şiirlerini görmezden gelemeyiz. “Tur, Caşçık” (Kalk, Çocuk), “Ayüçük” (Ayıcık), “Tobçuğum” (Topçuğum), “Bappahançıkla” (Karahindibacıklar), “Erinçek Askerçik” (Tembel Askercik) çocuklar için yazdığı şiirlerden bazılarıdır. Babalığın tadını bilen şair, her küçüğün kalbine onların kelimelerini kullanarak yol bulmaktadır. Çocuklara daha yakın olabilmesi için de çok eski çağlardan beri kullanılan “ninni” türüne başvurmuştur.

Cuqla da qalçı, balaçiq, qıynamay,	<i>Uyu hadi yavru, zorlamadan,</i>
Anağ qurman bolğayed Canığa.	<i>Annen kurban olsa idi canına.</i>
Terezeden qarayd bizge tolğan ay,	<i>Pencereden bakıyor bize dolunay,</i>
Seyir alğış etedi ol saña:	<i>İlginç, dua ediyordu o sana.</i>

(Çolpan: 476)

Şiirin kompozisyonu ninnilerin özelliğini taşımaktadır. Ninniler esasında bir tür telkin mekanizmalarıdır. Ninnilerin yardımıyla beynin sağ lobunu etki altında kalır ve çocuğun bilinçaltına, gelecek için pozitif işlemler konma amacı güdülür. Bu

açıdan bakıldığında Albert'in eserinde, küçük insanın eksiksiz gelişmesi için çok özel sözcükler seçtiğini söyleyebiliriz.

3.2.7 Dua ve Dilek Şiirleri

“Algış” (Dua), Karaçay–Malkar’ların folklorlarında geniş bir yer tutan, halk edebiyatı türlerinden biridir. Algışın kökü pagan zamanlarına dayanmaktadır. Algışta, minnettarlık, Tanrıya yönelik gibi dualarda kullanılan dil kullanılır. Birisi için samimi bir dilekte bulunmanın, ona uğur getireceğine inanma, söylenen güzel sözlerin gerçekleşmesinde, o sözlerin gücünün ve enerjisinin olduğuna inanma, Karaçay–Malkarlar arasında ta eski zamanlardan günümüze kadar devam edegelen bir gelenektir. İnançlara göre, hayır duası sadece dua edilen insana değil, onu söyleyene de faydalıdır. Pozitif kelimeler onları söyleyeni de, her güzel iş gibi, iyi kalpliliği için yükseltir. Tabi bu tür dileklerin söylenmesinin de kendine has kuralları vardır. Algış eden insan her kelimeyi tertemiz kalbinden ve çok yüksek derecede samimi söylemelidir, aksi halde onun hayrı olmaz, boş bir söz olur. Milletinin kucağında yetişen şair, küçüklüğünden itibaren düğünlerde, bayramlarda nice dualar duyarak büyüdüğünden, insanlığa güzel dualarda bulunma geleneğini liriğine yansıtmıştır. Sanatçı, “Algış” (Dua) şiirlerinde, insanlar için, ya da başka amaçlar için en kalbi dualarını, güzel kelime ve ifadelerle anlatmaktadır. Şairin bazı “Algış” şiirleri şunlardır: “Türkuyağa Algış” (Türkiye’ye Dua), “Azerbaycanğa Algış” (Azerbaycan’a Dua), “Armeniyağa Algış” (Ermenistan’a Dua), “Belorusiyağa Algış” (Belorusiya’ya Dua), “Estoniyağa Algış” (Estonya’ya Dua).

Özdenlanı Albert'in dua şiirlerinden başka, anlamı ve şekli itibarıyla “algış”a benzeyen “tilek” (dilek) şiirleri de vardır. Dilek şiirleri de dua şiirlerine benzemektedir. Dilek şiirlerinden bazıları şunlardır: “Allahdan Tilek” (Allah’dan Dilek), “Halkıma Allahdan Tilek” (Halkım İçin Allah’dan Dilek).

İzlemim kökde, bolumum cerde,	<i>Aradığım gökte, varlığım yerde,</i>
Men allay esem, olturtma törde,	<i>Ben öyle isem, oturtma baş köşede</i>
Tileyme senden, Ullu Allah!	<i>Diliyorum Senden, Yüce Allah!</i>
Eşik artında aqıllı caynı,	<i>Kapı arkasında akıllı yazı,</i>
İçinden menñe küldürtme, anı	<i>İçinden bana güldürtme, onu</i>

Tileyme senden, Ullu Allah!   *Diliyorum senden, Yüce Allah!*

(Çolpan: 5)

Albert'in bu şiirlerinde daha çok İslâmi etki hissedilmektedir. Ama sözü geçen bu türlerin sınırları birbirine o kadar yakındır ki, bu ayrımı yapmak çok zordur. “Dua” (algış) türünde daha çok, Karaçay–Malkarların pagan kültürünün izleri görülür. Dilek şiirleri daha çok duygusal yönü itibarı ile dua şiirlerinden farklılık arz eder. Dua şiirlerinin aksine dileklerde “Allah” kelimesi daha çok geçer. Dilek şiirleri Allah'a hitap ve yardım isteme sözcükleriyle örülüdür. Onun için bu şiirler, bir yandan sanat eserleri olmakta, diğer yandan da şairin iç dünyasını, isteklerini yansıtarak duaya bürünmektedir. Bununla, duanın ruhu ve anlamı güzelce teslim edilmektedir. Albert'in duası soyut bir dua değildir. O, daha çok, monolog kalıba giren, Allah'la sohbetir.

3.2.8 Dini Şiirleri

Sovyet döneminde din yasak olduğu için dini içerikli şiirler de yayımlanamamaktaydı. Ama sosyalist sistemin gevşemeye başladığı 80'li yılların ikinci yarısından itibaren şair ve yazarlar sözü geçen konuyu dile getirmeye başlamışlardır. Albert de bu sanatçılardan biridir. Şair, “Din” (Din), “Kuran” (Kur'an), “İslâm Dinge Tört Törtizgin” (İslam Dinine Dört Satır), “İynamsızlık” (İnançsızlık) gibi dini içerikli şiirlerinde, İslâm dininden, Kur'an'dan övgü dolu sözlerle bahsetmektedir. İslâmi inançtan daha temiz, ondan daha güzel bir dinin dünyada olmadığını dile getirmektedir. İnançsızların, Allah'a imansızlıktan kurtulması için dua etmektedir. Kullandığı terimlere bakıldığında, (sihr—i halal, zem—zem suyu, Kâbe, Hızır, İlyas, Meryem, Yusuf vs), o dönemlere kadar dinin yasak olmasına rağmen, sanatçının dini terminolojiye yabancı olmadığı, onunla ilgili zengin altyapısının olduğu görülmektedir.

Şair bu tür dini içeriği olan sadece birkaç şiir yazmıştır. Bu şiirler her şairin yazabileceği genel bir bakış açısı ile yazılmış, daha sonra da dini içerikli pek fazla şiir yazmamıştır.

1985'te yazdığı İslâm dinini anlattığı “Din” (Din) isimli şiirinde İslâmın evrensel mesajlarından bahsederek sözlerini şöyle bitirir.

San tazalıq — İslâm din!	<i>Ten temizlik – İslâm din!</i>
Qan tazalıq — İslâm din!	<i>Kan temizlik – İslâm din!</i>
Can tazalıq — İslâm din!	<i>Can temizlik – İslâm din!</i>
Allah dini — İslâm din!	<i>Allah dini – İslâm din!</i>

(Çolpan:13)

Yine 1986’da yazdığı “Kuran” (Kur’an) isimli şiirinde Kur’an—ı Kerim’in bütün kitaplardan üstün olduğunu anlatarak, herkesin söyleyebileceği sözlerle Kur’anı överek şiirini sonlandırır.

Şairin dini içerik bakımından şiirleri az olsa da, İslâm inancı bakımından sağlam ve doğru bilgilerle donanımlı olduğu görülmektedir.

3.2.9 Fabl Şiirleri

Dünya edebiyatında çok eski çağlardan beri kullanılagelen türlerinden biri satirik masallardır. Karaçay–Malkarlar’ın bu tarz eserlerinin bir temsilcisi de Albert’tir. Onun şiir türünde yazılan masalları, “İt bla Ögüz” (İtle Öküz), “Börü, Bulbul bla Kaban” (Kurt, Bülbül ve Domuz), “Öksüz Kozuçuk” (Öksüz Kuzu), “Qadırları Qayğıları” (Katırların Telaşı), “Satlık İtle” (Satlık İtler) çok orijinal, son derece sanatsal ve çok önemlidir. Şairin anlattığı olay içinde mesajını vermek istediği fikir, okuyucu tarafından kolayca anlaşılmaktadır. Eserleri okurken alegorileri anlamamak mümkün değildir. Albert’in ustalığı masalların evrenselliğindedir. Belirli bir olay için yazılan şiirler, çok anlamlı olduklarından, herhangi bir zamana da uyabilir. O hikâyeler için ne zaman, ne de mekan vardır. Şair, tiplerini (köpek, öküz, kurt, tilki, çakal, kuzu vs.) halk edebiyatından aldığı için, kahramanlarının ayrıntılı olarak açıklanmasına gerek kalmamaktadır, çünkü bu tipler yüzyıllar boyunca kurula gelmiştir. Bu tipleri, veciz bir şekilde sunma, karakterlere ayrı bir güç ve güzellik kazandırmaktadır. Satirik masal kahramanları, her zamanki gibi, ikiyüzlülikle, edep dışı insanlarla, yolsuzluklar ve kibirle savaşımaktadır.

3.2.10 Bilmece Şiirleri

Albert’in eserlerinin arasında satirik masallara yakın, ama daha çok bilmece özelliğini taşıyan bilmece – masal şiirleri de vardır. “Elber — Comak” (Bilmece –

Masal). Bu edebî çalışmalar bir yandan alegorik şekilde bahsedilen bir masala benzer, ama şair şiiri dolambaçlı metafor bir soru ile biterek bilmeceye dönüştürür.

Albert'in "Elber — Comak" şiirinde alegorik masal kısmında okuyucu tarafından sonunda ne olduğunu çözmesi gereken şeyin tanımı verilmektedir: Birisi elindeki demirin altından daha pahalı olduğunu söylemekte, eşeğinin de başka birinin atından daha iyi olduğuna inandırmaya çalışmaktadır. Öyle birisine "Hayır!" — desen, çok tartışacak, başımdan gitsin diye "Tamam!" desen, "Benimle alay ediyorsun!" — diye kızacak.

Oğay" — deseñ, "ho" — deseñ	"Hayır" — desen, "Tamam" — desen
Da, sanamaz zatına...	De, saygı göstermez sana...
Cangız söz bla anga sen	Tek sözcükle ona sen
Kalay derse atına?	Nasıl dersin adına?

(Çolpan:162)

Örnekteki son iki mısırda görüldüğü gibi, masalı bilmeceye çevirmiştir. Okuyucuyu da onu çözmeye davet eder. Şair şiirinde, insanların çirkin yönlerinden bahsetmekte, bunu yaparken de eleştirel tonlar kullanmaktadır. Şiirin sözcük kompozisyonu basittir. Bilmece, olması gerektiği gibi özel kelimelerden oluşmaktadır.

3.2.11 Marş

Karalgandı hava zorluk bukudan,	Kararmış hava zorluk tozundan,
Körünnükdü caw askerni sincırı.	Görünecek düşman askerin zinciri.
Marca çaşla, uyanıgız cukudan,	Cesur çocuklar, uyanın uykudan,
Uyatıgız halkıbızını kıcırıb!	Uyandırın halkımızı bağırarak!

(Çolpan:43)

Dilini, dinini, toprağını korumak için savaşa, direnişe çağrı Albert'in marş şiirlerinde görülmektedir. (Azatlık Marşı). İlk dizelerden itibaren şair şiire yüksek tempo vererek, durumun ciddiliğini ve gerginliğini anlatmaktadır. Sözün gücünün, okuyucuları nasıl etkileyebileceğini bilen sanatçı, doğru seçilen kelimelerin yardımıyla milletin vatanseverlik hissini harekete geçirmektedir. Şiirde kullanılan

emir kipi, durumu gerginleştirmekte ve askerliği andırmaktadır. Bununla komutanın verdiği emrin çok önemli ve tavizsiz olduğunu hissettirmektedir.

3.2.12 Ağıt

Albert eserlerinde halk edebiyatı öğelerinden çok faydalanmıştır. Bilmece, ninni, masal, dua ve dileklerin yanı sıra sadece Karaçay–Malkarların değil bütün Türklerin folklorlarında yer alan, çok eski türlerden biri olan ağıta da yer vermiştir. “Kızını Sarını” (Kızın Ağıtı), “Abrekni Küwü” (Abreğin Ağıtı) gibi. Şair ağıtlarını oluştururken, bu tarz eserlerin özelliklerini de göz önünde bulundurmıştır. Hepsisi de öncelikle tarihî bir olayla ilgilidir (1917 yılı ihtilali, Afganistan savaşı gibi), monolog şekilde yazılan hikâye, birinci şahsın ağzından, olayı yaşayan ya da başına bela gelen insanın akrabası tarafından anlatılmaktadır (savaşta yaralanan Abrek, Afganistan’da hayatını kaybeden askerin ablası gibi). Şiirler gerçek olaylarla ilgilidir, (kardeşinin ölümü, inkılap zamanında akrabaların vurulması, yaralı lirik kahramanın ölümden önce düşünceleri) çaresizlik, korku, heyecan, üzüntü, isyan gibi duyguları ifade etmektedir.

Atam haribni “kızılla” coyub,	<i>Zavallı babamı “kızıllar⁷¹” vurup,</i>
Karnaşımı da Ak asker soyub,	<i>Kardeşimi de Ak asker kesip,</i>
Alaga cılay, duniyanı koyub	<i>Onlara ağlayarak, dünyayı bırakıp</i>
Ketgened anam kıyınlı...	<i>Gitmişti annem talihsiz.</i>

(Çolpan: 255)

3.2.13 Sürgün Konulu Şiirleri

II. Dünya Savaşı zamanında Stalin’in emriyle yurtlarından sürülen milletlerden biri de Karaçay–Malkar Türkleridir. Vatanına çok bağlı olan bir halk için, uzak Orta Asya steplerinde ve Sibiryaz bozkırlarında geçen bu yıllar özlem ve hasret doludur. Kafkas dağlarını özleyerek, orayı görmeye can atarak geçen, on üç on dört yıl halka çok uzun gelmiştir. Tabii olarak bu süreçte yaşanan zorluklar, çekilen çileler, gözyaşları, damla damla sanatçıların eserlerine dökülmüştür. O nedenle Karaçay–Malkar edebiyatında sürgün konulu eserler büyük bir yer tutmaktadır. Sözü geçen

⁷¹ Kızıllar: Sovyet rejimi askerlerini kastetmektedir.

konuyu Albert de eserlerinde “Tüele” (Develer), “Kavkazga Kaytar” (Kafkasya’ya Döndür), “Turnala” (Turnalar), “1957 cıl” (1957 Yılı) vb. şiirleriyle anlatmaktadır. Mısralarda, sürgündeki insanların gökyüzündeki kuşlara bile Kafkasya’ya gidiyor olabileme ihtimalinden dolayı kıskanarak baktıkları görülmektedir. Tawlıların (dağlıların) her saniye evlerine gitme izni beklediklerini, imkân olsa sürüklenerek bile dönmeye razı olduklarından bahsedilmektedir. Tüm sürülenlerin dudaklarında Allah’dan en büyük dilekleri de Kafkasya’ya dönme izninin verilmesidir.

Ol halq aytıwnu eşitgen çaşçık

Halk söyleyeni duyan çocuk

Awazçıgın da çığara açık,

Kısık sesini çıkartarak azıcık,

Başına karab tileyd Allahdan:

Yukarı bakıp diliyor Allah’tan:

“Kavkazga kaytar bizni palahdan!”

“Kafkasya’ya döndür bizi bu beladan!”

(Çolpan: 133)

Sürgün Karaçay–Malkar halkını derinden etkilemiş, sürgünden döndükten yıllar sonra bile şair ve yazarlar sürgünle ilgili eserlerini vermeye devam etmişlerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4 DİL VE ÜSLUP

Şiirlerini akıcı ve herkesin anlayacağı bir dille yazan Albert, Sovyet Rusya'nın son dönemlerinde Karaçay'da parlamış bir halk şairidir. Dili çok coşkulu olan Albert'in kendi ifadesi ile "söylemek istediği kelimeler yüreğine sığmamaktadır. Kelimeler adeta çıkmak için göğsünde tepinmektedir.

Cüregime sığınmayı aytır sözüm,
Köküregim tebinedi tabmay tözüm,
Aytırını cırğa salıb ayt! — deyd añım,
Aytmasam a, çırtıda atmayd meni tañım. (Çolpan: 160)

Albert kendine özgü üslubunu ilk yıllardan itibaren kurmuş ve dilini geliştirerek halkın problemlerini ustalıklı anlatmıştır. Herkesin anlayabileceği bir dil kullanan Albert, halkın problemlerini halktan biri olarak bazen açık bazen de imalı bir şekilde sunmuştur. Özellikle şiir yazmaya başladığı ilk yıllar olan 70'lerde toplumsal sorunların üzerine cesaretle gitmiş ve insanların sevgilisi haline gelmiştir.

İlk yıllarındaki "Cır Cazama" şiirinde şair:

Cırım uçsun, kögürçünça, — qanat kere,   *Şiirim bir güvercin gibi kanat çırpıp uçsun,*
Tawğa, tüzge ana tilde salam bere,   *Dağa, ovaya ana dilde selam versin,*
Nasıb tecey Cerde har bir taza canña,   *Kismet olsun yeryüzündeki her bir cana,*
Quwanç bla çığığız, — dey, köksül tañña!   *Kıvançla çıkınız diyerek mavi sabaha.*
(Çolpan: 160)

Diyerek, şiirlerini milleti için yazdığını ifade etmektedir. Yurt sevgisi ile dopdolu olan şair, her fırsatta bunu dile getirmekte ve şiirlerini bir güvercine benzeterak, Karaçay–Malkar'ın her bir köşesinde insanlara hayat vermesini dilemektedir. Albert'in yazdıkları ile hayat tarzı da tam bir paralellik göstermektedir. Kendini milletine en iyi niyetlerle anlatmaya söz vermiş olan şairin aynı zamanda keskin bir dili vardır. Yaptıklarım ve yazdıklarım aynı, aynı olmasa idi hain olurдум manasına şöyle demektedir:

Hey, cırımça bolmasa wa etgen işim, —   *Hey, şarkım gibi olmazsa yaptığım işim,*

Men satlıqma! Caşaw meni — aşhı tüşüm.

Ben hainmiyim! Hayat benim, güzel düşüm.

(Çolpan:160)

Özdenlanı Albert'in kelimeler yüreğine sığmamaktadır. Fakat ilk yıllarda bu kelime haznesinin fakir olduğunu görülmektedir. Bir zaman sonra genç şair yazmadan durmadığının farkına vardı. Fakat birikim olmadan da yazamayacağını anladı. Bunun neticesinde Karaçay—Çerkez Devlet Pedagoji Enstitüsü filoloji fakültesine yazıldı. Çok zorlansa da hiçbir anını boşa harcamadan okuyarak ve şiir yazarak geçirdi. Gün be gün eserleri arttı.⁷²

1979'da yazdığı “İstitutha Kiriw” (Enstitüye Giriş) şiirinde dilinin sadeliği bütün çıplaklığı ile gözler önündedir. Burada enstitü sınavına gidişini manzum hikâye tarzında okuyucuya anlatmaktadır.

Hiçbir özgürlüğün tam olarak düşünülemediği bir zaman diliminde cesurca şiirler yazan Albert Sovyet Rusya'nın son dönemlerinde Sovyet rejimini açık veya üstü kapalı bir şekilde eleştirmiştir. Protest içerikli bu şiirlerde bazen kaba eleştiriler bulunmakta, bazen de fabl tarzı yazarak düşüncelerini dolaylı olarak ifade etmektedir. Yaşadığı dönemi kritize eden şair, çeşitli eleştiri ve tehditlere maruz kalmıştır.

Özgürlüğü seven genç şair şiddetli bir şekilde gelen baskı ve tehditlere rağmen, kendisini tamamen susturmaya çalışanların karşısında bağımsızlığını korumayı bilmiştir.⁷³

Geleneksel motifleri sıklıkla kullanan Özdenlanı Albert, Karaçay—Malkar şiirine birçok yenilikler de getirmiştir. Albert'in şiirlerinin tematik bakımından zengin oluşu dikkat çekmektedir. Toplumsal, felsefi, psikolojik, satirik, şaka, ninni, fabl, didaktik gibi birçok türde yazmıştır. Bunların yanında az da olsa bilmece ve dua türünde şiirleri de bulunmaktadır.

4.1 Özdenlanı Albert'in “Turnala” Şiirinin Tahlili

Her şair görüşlerini anlatırken, kendi felsefi bakış açısını okuyucuya sunarken, bazı söz sanatlarına ve kelime oyunlarına başvurmaktadır. Söz ve anlam sanatları şair

⁷²EBZEYEV, Ahmat: a.g.e, s.6

⁷³EBZEYEV, Ahmat: a.g.e. s.6

ve yazarların eserlerini zenginleştirmekte, eserlerin cazibesini arttırmaktadır. Biz Özdenlanı Albert'in "Turnala" Turnalar şiiri üzerinden şairin, semboller, ikilemeler, imgeler, benzetmeler ve diğer söz ve anlam sanatlarını nasıl kullandığını tahlil ederken, şairin ne gibi felsefi düşünceleri kelimeler arasına sakladığını tespit etmeye çalıştık

Özdenlanı Albert'in sürgün konulu şiirlerine güzel bir örnek "TURNALA" (TURNALAR):

TURNALA

Boz bulutla qaçhı celge boysuna,
Baradıla qıbıla taba şimaldan.
Çırmalalla Miñi Tawnu boynuna,
Köb mıçımay qaraydıla başından.

Bulutlağa tirelmezge küreşe,
Dew sadaqını uçu kibik tizilib,
Bir—biriñden hapar bile, söleşe,
Qalmasın, — dey, oñsuzuraq üzülüb,

Siz uçasız qıbıla taba, turnala,
"Saw qal" ete, qanat qağa, qıçıra.
Bir közüwde küw soqğança zurnala,
Cüreklege taqırlıqını çaqıra.

Sizini qanat tübügüzded Curtuğuz,
Uşamaydı sizge meni cazıwum.
Büğün qanat tübündeme Curtumu...
Nek esgerted kesin ozğan carsıwum?

Kim biledi, endi sizni neñçağız
Qaytmay qalır caz bla birge tawlağa?
Siz qaytırğa, tawlada da neñçabız
Kete bara suqlarıla sawlağa?

TURNALAR

Boz bulutlar güz rüzgârına itaat ederek,
Gidiyorlar kuzeyden güneye doğru.
Yuva oluyor onlara Elbruz'un koynu,
Dayanamadan bakıyorlar başından.

Bulutlara basmamaya çalışarak,
Dev bir okun ucu gibi dizilerek,
Birbiriyle konuşarak, dertleşerek,
Kalmasın, — diyerek, güçsüzler arkada,

Siz uçasınız kible tarafına, turnalar,
"Hoşçakal" deyip, kanat çırpıp, bağırarak.
Bir anda ağıt yakmış gibi zurnalar,
Yüreklerle hüznüleri çağırarak.

Kanatlarınızın altındadır Yurdunuz,
Benzemiyor size benim kaderim.
Bugün kanadı altındayım Yurdumun...
Niçin hatırladım şimdi bu geçmiş hüznümü?

Kim bilir, artık sizin kaçınız
Dönmeyecek yaza bu dağlara?
Siz döndüğünüz zaman, dağlarda da kaçınız
Giderken kiskanacak sağları?

(Çolpan: 45)

Öncelikle şiirin, tarihî ve kültürel bir içeriğe sahip olmasından dolayı nostaljik bir havası vardır. Burada en önemli rolü Stalin sürgünü oynamaktadır. Bildiğimiz

gibi 1943—1944 yıllarında Karaçay–Malkar Türkleri, diğer bazı Sovyet halklarının da başına geldiği gibi (Çeçenler, İnguşlar, Kalmıklar), acımasızca Orta Asya ve Sibiryaya steplerine sürülmüşlerdir. Halk burada 1957 yılına kadar 14 yıl yaşamış ve politik, sosyal ve kültürel hiçbir hakkı olmamıştır. Açlık, soğuk ve hastalıktan birçok insan hayatını kaybetmiştir. Karaçay–Malkar edebiyatında ana bir motif olarak vatan hasreti, sürgün teması üzerinden sürekli işlenmektedir. “Turnalar” şiiri de onlardan biridir. Karaçay–Malkar tarihini bilen her insan, bu şiirin Kafkasya özlemi hakkında olduğunu anlamaktadır.

İmgeler. Sürgünde Kazakistan ve Kırgızistan steplerinde yaşayan Karaçay–Malkar Türkleri vatanlarına yani Kafkas’a dönme hayalleriyle yaşarlar. Bundan dolayı metinde hareketle ilgili kelimeler baskındır. Ayrıca havada serbestçe dolaşmayla ilgili terimler dikkat çekmektedir.

Buradaki anahtar imgeler: bulutla (bulutlar), cel (rüzgâr), turnala (turnalar) ve sadak (ok) tır. Yazar bu simgeleri kullanarak, çok fazla gezen ve büyük mesafeler kat eden insanların hayallerini ve arzularını anlatmaktadır. Sürgündeki insanın ruhu, vatanla buluşmak için rüzgâr, bulut, turna ya da ok olup Kafkasya’ya uçmak istemektedir.

Semboller. Her milletin kendisine doğadan vatanını ifade eden coğrafi bir sembol seçmesi çok sık karşılaşılan bir durumdur. Karaçay–Malkarlar için bu sembol Mingi Taw ya da diğer ismiyle Elbruz dağıdır. 5642 metre yüksekliğindeki bu dağ Avrupa’nın en yüksek dağıdır. Albert’in şiirlerinde Elbruz dağı Karaçay–Malkarların 1943’te kaybettikleri topraklarını sembolize etmektedir. Şair birçok şiirinde Elbruz’u vatan olarak kullanmaktadır.

Çırmalalla Miñi Tawnu boynuna, *Yuva oluyor onlara Elbruz’un koynu,*
Keb miçimay karaydıla başından. *Dayanamadan bakıyorlar başından.*

Metinde geçen bir diğer parlak sembol, insanların ruhunu sembolize eden “turnalar”dır. Orta Asya steplerine özel olarak yerleştirilmiş bu insanların ruhları dünyada herkesten fazla memleketlerine dönmek istemektedir. Herkesin eve dönemeyeceğini, yolda birçoğunun kaybolacağını bilen hümanist şair, zor zaman geçiren bu mazlum halkın birbirlerine nasıl yardımcı olduklarını ifade etmektedir.

Eve dönmekte olan insanlar da kuşlar gibidir, sadece kendini değil yanındakileri de düşünürler:

Bir birinden hapar bile seleşe, *Birbiriyle konuşarak, dertleşerek,*
Qalmasın, dey, oñsuzuraq üzülüb. *Kalmasın, — diyerek, güçsüzler arkada,*

“oñsuzuraq” kelimesi “zayıf, güçsüz” manasına gelmektedir. Halk, kurtulmak için vatanlarına kadar uçmak istemekte ve bundan dolayı “kuş sürüsü ” kendi zavallı komşularına yardım etmektedir.

Özdenlanı Albert, içinde taşıdığı endişeleri retorik sorulara sıkça başvurarak ifade eder. Sadece Turnalar şiirinde üç adet retorik soru karşımıza çıkmaktadır:

“Nek eskertet kesin ozğan carsuwum? / Niçin hatırlıyorum şimdi bu geçmiş hüznümü?

Qaytmay qalır caz bla birge tawlağa? / Dönmeyecek yaza bu dağlara?

Kete bara, suqlanır la sawlağa?” / Giderken kıskanacak sağları?

Şairin bu retorik sorularından akrabalarına karşı sorumluluk duygusu ile dolu olduğunu anlaşılmakta ve akrabalarının güvenliğini sağlama adına her zaman bir gerilim içinde olduğu hissedilmektedir.

Metinde geçen bir diğer söz sanatı ise Albert’in ustalıkla kullandığı aliterasyonlardır. Aliterasyon, özel akustik efekt oluşturan aynı seslerin birikimi demektir. Aliterasyonlar aynı harflerle başlayan kelimelerin anlamını güçlendirir. Bu şiirde “curtuğuz”, “curtum”, “carsıwum” kelimelerindeki “c” harfi kendi etrafında nostalji fikrine bağlı olarak spesifik bir anlam oluşturmaktadır. Bahsi geçen bu durum şiirin dördüncü kıtasındadır.

Aynı şekilde, bu söz sanatına güzel bir örnek birinci kıtada “b” harfi ile olandır.

Boz bulutla qaçhı celge boysuna, / *Boz bulutlar güz rüzgârına itaat ederek,*

Baradıla qıbla taba şimaldan. / *Gidiyorlar kuzeyden güneye doğru.*

Aliteratif sesler, şiiri akıcı (şarkı gibi), melodik yapmaktadır. Bu yüzden Karaçay şairin şiirleri kolay bir şekilde şarkıya çevrilebilmektedir.

Temiz bir Kafkas sesi olarak adlandırılan gırtlaktan çıkan “q” sesini de ifade etmeden geçmek olmaz. Bu ses de, metinde etkili olarak kullanılmıştır:

Siz uçasız **q**ıbla taba, turnala, / *Siz uçasınız kible tarafına, turnalar,*
 “Saw **q**al ete”, **q**anat **q**ağa, **q**ıçır. / *“Hoşçakal” deyip, kanat çırpıp, bağırarak.*

Bu kısa beyitte dört defa kullanılan “q” sesi martıların çığlıklarını hatırlatmaktadır. Albert, aliterasyonların yardımıyla şiirinin etkisini ve gücünü arttırmayı başarmıştır.

Turnalar şiirinde dolaylı anlatım da önemli bir yer tutmaktadır. Dolaylı anlatımda, bir kelime diğerinin yerine kullanılır. Bu şiirde “Kafkas” kelimesi “Kible” kelimesi ile yer değiştirmiştir. Bilindiği üzere Kible, namaz sırasında Müslümanların yönlerini çevirmeleri gereken taraftır. Albert’in şiirlerinde “Kafkas” ı “Mekke” ile değiştirmesi Tawlular (Dağlılar) için Kafkas’ın ne kadar değerli olduğunu anlamaya yeterlidir. Bir diğer ifadeyle, Kafkas, Karaçay–Malkarlar ve diğer Güney Rusya halkları için bir nevi “Kible” hükmündendir.

Şiirde, şairin okuyucuya vermek istediği mesaj ve içinde bulunduğu ruh halini anlatma adına şaşırtıcı bir kesinlik ve mükemmel kıyaslamalar vardır. Ortak özelliği olan iki nesnenin birbiri ile karşılaştırıldığını görmekteyiz.

Bir közüwde **küw soqğança zurnala**, / *Bir anda ağıt yakmış gibi zurnalar,*
 Cüreklege taqırlıqı **çaqıra**. / *Yüreklere hüünleri çağırarak.*

Bu satırda şair, uçan kuşların çığlıklarını hüzünlü bir müzik melodisine benzeterek, bu müziği kalbiyle dinleyen birinin üzüntü duymamasının mümkün olmadığını anlatmaktadır.

Albert tarafından kullanılan sıfatlar verilen kelimenin özelliğini açıkça belirtmektedir. Şiirlerinde olayların güzel bir fonu olduğu da görülmektedir. Karanlık bir havayı çağrıştıran “Boz bulutlar” (*Gri bulutlar*), yağmurdan önceki soğuk havayı anımsatan “qaçhı cel” (*son bahar rüzgârı*) gibi tamlamalar şiirin başından itibaren melankolik bir his uyandırmaktadır. Bunlar üzüntü elçilerini, kötü bir şeyin başlangıcını temsil etmektedirler.

Boz bulutla qaçhı celge boysuna / *Boz bulutlar güz rüzgârına itaat ederek,*

“dew” (dev, büyük) sıfatı, göç eden kuşların miktarını belirtmek için kullanılmıştır. Büyük bir oku ve onun ucunu hayal edersek, bir ya da iki kuşun göç etmediğini bilakis binlerce kuşun göç ettiğini anlayabiliriz.

Dew sadaqını uçu kibik tizilib / *Dev bir okun ucu gibi dizilerek,*

Özdenlanı Albert, cansız bir şeyi canlıymış gibi göstererek teşhis sanatına başvurmuştur. Ona, konuşabilme, düşünebilme, hissedebilme gibi canlıların özelliklerini aktaran şair, bu şiirin birinci dörtlüğünde, canlı tabiatın özelliklerini bulutlara vermiştir. Onların da aynı insanlar gibi, kendilerinden güçlü varlıklara itaat etmeleri gerekmektedir. Rüzgâr nereye eserse, bulutlar da oraya gitmek zorundadırlar.

Boz bulutla qaçhı celge boysuna / *Boz bulutlar güz rüzgârına itaat ederek,*
Baradıla qıbıla taba şimaldan. / *Gidiyorlar kuzeyden güneye doğru.*

Bulutlar rüzgâr karşısında zayıf olmalarına rağmen mücadele etmektedirler. Vatanından ayrılmak istemeyen boz bulutlar, Elbruz dağına tutunuyorlar, ama yenildiklerini fark edince, yukarıdan üzgünce bakmaktadırlar.

Çırmalalla Miñi Tawnu boynuna,
Köb miçımay qaraydıla başından.

Uçarken birbirinin haliyle ilgilenen kuşlar, Karaçay–Malkar halkının ruhunu ve yardımlaşma özelliğini göstermektedir.

Bir—biriñden hapar bile, söleşe, / *Birbiriyle konuşarak, dertleşerek,*

Şiirde aynı zamanda deyimler de vardır. “**Büğün qanat tübündeme Curtumu**”—*Bugün ben vatanımın kanadının altındayım*. Bu da yazarın, kendini koruyan ve kollayan vatanında olduğunu göstermektedir. Hazır deyim kalıplarını kullanan şair, şiirde az kelime ile çok şey anlatmakta, bu da onu halka yakınlaştırmaktadır.

Yazar aynı zamanda devrik cümleler de kullanarak, vurgulamak istediği kelime yada düşünceyi güçlü bir şekilde okuyucuya sunmaktadır. Bu durum cümlelerine yeni bir tarz ve duygusallık katmaktadır:

Baradıla qıbıla taba şimaldan.

Gidiyorlar kuzeyden güneye doğru.

Qalmasın, — dey, oñsuzuraq üzülüb,
Cüreklege taqırlıqıñı çaqıra.
Uşamaydı sizge meni cazıwum.
Nek esgerted kesin ozğan carsıwum?
Qaytmay qalır caz bla birge tawlağa?

Kalmasın, — diyerek, güçsüzler arkada,
Yüreklere hüznüleri çağırarak.
Benzemiyor size benim kaderim.
Niçin hatırladım şimdi bu geçmiş hüznümü?
Dönmeyecek yaza bu dağlara?

Albert'in "Turnalar" isimli şiirinin dil ve üslup analizi sonucunda bu eserinin estetik bir sistemde yazıldığını anlıyoruz. Bu şiirde "Vatan Özlemi" fikri mükemmel ifade araçları ile desteklenmiştir.

Bu sanatların ortaya çıkarılması, yazarın fikri derinliğini ve onun bu konuda ne kadar kabiliyetli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Özdenlanı Albert, Kuzey Kafkasya'nın en parlak şairlerden birdir. Eserlerinde, kendi milletine has atasözlerini, deyimlerini kullanır. Bu yüzden "Kerti Tawlu", (Gerçek Dağlı) yani dağlarda yaşayan insanların özelliklerini barındıran eserlerin kahramanıdır.

Şairin şiirleri tematik bakımdan oldukça zengindir. Bu çeşitlilik de onun başka bir özelliğidir. Şair, vatan, aşk, komedi, çocuk, eğitim, ağıt ve İslâm gibi daha birçok konuda şiirler yazmıştır.

Özdenlanı Albert'in, çok zengin bir dili vardır. Şair, hem çağdaş Karaçay–Malkar dilini, hem de sadece sözlükte anlamını bulabileceğiniz eski kelimeleri kullanarak bunu ispat etmektedir. Mesela: "tacal" *deccal* (Çolpan, s.17), "begecen" *dişi domuz* (Çolpan, s.223) gibi.

Albert, sadece şair değildir, aynı zamanda çeşitli enstrümanları çalabilen iyi bir müzisyen ve şarkıcıdır. Bu yüzden diyebiliriz ki şair, mükemmel bir şekilde kelime oyunu yapmaktadır. Çok iyi kafiyeler kurmaktadır; örneğin: "Uyala—miyala" (Çolpan, s.27), "bazman—bazmam" (Çolpan, s.30), "bılala—anala" (Çolpan, s.35), "telefon—con" (Çolpan, 230), "ayrannı—bıl anı" (Çolpan, s.32), "taw—caw" (Çolpan, s.34) vb.

Özdenlanı Albert'in birçok şiiri melodik olarak kendini göstermekte ve kolay bir şekilde şarkıya dönüşmektedir.

Özdenlanı Albert, Kristof Kolomb gibi Amerika'yı keşfetmiştir. ABD'de yaşayan Karaçay–Malkarları ilk ziyaret eden Karaçay–Malkar aydın odur. Amerikalıların kültürünü ve yaşam tarzını öğrenmiş ve bununla alakalı “Amerikan şiir serisini” yazmıştır.

Özdenlanı Albert'in şiirlerinin bir diğer özelliği de üslup araçlarının zenginliğidir. Olağanüstü mecazi bir dili vardır. “Zaman – alıp kaçan qatıawuz at”(zaman, alıp kaçan vahşi bir at gibi) (Çolpan, s.94), “miyalaça sıydamdı teñiz” (cam gibi saydamdı deniz) (Çolpan, s.265), “çalını bolğand Ararat” (ağarmış Ağrı Dağı) (Çolpan, s.303) örneklerinde görüldüğü gibi.

Özdenlanı Albert'in şiirlerinin arasında en güçlüleri, sürgünü anlatan şiirlerdir. Bunlar, “Tüele” (Develer), “Turnala” (Turnalar), “Öksüz Qozuçuq” (Öksüz Kuzucuk) ve sürgün hakkında olan diğer şiirlerdir. Bu şiirler Özdenlanı Albert'in ustalığını gösteren en önemli eserleridir. İlk bakışta şiirde turnaları ve develeri görürsünüz, ama aslında bu hayvanlar, vatanını kaybeden, insanların ruhlarını temsil etmektedir.

Özdenlanı Albert'in şiirlerindeki bazı eksikler:

Şairin sivri bir mizahı (esprî anlayışı) vardır. Örneğin “Karaçaylı Hippileri” (Karaçaylı Hippiler) (s. 110). Komik şeyleri çok iyi yakalamakta, fakat bazen onun esprileri alaycı ve kaba bir ton alabilmektedir. Hayata karşı bu negatif davranışlar en çok, “İt zaman” (İt Zaman) (s.87), “Ullu Qarnaş” (Ağabey) (s. 101), şiirlerinde görülmektedir. Buradaki eleştiriler çok açık ve kaba bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bizce hakiki sanat, pozitif, güzel duyguları uyandırmalı, kötü duygulara yer vermemelidir.

Bazen de Özdenlanı Albert'in, kuru, bildirimsel, içinden gelmeden yazdığı hissini uyandıran, şiirleri karşımıza çıkmaktadır. Sanki bu şiirler birilerinin siparişi üzerine yazılmış gibidir. Bunlara örnek olarak: “Azat Cır” (Bağımsızlık Şarkısı) (Çolpan, 37), “Azatlık Marş” (Bağımsızlık Marşı) (Çolpan, 43), “Festival” (Festival) (Çolpan, 231) gösterebiliriz. Bu şiirler neredeyse düz bir metin gibidirler.

Doğrusunu söyleyecek olursak, bu yetenekli Karaçaylı şairin eserleri arasında bu “boş” şiirlerden çok az vardır.

Onun gelişiminden kısaca bahsedecek olursak, Ö. Albert şairlik hayatına ilk olarak sosyal ve retorik şiirlerle başlamış, sonra ise daha duygusal ve ruhani değerleri taşıyan, Allah'tan, Din'den ve İslâm'dan bahseden şiirler yazmıştır.

Çocuklara yönelik şiirlerden de bahsetmek gerekir. Çocuk psikolojisini çok iyi bilen şairin anlatım dili basittir, ama çocuklara halk değerlerini ve öz dilinin güzelliğini mükemmel bir şekilde göstermektedir.

Aslında Özdenlanı Albert, evrensel bir şairdir. Onun şiirlerinde, Türkiye'den Amerika'ya, Karaçay–Malkar'dan Orta Asya'ya kadar, yeryüzünün birçok bölgesini ilgilendiren konular ve olaylar vardır. Ama her şeyden önemlisi, kültürlerarası uyum ve dünya barışı için mücadele eden lirik bir kahraman durmaktadır.

SONUÇ

Karaçay–Malkar Türkleri zengin bir halk edebiyatı mirasına sahiptir. Karaçay–Malkarların Rusya ile ilişkilerinin başladığı onsekizinci yüzyılın sonlarından itibaren Karaçay–Malkar yazılı edebiyatı da gelişmeye başlamıştır. Yazılı edebiyata geçişte Kâzim Meçi, Kaspot Koçkar ve İsmail Semen gibi halk şairlerinin önemli bir payı vardır.

Rusların Kafkasya'ya geldiği yıllardan itibaren başlayan savaş, kargaşa, sürgün gibi kaotik ortamlar Karaçay–Malkar Türklerini sosyal, kültürel ve edebi olarak derinden etkilemiştir. Karaçay–Malkarların bu durumu Stalin sürgünü adıyla anılan sürgün kararının 1957 yılında kaldırılmasına kadar devam eder. Bu tarihten sonra vatanlarına dönen halk, her yönden yeniden bir yapılanmaya gitmiştir. Karaçay–Malkarlar sürgün kararının iptal edilmesinden sonra otuz yıl “vatan haini” damgasıyla yaşamıştır. Dolayısıyla Karaçay–Malkar halkı 90'lı yıllara kadar psikolojik baskı altında yaşamaya mahkum edilmiştir.

Sürgünden dönen Karaçay–Malkarların yeni hayatlarına adapte olması bir hayli zaman almıştır. 70'li yıllar Sovyet Rus rejiminin zayıfladığı, özgürlüklerin az da olsa dillendirilmeye başladığı yıllardır. Halkın yorgunluğuna rağmen, vatana dönüşün verdiği enerji ile her sahada bir canlılık görülmektedir. Edebiyat da bu hareketlilikten nasibini almıştır.

Bu dönemde, II. Dünya Savaşı, Rus yazarlardan tercümelemler, tiyatro ve roman sahasında eserler verilmeye, edebiyat dünyası zenginleşmeye başlamıştır. 70'li yılların başlarında genç ve dinamik bir Karaçay–Malkar edebiyat dünyası göze çarpmaktadır.

Karaçay–Malkar'da sözlü ve müzikli halk edebiyatından, yazılı edebiyata geçişte de rol oynayan son büyük ozanların ölümüyle, geleneksel tarzın yok olduğu düşünülürken, 70'lerin sonlarına doğru halkın hüznelerini, kaygılarını, hayal ve umutlarını anlatan genç şairler ortaya çıkmıştır. Bu gençler resmi ideolojiden uzak konuları halkla paylaşarak, bir anda halkın sevgilisi olmuşlardır.

Bu dönemin en önde gelen temsilcilerinden biri Özdenlanı Albert'tir. Özdenlanı Albert, şair, yazar, dramaturg, bestekâr ve ses sanatçısı olarak tanımlanmakta olsa da aslında onun için kullanılabilir en iyi sözcük "ozan"dır. Şiirlerinin birçoğunu kendisi bestelemiş ve bunları gitar eşliğinde söyleyerek Karaçay–Malkar müziğinde yeni bir ekol oluşturmuştur. Karaçay–Malkar müziğini Avrupaî bir tarzda yorumlarken yerel motifleri de kullanmıştır. Şiirlerinde kullandığı espriler, Karaçay–Malkar Türkçesi'nin söz varlığını başarıyla kullanması dikkat çekicidir. Karaçay–Malkar müziğinde gitarı ilk defa Özdenlanı Albert kullanmıştır. Karaçay–Malkar müziğinin batılı bir müzik aleti ile icra edilmesi halkın, özellikle gençlerin ilgisini çekmiştir.

Özdenlanı Albert, Hem Sovyet dönemini, hem "perestroyka"yı, hem de yeni Rusya'yı yaşayan bir aydındır. Eserlerinde her üç döneme ait hayatın izlerine ve çeşitli toplumsal problemlerin incelikli eleştirilerine yoğun olarak rastlamak mümkündür.

Kazakistan'da sürgün yıllarında dünyaya gelmiş olan şair, halkının yaşadıklarını çok iyi bilmektedir. Kendisi sürgünden beş yaşında dönmesine rağmen o yılları unutamamış, o yıllara ait hislerini dizelere dökmüştür.

Halkının özellikle son yıllarda yaşadığı acıları dile getiren şair, kendilerine bu acıları yaşatanlara karşı da sesini kısımamış, uyarı ve tehditlere aldırmandan yazmaya ve söylemeye devam etmiştir.

Milletine faydalı olabilmenin en iyi yolunun eğitimden geçtiğini bilen şair, öncelikle kendi eğitimine önem vermiş, kendini çok okuyarak geliştirmiş, nasıl medeni ve Tawlu (dağlı) olunabileceğini bizzat yaşayarak göstermiştir.

Kendi değerlerine sıkı sıkıya bağlı olan şair, Tawlu, (Dağlı) olmakla gurur duymakta ve bunu her fırsatta dile getirmektedir. Karaçay–Malkar Türklerinin zengin bir adet, gelenek ve görenek mirasına sahip olduğunu bilen şair doktora tezini de bu konu üzerine yapmıştır. Rusya'nın multi etnik yapısının bir zenginlik olduğunu belirten şair, Karaçaylarda Ahlaki Eğitim Sürecindeki Yasaklar isimli doktora tezi ile Rusya'nın eğitim sistemine katkıda bulunmuştur.

Özdenlanı Albert, Karaçay–Malkar dilinin inceliklerine vakıftır. Şiirlerinde, dağlarda veya dünyanın herhangi modern bir şehrinde yaşayan herhangi bir Karaçay–Malkarlı için çok anlam ifade eden zengin folklorik öğeler vardır.

Aynı zamanda evrensel, insancıl bir bakış açısına sahip olan şair, insanları insan olduğu için sevmektedir. Milletine o kadar zulüm eden bir millete kızmak yerine o zulmü gerçekleştirenlere eleştirilerini yöneltmektedir. Kendi milletinden dahi olsa, adil olmayan yöneticileri, haksızlık yapanları çok sert bir şekilde uyarır, onların karşısında olduğunu her fırsatta ifade eder.

Halkının yaşadıklarını, çektiği sıkıntıları çok iyi bilen şair, bütün bunları anlatırken kullandığı dil, gayet açık, anlaşılır ve akıcıdır. Espritüel yanı oldukça gelişmiş olan şairin toplumsal problemlerin üzerine, özellikle haksızlıklara karşı, cesurca gittiği görülmektedir.

Özdenlanı Albert kendisi de Karaçay–Malkar halkının sürgün kararının iptal edildiği yıl olan 1957’de Kazakistan’da dünyaya gelmiş, sürgün hayatı şairin psikolojisini etkilemiştir. Sürgünle ilgili hissettiklerini birçok şiirinde ifade etmiştir. “Turnala” (Turnalar) ve “Tüele” (Develer) şiirleri Kafkasya’ya özlemi yansıtan en güzel şiirlerinden bazılarıdır.

Karaçay–Malkar kültür ve diline hâkim olan şair, şiirlerinde kültür ve dil öğelerini ustalıkla kullanmayı başarmıştır. Şiirlerinde halk edebiyatının hemen hemen her özelliğini görmek mümkündür. Atasözleri, ninni, bilmece, masal, dilek, dua, ağıt gibi halk edebiyatındaki bütün türleri şiirlerine uygulayan şairin tam bir halk şairi olma özelliği kazandığını görmekteyiz.

Çağdaş bir halk ozanı olan Özdenlanı Albert’in şiirleri tematik bakımdan zenginlik arz etmektedir. Özellikle protest tarzda yazdığı şiirler dikkat çekicidir. Bunun yanında vatanseverlik ve aşk temalarını da başarılı bir şekilde işlemiş, Karaçay–Malkar halkının hüznü ve mutluluğunu şiirlerinde ustaca ortaya koymuştur. Özdenlanı Albert, aşk, doğa, toplumsal sorunlar, aile hayatı, din, sürgün, vatan ve millet gibi çok çeşitli konularda şiirler yazmıştır.

Özdenlanı Albert’in en güçlü yanı aslında duygu ve düşüncelerini halkına sunma tarzıdır. Kendi bestelediği şiirleri halkının gönlüne akıtan Albert için kullanılabilir

en iyi kelime “OZAN” dır. O, gitarı Karaçay–Malkar müziğine sokarak yeni bir akımın da lideri olmuştur. Albert’ten sonra birçok sanatçı onun yolunu takip etmiştir.

Özdenlanı Albert, 1970’li yılların sonlarından itibaren Karaçay–Malkarlar arasında kendini göstermiş bir edebiyatçı, sanatçı, kültür elçisi, eğitimci ve başarılı bir devlet adamıdır. Bugüne kadar sergilemiş olduğu performansıyla birçok insanın gönlünde taht kurmasını bilmiştir. O bir ekoldür, bir klasiktir. Kendisinin üretkenliği halen devam etmektedir.

EKLER

ŞAİRİN ŞİİRLERİNİN TRANSKRİPSİYONU VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

ALLAHDAN TİLEK

İzlemim kökde, bolumum cerde,
Men allay esem, olturtma törde,
Tileyme senden, Ullu Allah!
Eşik artında aqıllı caynı,
İçinden menñe küldürtme, anı
Tileyme senden, Ullu Allah!

Qolumdan kellik işni başlasam,
Kölüm uçunub, tamam çaşnasam,
Çırmawdan saqla, Ullu Allah!
Qüçüm cetmezlik zatha keriltme,
Bek qızındırıb aña teriltme,
Tileyme senden, Ullu Allah!

Sen izlemimi miyik, keñ etme,
Bolumumu wa cer bla teñ etme,
Tileyme senden, Ullu Allah!
Kerti bolum bla cürek izlemge,
Bazman bolallıq aqıl ber menñe,
Tileyme senden, Ullu Allah!

1997

QURAN

Duniyada kitablardan
Bar aqıl sözlenni alsaq,
Tabıb allay ullu bazman,
Barın bir canına salsaq,
Bir canına da Qurannı
Salsaq, (sözü bolmaz anı)
Awur bolur barısından,
Kesi cañız sıyılı Quran!

ALLAH'A DUA

Aradığım gökte, varlığım yerde,
Ben öyle isem, oturtma başköşeye,
Diliyorum Senden, Yüce Allah!
Kapı arkasında akıllı yazı,
İçeriden bana güldürtme, onu
Diliyorum senden, Yüce Allah!

Elimden gelecek işe başlasam,
Çok sevinerek, kanatlansam,
Maniden koru, Yüce Allah!
Gücüm yetmeyecek işe başlatma,
Çok kapılıp ona kaptırtma,
Diliyorum Senden, Yüce Allah!

Sen aradığımı yüksek, uzak etme,
Varlığımı yerle bir etme,
Diliyorum Senden, Yüce Allah!
Gerçeklikle kalp isteğine,
Tartı olabilecek akıl ver bana,
Diliyorum Senden, Yüce Allah!

1997

KUR'AN

Dünyadaki bütün kitaplardaki
Tüm makul sözleri alsak,
Bulup büyük bir terazi,
Hepsini bir tarafa koysak,
Bir tarafa da Kuran'ı
Koysak, (sözü olmaz onun)
Ağır olur hepsinden,
Tek başına kutsal Kitap!

Akılmamı burun aythan
 Akıl sözleri — Quranda!
 Akılmamı bugün aythan
 Akıl sözleri — Quranda!
 Akılmamı endi aytır
 Akıl sözleri — Quranda!
 Adam akıl cetelmezlik
 Akıl sözle da — Quranda!

1986

COLĞA ATLANAMA

“Kimni arbasına minseñ,
 Anı cırın cırla” — deb, sen
 Qüreşeñ da, cırlamazma,
 Ol bolumda baralmazma!..
 Erkinlikni colun saylay,
 Kesim etgen cırını cırlay,
 Qıl kobuznu alıb qolğa.
 Atlanırma uzaq colğa.

Men at etib maqamladan,
 Arba etib nazmuladan,
 Sebeb bola arığanña,
 Ejiw etib cırlağanña,
 Men sıy bere babalağa,
 Sawğa bere balalağa,
 Colum — alğa! Col coq artha,
 Minñinçime “ağaç atha”!

Köb cerlege da barırma,
 Tüyüşleden da arırma,
 Men kesimça col salırma,
 Halqını awuzunda kalırma.
 Qıl qobuzum, “arbam”, “atım”,
 Sabiylege — amanatım!
 Andan nasıb menñe qayda,
 Cır cırlansa Qaraçayda?!

1979

Makul eski çağda söylenen
 Akıl sözleri – Kuranda!
 Makul bugün söylenen
 Akıl sözleri – Kuranda!
 Makul yeni söylenen
 Akıl sözleri – Kuranda!
 İnsan akılı yetmeyen
 Akıl sözleri – Kuranda!

1986

YOLA BAŞLIYORUM

“Kimin arbasına binsen,
 Onun şarkısını söyle” —diye, sen
 Uğraşsan da, söylemem,
 O halde yürüyemem!..
 Özgürlük yolunu seçerek,
 Kendi şarkımı söyleyerek,
 Kıl kopuzu alıp kola,
 Başlarım uzak yola.

At yaparak ezgilerden,
 Araba da şiirlerden,
 Yorulana sebep olarak,
 Şarkı söyleyene katılarak,
 Saygı göstererek atalara,
 Hediye vererek yavrulara,
 Yolum – ileri! Yol yok geri!
 Binmeme kadar “ahşap ata”!

Çok yerlere de giderim,
 Kavgalardan da bıkarım,
 Kendimce ben yol açarım,
 Halkın ağzında kalırım.
 Kıl kopuzum, “arabam”, “atım”,
 Çocuklara – emanetim!
 Ne mutlu ki bana,
 Şarkı söylense Karaçay’da?!

1979

DİN

Cuqlanmazlıq candet tün,
 Çırt batmazlıq carıq kün,
 Künden künñe ol bütün
 Carıq bolğan— İslâm din!

Taw başlada qarladan,
 Taw etekde şawdandan,
 Tañ alada hawadan
 Ese taza — İslâm din!

Kerti dinñe qaythannı,
 “Bir Allah!” — deb aythannı,
 Faqır caynı em hannı
 Teñ körüwçü — İslâm din!

Aşhılıqğa üretgen,
 Cürekleni nür etgen,
 İnnetleni bir etgen,
 Allah dini — İslâm din!

Oñsuzlağa oñ bergen,
 Saqatlağa col bergen,
 Öksüzlege qol bergen,
 Allah dini — İslâm din!

Har milletni teñ etgen,
 Nasıbların keñ etgen,
 Taş cüreknı eritgen,
 Allah dini — İslâm din!

Duniyada dayım qallıq,
 Qyafırğa iyman sallıq,
 Köb insanla da allıq,
 Allah dini — İslâm din!

San tazalıq — İslâm din!

DİN

Söndürülmez cennet ışık,
 Hiç batmayan aydın güneş,
 Günden güne o daha
 Aydın olan – İslâm din!

Dağ tepesindeki kardan,
 Dağ eteğindeki pınardan,
 Şafak vakti havadan
 Daha temiz – İslâm din!

Gerçek dine döneni,
 “Allah tekdir!” — diyeni,
 Fakir canı ve hanı
 Eşit gören – İslâm din!

İyiliğe alışkın,
 Yürekleri nur yapan,
 Niyetleri bir eden,
 Allah dini – İslâm din!

Çaresize çare veren,
 Sakatlara yol veren,
 Yetimlere el uzatan
 Allah dini – İslâm din!

Milletleri eşitleyen,
 Talihlerini açan,
 Taş yüreği eriten,
 Allah dini – İslâm din!

Dünyada çok kalacak,
 Kâfire iman verecek,
 Çok insan da alacak,
 Allah dini – İslâm din!

Ten temizlik – İslâm din!

Qan tazalıq — İslâm din!

Can tazalıq — İslâm din!

Allah dini — İslâm din!

1985

İSLÂM DİNİNE TÖRT TÖRTTİZGİN

1.

Muslimanlıq — çuwaq kökde carıq kün,

İynamsızını iç duniyası keçedi!

Cüz cıl tolğan kyafırını da, ma bugün

İslâm dinige qaytsa, Allah keçedi!

2.

Duniyada cañılğandıla miñle,

Ayıp coqdu bir cañılğan insanña,

Duniyada em aqıllı alimle

Ahırında qaytadıla Qur'anña!

3.

İslâm dinni tazalığın uşatdım

Miñi Tawda cıltırağan kök buzğa,

İslâm dinne qarşçı canını uşatdım

Balçıqdağı töñeregen toñuzğa!

4.

Qoy kütgenne, qazğanña da mağadan,

Bolğanña da qralğa ara bağana

Bir Allahha qulluq etgenden ulla

Coqdu coqdu bu duniyada mağana!

1986

ATA CURTUM — ALAN CURTUM

Ata Curtum—Alan Curtum zorluq otda kül

bolub,

Qül aş boldu zordan qalğan tacal Alan urluqğa.

Ata şartıñ — Alan şartıñ Curtha tama köl bolub,

Andan içdiñ, andan çaqdiñ, boysunmadıñ

zorluqğa.

Oyrası:

Caşna, halqım, Terkden cete Labağa!

Ğül künneça, bur betiñi Kyabağa!

Kan temizlik – İslâm din!

Can temizlik – İslâm din!

Allah dini – İslâm din!

1985

İSLÂM DİNİNE DÖRT SATIR

1.

Müslümanlık – açık gökte aydın gün,

İmansızın iç âlemi gecedir!

Yüz yıllık kâfiri de, bugün

İslâm dinine dönerse, Allah affeder!

2.

Dünyada yanılmıştı binler,

Ayıp yoktur bir yanılan insana,

Dünyada en akıllı âlimler

Sonunda dönüyorlar Kur'an'a!

3.

İslâmın temizliğini benzettim

Elbruz'da parlayan mavi buza,

İslâma karşı canı benzettim,

Çamurda yuvarlanan domuza!

4.

Çobana da, maden kazana da,

Devlet için köprü olana da

Yoktur yoktur bu dünyada daha mühim!

Tek Allah'a tapmaktan başka.

1986

ATA YURDUM — ALAN YURDUM

Ata Yurdum — Alan Yurdum zulüm ateşte kül

oldu,

Kül aş oldu zorlukta kalan Alan soyuna..

Sen Alanların torunu, beslendin onların mirasıyla,

Ondan içtin, ondan çıktın, baş eğmedin zorluğa.

Nakarat.

Parla, halkım, Terek'ten Laba'ya kadar!

Ğül güneş gibi, dön yüzünle Kâbe'ye!

Ana tiliñ — baba tiliñ — şumer til,
Allah bergen sıylı tilni etme kül!

Tinin, dinin, cerin saqlay ölgen cigit erleni,
Şeyit bolub ketgendile hur candette canları.
Qanlı cawla curtha çaba, cara salğan cerleni
Biteydile curtnu saqlay ölgenleni sanları.
Oyrası.

Hey, qıynlı, tacal halqım, sen sınağan qıynlıq
Köblük eter saw duniyanı halqlarına, cerine...
Caşna, halqım, cawlarıñı aqıl bla, bilim bla cıq,
Tiri atlay, namıs saqlay, çıq nasıbnı törüne!
Oyrası.

Caşa, halqım, sen sınama endi sürpon, qazawat!
Sen körgenden kerı etsin Allah adam ulusun!
Cesirlikni seziminden cüregiñi tazalab,
Azatlıqğa ürenirge Ullu Allah buyursun!
Oyrası.

1987

TÖZ

Oñlu babanı öksüz balası —
Şam Qaraçayım—Malqarım,
Seni buşuwuñ başından basıb,
Küwge uşaydı bu cırım.

Hey, zorluq otda qızarğan halqım,
Töşde temirça tüyüldüñ!
Bir kişini da qalmazça haqı,
Beliñden eki üzüldüñ.

Oñsuzlarıñı açlıqğa eltib
Öltürgenlege tözdüñ sen,
Sın taşlarıñdan atlawuç etib
Töblegenlege tözdüñ sen.

Köçgen haparnı bilmey, köb caşñ
Uruşdan üyge qaytdıla,

Ana dilin – baba dilin – Sümer dil,
Allah vergisi güzel dilini yapma kül!

Ruhun, dinin, yerin kurtarmada can veren yiğitlerin,
Şehit olarak gitmiş hür cennete canları.
Düşmanlar yurda saldırıp, yaralarken yerleri
Bekliyorlar yurdu korurken ölenlerin sanları.
Nakarat.

Hey, zavallı, sabırlı halkım, senin çektiklerin
Tüm dünya halklarının çektiğine bedel...
Parla, halkım, düşmanını akılla, bilimle yen,
Diri yürüyerek, namusunu koruyarak, sen mutlu ol!
Nakarat.

Yaşa, halkım, görme artık sürgünü ve harbi!
Senin çektiklerinden korusun Allah âdemoğlunu!
Yüreğinden silsin senin esaret hissini,
Nasip etsin Yüce Allah özgürlüğü öğrenmeyi!
Nakarat.

1987

DAYAN

Güçlü babanın güçsüz yavrusu –
Anayurdum, Karaçayım – Malkarım,
Senin kederin başından aşkın,
Ağıta benziyor bu şarkım.

Hey, zorluk ateşinde kızaran halkım,
Örste demir gibi dövüldün!
Hiç kimsenin kalmaz emeği,
Belinden iki büküldün.

Güçsüzlerini açlığa götürüp
Katillere dayandın sen,
Mezar taşlarından basamak yapıp
Basanlara dayandın sen.

Sürgünden haberleri olmadan,
Nice çocuğun savaştan döndü,

Har qaythan çaşnı üzdürüb başın,
“Satlıq!” — deb, qralğa satdıla.

Tözgense, halqım, taza atıña
Qara tamğanı urğanña.
Töz, halqım, büğün tuwğan Curtuña
Ögege sanab turğanña!

Töz, tacal halqım, zawuq sendedi,
Bek tutsañ tözgen adetni!
Töz, tözümü bla ölçelenedi
Qıynlığı milletni.

1987

QARAÇAY

Alan halqını aslan köllü balası,
Taw namısını oyulmazlıq qalası,
Har ne türlü haznadan da ceriñ bay,
Aqıl sözlü, duğum közlü — Qaraçay!

Taw başlada erimewçü qarını,
Subay sanlı çaşıl naratlarını
Toyalmayma közlerim bla iynaqlay,
Aq başlıqlı, çaşılçepgen Qaraçay!

Alma terek çaqğan künde, eşikte
Cuqlab turğan balaçıqını beşikde
Tılıwundan toğuşança, men alay
Soluwçanma taw hawañı, Qaraçay!

Tawdan sarqıb, kökge çığıb cawarıq,
Ahr künde sanlarımı cuwarıq
Suwlarıñdan, men içeme toyalmay,
Apa kölça taza suwlu, Qaraçay!

Sanım seni topurağıña koşulur,
Canım siñib taw hawaña, hoş bolur,
Acalım da ayırmazça, men alay

Her dönen çocuğun kafasını kopartıp,
“Hain!” — diyerek, devlete sattılar.

Dayandın, halkım, temiz ismine
Siyah leke düşürene.
Dayan, halkım, bugün doğan Yurduna
Üvey gözle bakana!

Dayan, halkım, mutluluk sendedir,
Çok tutabilsen o âdeti!
Dayan, sabırla ölçülüyor
Dayanıklılığı milletin.

1987

KARAÇAY

Alan halkının aslan canlı yavrusu,
Dağ namusun yıkılmaz kulesi,
Her türlü hazineden de yerin zengin,
Akıl sözlü, siyah gözlü – Karaçay!

Dağ tepelerinde erimeyen karlarını,
Fidan boylu yeşil çamlarını,
Gözlerimle okşamaktan doyamam,
Akbaşlıklılı, yeşil elbiseli Karaçay!

Elma ağacının yapraklandığı günde,
Dışarıda uyuyan bebeğin beşikde
Kokusunu almış gibi ben
Alıyorum dağ havanı, Karaçay!

Dağdan akıp, gökyüzüne çıkacak,
Son günümde tenimi yıkayacak
Sularından, içiyorum doya doya,
Ana kalbi kadar temiz sulu, Karaçay!

Tenim senin toprağına katılır,
Canım sızıp dağ havana, hoş olur,
Ecelin bile ayıramayacağı kadar,

Baylanıbma senñe, şıyılı Qaraçay!

Közbaw sözge sen böldürtme esiñi,
Saqla, saqla, Şam Qaraçay, kesiñi!
Sürgünde da bolmağandı kölüñ say,
Ata Curtum, Ana Sütüm — Qaraçay!

Kerek bolsa, amalını bol, sen alay
Terk büğül da ceñil tüzel mıçılıay,
Kes zorluqnu, sen aşıqmay bek çıday,
Haman cılı bolsun üyüñ, Qaraçay!

Namıs bolsun cürek hantiñ, Qaraçay!
“Birlik” bolsun ömür antiñ, Qaraçay!
Bay tiliñi, hur diniñi saqlay, cay!
Adam saniñ miñ qağ össün, Qaraçay!

1990

CANIM QURMAN BOLSUN MALQARĞA!

*Meni oñsuz künlerimde
Çaqrılmağanlay cetgen,
Men öterik köçüwlege
Köküregin köpür etgen.
Öz közleri bla Malqarnı
Maña candetça körgüzgen,
Öz cüregi bla da Anı,
Kesi süygença süydürtgen,
Başı aqıldan tolğan,
İnneti taza bolğan,
Tutuşuwda usta erge,
Kerti fahmulu poetge —
Dodulanı Askerge aytayma.*

Cüreginde peliwanlıq çaşağan,
Ariwluğu süymeklikge uşağan,
Taw namısı uşab tawda aq qarğa...
Canım qurman bolsun Curtum Malqarğa!
Oyrası:

Bağlıyım sana, kutsal Qaraçay!

Dalkavuğa dikkat etme sen,
Koru, koru, Qaraçayım, kendini!
Sürgünde de eğmemişsin başını,
Ata yurdum, ana evim – Qaraçay!

Gerekirse becerikli ol sen,
Testere gibi bükül ve düzel hemen,
Sabrın kolay kılsın dayanma gücünü,
Her zaman ılık olsun evin, Qaraçay!

Namus olsun yürek “yem”in, Qaraçay!
“Birlik” olsun ömür andın, Qaraçay!
Zengin dilini, kutsal dinini koru, yay!
İnsan sayın bin kat artsın, Qaraçay!

1990

CANIM KURBAN OLSUN BALKARYA'YA!

*Benim zor günlerimde
Çağrılmadan gelen,
Benim geçeceğim geçitlere
Göğsünü köprü eden.
Kendi gözleriyle Balkarya'yı
Bana cennet gibi gösteren,
Kendi kalbiyle de Onu,
Kendi sevmiş gibi sevdiren,
Kafası akıl dolu,
Niyeti temiz olan,
Güreşte usta ere,
Çok yetenekli şaire –
Dodulanı Asker'e söylüyorum.*

Yüreginde pehlivanlık yaşar,
Güzelliği sevgiyi andırır,
Dağ namusu benzer beyaz kara...
Canım kurban olsun Balkarya'ya!
Nakarat:

Men betime salsam qolun anamı,
Beş barmağın Beş Taw Eli sunama,
Erinlerim silasala alanı,
Saw Malqarnı uppa etgen sunama!

Zar köz tiye kök suwuna, taşına,..
Ariwluğu duşman bola başına,
Taş başında amal tabhan çaşarğa,
Canım qurman bolsun tacal Malqarğa!
Oyrası.

Teşdirtmegen tinin zorluq sadaqğa,
Sürgünde da tilemegen sadaqa,
Dert tutmağan Allah bergen qadarğa,
Canım qurman bolsun şıyih Malqarğa!
Oyrası.

Canım sawdan açhan candet eşigim,
Ölsem, rahat cuqlar topuraq beşigim,
Ata Curtum, Ana Sütüm, Qadarım —
Canım qurman bolsun saña, Malqarım!
Oyrası.

1995

QARAÇAY

İğiñe cürekden quwana,
Bulutdan çıqğan künça çaşnay,
Men cırlayma sayğa iynana,
Tinimi Mekkyası — Qaraçay!

Amanıñ bolğanda qıynala,
QÜÇÜQNÜ maqamın murulday,
Men çaşayma saña iynana,
Nasıbsız nasıbım — Qaraçay!

Başha bolmay, cürek cürüşüm
Qağıtha tüşgenñe uşağan
Tawlarım — Allahdan ülüşüm! —
Dey, nasıbdı menñe çaşağan.

Yüzüme koysam annemin elini,
Beş parmağını Beş Dağ İli sanıyorum,
Dudaklarım okşasalar onları,
Tüm Balkarya'yı öptüğümü sanıyorum.

Nazar değe mavi suyuna, taşına,..
Güzelliği düşmandır hep başına,
Taş başında çare bulan yaşamaya,
Canım kurban olsun Balkarya'ya!
Nakarat.

Deldirmeyen tenini zorluk okuna,
Sürgünde bile istemeyen sadaka,
Razı olan Allah'ın yazdığı kadere,
Canım kurban olsun kutsal Balkarya'ya!
Nakarat.

Canım sağdan açılan cennet kapım,
Ölsem, rahat uyuyacak toprak beşigim,
Ata Yurdum, Ana Sütüm, Kaderim,
Canım kurban olsun sana, Balkaryam.
Nakarat.

1995

KARAÇAY

İyiliğine yürekten sevinerek,
Buluttan çıkan güneş gibi parlayarak,
Ben şarkı söylüyorum sana inanarak,
Tenimin Mekkesi – Karaçay!

Kötülük olduğunda – üzülerək,
KÜÇÜK'ÜN şarkısını söyleyerek,
Ben yaşıyorum sana inanarak,
Mutsuz mutluluğum – Karaçay!

Değişmiyor yürek yürüyüşüm
Kartpostalları kıskandıran
Dağlarım – Allah'tan payım! –
Diyerek, mutlu yaşıyorum.

Tıñılayma carıq mıdahlıq
Cırına qoşulğan Qobanña.
Körümü qırdışın sılarıq
Ayazıñ da quwançdı maña!

Bolmay tot har çalqıñ, orağıñ
Çalsınla boysuna zamanña!
Sanlarım qoşulluq topurağıñ
Altından bağalıdı maña!

“Hasawqa” bla “Umar” cırlarıñ,
Cazılğança qarab Quranña,
Körnü körmesin cır burağıñ.
Çırt boysunmasın ol zamanña!

Cüregiñ quwançdan cırlasın,
Cılağan da kerek bolğanda.
Çayırı aslamdan cılasın
Tamızıq çırağıñ tıbirda!

Bolalsam da usta cürütgen
İlkerge uçarıq kemeni,
Hunangı teşiğin begitgen
Men barmaq taşçığıñma seni!

1991

TAW QUŞNU UYASI

Ata Curtum quçağın cayad,
Halqların iynaqlay.
Taw quşnu da uyası qayad,
Uyamsa, Qaraçay!
Oyrası:
Men cırlayma, cürekden kelgen
Awazıma tıñılay.
Caşna! Caşa, qonaqñı süygen,
Comaqlı Qaraçay!

Taw başlaça MİYİKDİ seni

Dinliyorum aydın hüzünlü
Şarkına katılan Koban’a.
Bakışı çimeni sevecek
Rüzgârın da sevinçtir bana.

Tırpanım, orağın da paslanmadan
Biçsinler zamana itaat ederek!
Tenim katılacak toprağın
Benim için pahalıdır altından!

“Hasawka” ile “Umar” şarkılarım,
Sanki Kur’an’a bakarak yazılmış,
Hiç susmasın şarkılarım,
Baş eğmesin zamana!

Yüreğın şarkı söylesin sevinçten,
Şarkıcıya gerek olduğu zaman.
Yağı bol bol ağlasın
Köşedeki kandilin!

Ustaca kullanabilirsem
Yıldızlara çıkacak uçağı,
Duvarındaki boşluğu dolduran
Küçük bir taşımın seni!

1991

DAĞ KARTALININ YUVASI

Ata Yurdum kuçağın açıyor,
Halkların gönlünü alarak.
Dağ kartalının yuvası kaya,
Yuvamsın, sen de benim Karaçay!
Nakarat.
Ben şarkımı söylüyorum, kalpten gelerek
Sesimi dinleyerek.
Güzelleş! Güzelleş, misafir seven,
Büyülü Karaçay!

Dağ tepesi kadar yüksektir

Adebiñ, namısıñ.
 Bu tawlada tuwğanım meni —
 Oldu baş nasibim!
 Oyrası.
 Qayda bolsam da, terk qaytırma,
 Qüseb quçağıñı.
 Ahır tılpıwum bla da aytırma,
 Qaraçay, atñı!
 Oyrası.
1980

EGİZ QARNAŞLA

Köbden beri kelirge deb termile,
 Men kelgenme qarnaşımı eline,
 Qarnaşlıqñı beşiğinde tebrele,
 Men aytayım kelgen zatñı kölüme:

Bir cüreknı túbünde biz can kirib,
 Caratıldıq, aña bolmaz çırtı da daw?!
 Bir anadan ekibiz da süt içib,
 Millet bolduq, aña şağat — Miñi Taw!

Mayna, ana öşünleça körebiz,
 Cıltrayla buzları em qarları,
 Ana sütça suwlarından içebiz,
 Egizleri — Qaraçayı, Malqarı.

Qaraçaydan ullanı salam berirge,
 Men kelgenme Kyazimni Malqarına,
 Qaysın içgen Çegem suwdan içerge,
 Tıñılardı Omarñı cırlarına.

1979

TÜŞ

Miñi Tawnu teşib, tañ da atarğa,
 Topurağın ayırısına quyğanma,
 Men col işleb Qaraçaydan Malqarğa,
 Qurmanlıqğa İbilisni soyğanma.

Edebin, namusun.
 Bu dağlarda doğdım ben
 Odur en büyük şansım!
 Nakarat.
 Nerde olsam da, hemen dönerim,
 Özlerim kucağıñı.
 Son nefesimde de söylerim,
 Karaçay, adın!
 Nakarat.
1980

İKİZ KARDEŞLER

Çoktan gelmeye can atarak,
 Ben geldim kardeşimin köyüne,
 Kardeşliğin beşiğinde sallanarak,
 Ben söyleyeyim içimden geleni:

Bir kalbin altında yan yana,
 Yaratılmıştık, şüphe olmaz onda hiç?!
 Bir anneden süt emerek ikimiz,
 Millet olduk, ona şahit – Elbruz!

Anne göğsü gibi Elbruz,
 Parlıyor buzları ve karları,
 Ana sütü gibi sularından içiyoruz,
 İkizleri – Karaçayı, Malkarı.

Karaçay'dan çok selamlar söylemeye,
 Ben geldim Kâzım'ın Malkarına,
 Kaysın'ın içtiği Çegem suyundan içmeye,
 Dinlemeye Omar'ın şarkısını.

1979

RÜYA

Elbruz'u delerek, şafak sökmek üzere,
 Toprağını ayrı koymuştum,
 Ben yol yaparak Karaçay'dan Malkara,
 Kurbanlığa İblisi soymuştum.

Oyrası:

Ashaq Temir, orus patçah, porcülü caldat,
Qanlarığız İbilisni qanı bla sarqad
Oh—oh! — degen tawuş keled Orta Aziadan,
Türkiyadan, Siryadan, Amerikadan!

Miñi Tawnu eki başın bir etib,
Duniyada em miyik taw etgenme!
Qanat bitib, arı uçub terk cetib,
Bayraq tağıb, taw elime ketgenme!
Oyrası.

Bir cırlayma, bir cılayma, tözalmay,
Har ahlıwma quçağımı kereme.
Bir bolğanı üçün Malqar—Qaraçay,
Cawlarıma men sadaqa bereme.

Oyrası

1979

QARAÇAYNI QOBANI

Özenleni, keñ tüzleni
Suwsabların kandırğan,
Miñi Tawnu cüregini
Qan tamırısı, Qoban.

Oyrası:

Qaraçaynı Qobanı,
Miñi Tawnu kök qanı,
Alğışları qartlanı,
Tarqayma miñ cıllanı!

Caz başında kemsiz aza,
Qulaq suwdan uyala,
Cayda — boza, qaçda — taza,
Qış bolsa wa — miyala.

Oyrası.

Seni suwuñ — meni qanım,
Öhtemligiñ kölümdə.
Sabır bolğanlıqğa añım,
Ceñilligiñ halimde.

Nakarat:

Aksak Timur, Rus Çarı, Gürcü Cellat,
Kanlarınız İblis kanıyla akıyor
Ah—ah! – sesi geliyor Orta Asya'dan,
Türkiye'den, Suriye'den, Amerika'dan!

Elbruz'un iki tepesini bir edip,
Dünyanın en yüksek dağı yaptım!
Kanatlanıp, oraya uçup çıktım,
Bayrak asıp, dağ köyüme geri döndüm!
Nakarat.

Bir şarkı söylüyorum, bir de ağlıyorum,
Her yakınım kuçağımı açıyorum.
Bir olduğu için Karaçayım – Malkarım,
Düşmanlarıma sadaka veriyorum.

Nakarat.

1979

KARAÇAYIN KOBAN'I

Tarlaları, geniş kırları
Sularınla doyuran,
Elbruz'un kalbi
Kan damarısın, Koban.

Nakarat:

Karaçay'ın Kobanı,
Elbruzun mavi kanı,
İhtiyarların duaları,
Tükenmesin bin yıllar!

İlkbaharda coşarak,
Çayırlardan utanarak,
Yazda gri, sonbaharda temiz,
Kış gelince cam gibi.

Nakarat.

Senin suyun – benim kanım,
Gururun da içimde.
Sabırlı görünmeme rağmen,
Ateşliğin halimde.

Oyrası.
 Endi halqım termilmesin
 Senden urtlam urtlarğa!
 Açlıq cetib küsemesin
 Taşlarıñı calarğa!
 Oyrası;
 Sınamazça halqım qulluq,
 Ömürde da bolma say!
 Etib tursañ halal qulluq,
 Razi turur Qaraçay!
 Oyrası.

1979

AHIR BELGİ

Ata Curtnu buyruğu bla keldik biz,
 Bolurğa deb Afgan halqını caqlağanla,
 Kerti künde taza bolsun betibiz,
 Alsala da ölübüznü saqlağanla.

Soldat betle tanılmaýla buqudan,
 Awur hawa soluww bermey, qan içed,
 Har bir caş da hapar saqlay
 Curtundan, Rahatlıqını esge sala keçined.

Caşlanı wa sen cılların sanasañ,
 Ullusuna bolğand derse cıyırma.
 Ne körgense sen caşawdan? — deb sorsañ,
 Sağış eter, cuwab tabmay aytırğa.

Qanlı sermeş başlanñandı cangıdan,
 Kök küqüreb gürüldeydi, cer canad.
 Bir soldatnı öşününde caradan
 Calm bashan gyahinikge qan ağad.

Cansız bola barğanlıqğa har sanı,
 Cazıwuna boy salalmay öçeşed,
 Bek cutlanıb, qışha soluy hawanı,
 Tüşündeça ol kesi bla söleşed:

Nakarat.
 Artık halkım can atmasın
 Senden bir yudum içmeye!
 Açlık çekip ihtiyaç duymasın
 Taşlarını yalamaya!
 Nakarat.
 Halkım asla susamasın,
 Hiçbir zaman olma sığ!
 Yaparsan helal hizmet,
 Razi olur Karaçay!
 Nakarat.

1979

SON BELGİ (NİŞAN)

Ata yurdun buyruğu ile gelmişiz,
 Olmaya Afgan halkının koruyucuları,
 Ahirette ak olsun alnımız,
 Alsalar da bekleyenler cesetlerimizi,

Asker yüzleri tanınmıyor tozdan dumandan
 Ağır hava nefes aldırıyor, kan kokuyor,
 Her bir asker haber bekler yurdundan
 Rahatlığı hatırlayarak sabreder.

Askerlerin yaşlarına baksan,
 En büyüğüne dersin yirmi,
 Sen ne gördün hayatta diye sorsan,
 Düşünür, cevap bulamaz ki.

Kanlı savaş başladı yeniden
 Gök kükreyerek gürler, yer yanar,
 Bir askerin göğsündeki yaradan
 Yanık çimlere kan akar.

Varsan da canı çekilir her azasından
 Kaderine razı olmamışcasına savaşıyor,
 Hararetilice kısa kısa soluyor,
 Rüyada gibi o kendi kendine konuşuyor.

“Bılay muthuz körüne da bolmaz kün,
Ata Curtun saqlağannña tiyse oq?!
Kim üçünne, ne üçünne öllüpon
Bilmegenden açi ölük coqdu coq!

Ölüm horlab qısılsala közlerim,
Homuh bolmay ölgenimi körürle,
Ölögümü alıb barlıq teñlerim
Miñi Tawğa ahır salam berirle...”

Tas etdi da, esin cıydı cañıdan,
Duniyağa açdı muthuz közlerin,
Suratçıqnı çığardı da canından,
Aña qaray, aytdı ahır sözlerin;

“Esiñdemid, sen bılıtnı cazında
Belgiğe deb suratñı bergeniñ?
Aytalmağan bir köb sözüm awuzumda
Qalğan edi, endi ahır tilegim, —

Caz başında qabırımı tabalsañ,
Topuraq belgi alırğa deb kelirse,
Baş canımdan naratçıqnı ornatsañ,
Sen da menne ahır belgi berirse”.

1981

ÇAQIRADI QARTCURT

Salqın ayaz sılay kümüş saqalın,
Miñi Tawnu turuşunda olturad,
Tansıq sezim cesir etib aqılın,
Keligiz! — deb, Qartcurt bizni çağırad.

Topuraq kesek alırğa deb sen atlan,
Qaraçaynı atasına — Kartcurtha.
Atamı süyeme deseñ, iynanmam,
Ullu köllülüğün bolsa bu curtha.

Böyle hüznü, kederli görünmez gün,
Ata yurdunu bekleyene deyse ok,
Kim için ne, ne için öleceksin,
Bilmeden ölmek kadar acı yoktur yok!

Ölüme yenik düşüp kapansa da gözlerim,
Korkmadan öldüğümü görürler,
Ölümü alıp gidecek akranlarım,
Elbruz’a son selamımı verirler.

Bilincini kaybetti, kendine geldi yeniden
Dünyaya açtı kederli gözlerini.
Çıkardı yavuklusunun resmini cebinden
Ona bakarken söyledi son sözlerini

Hatırında mı, sen geçen yılın yazında,
Belgi deyip fotoğrafını vermiştin,
Söyleyemediğim birçok sözüm ağzımda
Kalmıştı, şimdi son dileğim.

Yaz başında kabrimi bulabilirsen,
Toprak belgi alayım diye gelirsen,
Başucuma çam ağacı dikersin,
Sen de bana son belgini verirsin.

1981

KARTCURT ÇAĞIRIYOR

Serin rüzgâr sıvazlıyor gümüş sakalın,
Mingi dağın önünde oturur,
Hasret duygusu esir almış aklın,
“Gelin” diye Kartcurt bizi çağırır.

Bir parça toprak almak için atına bin,
Karaçay’ın atasına – Kartcurta.
Babamı seviyorum desen, inanmam,
Büyük hasretin olsa da bu yurda.

Qaraçaynı cawdan saqlay sarqğandı
Ma bu cerge köb cigitni qanları.
Ma bu cerge ömür topuraq bolğandı
Atababalarıbızın sanları.

Beri kelseñ, sen esiñden etme tas,
Bar haliñden saylarıñı sabırın.
Keşenege çıqsañ, cerni esleb bas,
Teblemezça sen ahlıñu qabırın.

Kök Qobannı qoñurawlay awazı
Ejiw ete nazik beşik cırğa,
Miñi Tawnu keleşisi — ayazı,
Alğış aythand İslâm kibik çaşlağa.

Aliy ulu — qıyın colnu ustası,
Mında çabhand tayaqçıqını at etib,
Bellyaw aythand Azretge da anası,
Taza cürek sözlerinden cır etib.

Çıq, qarnaşım, çıqı colğa aşığış,
Tuwduğuna qarab Qartcurt quwansın!
Ol borçuñdu, eski curt bla sen tanış,
Andan başha işiñ kesek saqlasın!

Beri termilib ölgenle üçün, sen
Kel, quçaqla eski curtda sawlanı!
Qüzgü kibik kök Qobandan suw içseñ.
Ba eterse aq başların tawlanı!

1980

CARTI NASIB

Qoban suwnu tamçısına termile,
Qazawatdan sora köble öldüle,
Qalğanlardan em oñsuz da sürkele,
Miñi Tawnu etegine keldile.

Taşın calab, suwun içib Qobannı,

Karaçayı düşmandan korurken akmış,
İşte bu yere nice yiğit kanları,
İşte bu yer için hayat toprağı olmuş,
Atalarımızın canları.

Beri gelsen de, sen aklından çıkarma,
Her halini seç sabrın,
Türbeye gidersen, dikkatli bas yerlere,
Çiğneme kabrini atalarının.

Gök Koban'ın çağıldayan sesi,
Eşlik eder tatlı ninnilere,
Mingi dağın ayazı – elçisi,
Dua etti İslâm gibi yiğitlere.

Aliy oğlu –nasip yolunun ustası,
Burada koştı sopasını at yapıp,
Ninni söyledi Azret'e anası,
Yüreğinden gelen sözleri şarkı yapıp.

Çık kardeşim, çık ki yola aceleyle,
Doğduğuna bakıp Kartcurt sevinsin!
O senin borcun, eski yurdunla tanış,
Ondan gayri işlerin biraz beklesin.

Buraların hasretinden ölenler için, sen
Gel, kucakla eski yurtta yaşayanları
Ayna gibi gök Koban suyundan içsen,
Öpersin ak tepeli dağları.

1980

YARIM NASIP

Koban suyunun damlasına hasret,
Savaştan sonra çokları öldü,
Kalanlardan en zayıfları da sürünerek,
Mingi dağın eteklerine geldi.

Taşını yalayıp, suyunu içip Koban'ın,

Tamam tacaya canla bolub es cıydıq.
Kök çaşnatdıq hucu qalğan sabannı,
“Tüzlük” degen qurç qalamnı biz qıydıq.

Ol qalamdan çıqğan taza cırlanı
Lazer kibik ot tayaq bla çuçuyla.
Kösew bolğan qara cürek sırlanı,
“Sizsiz çaşaw şınqartı!” — deb qozuyla.

1981

CAŞ TÖLÜGE

Aşıqmağız, siz qorqmağız zamandan,
Mürzew da küz cıyladı sabandan,
Caz bla caynı çegindebiz alqın biz,
Aşıqmağız, kelir kerti künübüz.

Madar bolsa, duniyanı awlağız,
Har milletni igiligin saylağız,
Keltirigiz halqıbizğa oquwnu,
Qurutuğuz “tuqum ayırğan wunu”!

Birlikdedi, birlikdedi küçübüz!
Anı bilmey ölgend bizni köbübüz.
Süymesen da, et ahluña adamlıq,
Başha halqğa etmegenley amanlıq.

Tanqğa qama urğan — bolur ol külqü!
Köbnü körgen çuwut halqdan biz ülgü
Alayıq da, halqıbiznı saqlayıq,
Biz aqıl bla Curtubuznu caqlayıq.

1992

CAYĞI İNİRDE

Cayğı inirde Qoban tabadan
Salqın ayazçıq uradı.
Süymeklik salğın cürek caradan
Bir mıdah maqam çığadı.

Canla başla hatıralarımızı topladık.
Yemyeşil yeşerttik öksüz kalan tarlayı,
“Doğruluk” denen çelik kalemi biz yaptık.

O kalemden çıkan taze şarkıları,
Lazer gibi, ateş sopasıyla karıştırdık.
Köz olan kara yürek sırrını.
“Sizsiz hayat cehennem” diye kızdırıyorlar.

1981

ERKEK EVLADA

Acele etmeyin, siz korkmayın zamandan,
Mürzew de güzün gelir tarladan,
Yaz ile ilkbaharın arasındayız henüz biz,
Acele etmeyin, gelir gerçek günümüz.

İmkan olsa, dünyayı avlayın,
Her milletin iyiliğini isteyin.
Getirin halkımıza okumayı yazmayı,
Kurutun “sülale ayırmıçlığını”!

Birliktedir, birlikte gücümüz!
Bunu bilmeden öldü çoğumuz.
Sevmesen de, et ehline insanlık,
Başka halklara yapma kötülük.

Tankı kamalayan komik olur,
Çok şey gören Yahudi’den örnek al,
Alalım da halkımızı koruyalım,
Biz aklımızla yurdumuzu yüceltelim.

1992

YAZ AKŞAMI

Serin rüzgâr esiyor Koban tarafından,
Serin rüzgâr vuruyor,
Aştan gelen kalp yarasından
Bir hüznü besteye çıkıyor.

Cañızlıq salğan sağış tuzaqğa
Kesim kesimi baylayma,
Qarab İlkerge, çeksiz uzaqğa,
Senñe culduzçuq saylayma.

Bitdir, qanatın ayğa tiyire,
Uçdu ceñerin tutarğa,
Közüm qaradı aña termile,
Seni bla alay oynarğa.

1976

ÇEKÇİ CAŞNI CIRI

Caz keldi da, cilek dedim atıña,
Cay keldi da, nanıq dedim atıña,
Qüz keldi da, duğum dedim atıña,
Qış çillede baralmayma qatıña.

Bek uzaqdı ekibizni arabız,
Miñ qıçırım col barsam da cetmezça,
Bir comaqlı qaldı bizni ortabız,
Ne alim da bilib onow etmezça.

Sabır atlayd cañı cılını keçesi,
Süeleme Curtnu saqlay men çekde,
Sağışımı bolmağança ölçesi,
Soruwlanı tuwduradı cürekde:

Kim saqlaydı nasıb keçe qatıñı,
Kim aytadı seni ariw atıñı,
Kim sılaydı seni qutas çaçıñı,
Kim saqlaydı, talpıb, eter antıñı?

Süymeklikni bağalatsañ, cıl öter,
Qıynasa da, ekinçi da terk keter,
Senñe naniñ qanatlıça terk ceter,
Halq cıyılıb, ekibizge toy eter!

Caz kelgenley, cilek derme atıña,

Yalnızlık veren düşünce tuzağına,
Kendi kendimi bağıyorum,
Bakıp Ülker'e, sonsuz uzağa,
Sana küçük bir yıldız seçiyorum.

Yarasa kanadını aya değdiriyor,
Uçtu arkadaşımı yakalamaya,
Kıskandım onu, hasretim,
Seninle öyle oynamaya.

1976

AKINCININ ŞARKISI

Yaz geldi de, çilek dedim adına,
İlkbahar geldi, ahududu dedim adına,
Güz geldi de, frenk üzümü dedim adına,
Kış çileli, gelemiyorum yanına.

Pek uzak ikimizin arası,
Bin bağırımlik yol gitsem de yetmez gibi,
Bir masal gibi kaldı bizim aramız,
Hiçbir kimse (alim) çözemez bunu.

Sabırla yeni yıl gecesinde,
Ayakta yurdu bekliyorum ben sınırda,
Derdimin yok bir ölçüsü,
Sorular doğmakta yüreğimde,

Kime nasip beklemek gece yanını,
Kim söylüyor senin güzel adını,
Kim okşuyor senin simsiyah saçını,
Kim bekliyor, hasretle andını?

Aşka kıymet versen yıl geçer,
Zor olsa da ikincisi gelir geçer,
Sana şirin kanatlı gibi yetişir,
Halk toplanıp ikimiz için düğün yapar.

Yaz geldiğinde, çilek derim adına,

Cay kelgenley, naniq derme atña,
Qüz kelgenley, duğum derme atña,
Qış çillede qısılırma qatña!

1977

CIRÇI BLA ARBAÇI

“Arba kibik barad Caşaw”

Aliylanı Şaharbiy.

İye bolğan “caşaw” degen arbağa,
Meni cırım cırlansın! — deb buyurad.
Madar bolmay başha cırnı cırlarğa,
Arbaçını cırım cırlayd camağat.
Arbaçı da öhtemlenib ışarad,
Cügenni da tüz tutarğa unutub.
Canqılıçını sürgen kibik halq barad,
Nasib izleb, belgisizge col tutub.

Bu bolumnu esleb cırlayd bir insan:
“Bılay barsaq, tirelirbiz qayağa!”
Tüşürelle anı caşaw arbadan,
Bayam etib atın ceti duniyağa.
Çarhını coldan terseytse wa arbaçı,
Halq incilib, dawlar carıq künleni.
Esge tüşüb colda qalğan ol cırçı,
Arbaçından sıyırırla cügenni.

Halq baradı caşaw degen arbada,
“Çarhı — zaman, kegeyleri — ömürle”,
Halq barlıqdı kün saw bolub alamda,
Arbaçıla keterle da kelirle...
Har adam da teñdi caşaw arbada,
Cırlay bilgen qorqmasın da cırlasın!
Halq küçü bla cır quralsın arada,
Ol cır halqğa qıblamaça carasın!

1984

CIRÇINI AŞIRIW

Büğün col da körünedi bir uzun,

İlkbahar geldiğinde ahududu derim adına,
Güz geldiğinde frenk üzümü derim adına,
Kışın ipek gibi sarılırım sana.

1977

ŞARKICI İLE ARABACI

“Araba gibi gidiyor hayat”

Aliyelerin Şaharbiy.

Sahibi olduğum “hayat” denen arabaya,
Benim şarkım söylensin diye buyuruyor,
İmkan yok başka şarkı söylemeye,
Arabacının şarkısını söylüyor herkes,
Arabacı da kibirlenip gülümsüyor,
Gemi de düz tutmayı unutmuş.
Gökkuşağını sürüyormuş gibi gidiyor,
Nasip arayıp işaretsiz yol tutmuş.

Bu durumda hatırlayıp şarkı söyledi bir insan,
Böyle gidersek, dayanırız bir kayaya,
İndirirler onu hayat arabasından,
İlan ederler adını yedi düvele.
Tekerleği yoldan sektirirse arabacı,
Halk incinir, arar aydınlık günleri.
Yere düşüp yolda kalan o şarkıcı,
Arabacıdan çekip alır gemi.

Halk gidiyor hayat denen arabada.
“Tekerleği –zaman, parmakları ömür”
Halk gidecek o gün sağ salim alemde,
Arabacılar giderler ve gelirler...
Her adam kendi yaşam arabasında.
Şarkı bilen korkmasın söylesin,
Halk gücü ile şarkı söylensin orada,
O şarkı halka yol gösterici olsun.

1984

ŞARKICIYI UĞURLAMAK

Bugün yol da bir uzun görünüyor,

Küçden cetdik, Basıñıandı camağat.
Qabır açhand ol toyumsuz awuzun,
Cırçıbızñı cutarıqđı busağat.

Ayazçıqda ñuwuldağan terekle
Şoş boldula, buşuw mitiñ açılıb.
Kelgenlerin körgüzüb bir bölekle,
Söz etelle arlaq berlaq çaçılıb.

Qızğanmaydı birew mahtaw sözlerin,
Köbden beri hazır kibik bu küñe,
Oquyd, almay kağıtından közlerin,
Qolu qoşa bayram şartñı ölümge.

Söleşelle köb tişırıw, erkişi,
Ölükden da sıy tabarğa cutlana,
Qağıtladan oquydula erişib,
Sahnadaça, keslerine suqlana,

“Qağıtçıla” bir borçların tolturub,
Qağıtların hurcunlağa tığarla,
Köb da turmay sürmelerle, oturub —
“Qayğı sözle” gazetlede çığarla.

“Hahaylatmayd” büğün buşuw birleni,
Cürek cara körünmeydi, taşadad.
Erinlerin qatı qışhan erleni
Tinlerinden, cılamuqça, qan ağad.

1985

QART ATAMI OSİYATI

Çuwaq kökden kölek tigib kiyseñ da,
Culduzlardan tüyme etib tikseñ da,
Sen ıylıqma atañ kiygen kiyimge,
Qaptanında anı halı tüymege!

Sen ıylıqma topuraq başlı üylege,
Sen ıylıqma atañ ösgen tiyrege,

Zorla yetiştik. Toplânmıştı cemaat,
Kabir açmıştı o doyumşuz ağzını,
Şarkıcımızı da yutacak şimdi.

Rüzgârda uğuldayan ağaçlar,
Sakinleştiler, hüzünlü miting başladı.
Geldiklerini gösterip bir grupla,
Söz ediyorlar ötede beride dağılıp.

Kıskanmıyor hiçkimse övgülü sözleri,
Çoktan beri hazır gibi bu güne,
Okuyor gözlerini alamadan kağıdından,
Eli de katılıyor bayram gibi ölümge.

Konuşurlar kalem tutan bay bayan,
Ölüden de şeref bulmaya hevesli,
Kâğıttan okuyorlar yarışarak,
Sahnede böbürlenerek.

“Katipler” vazifelerini yapıp,
Kâğıtlarını ceplerine koyarlar,
Çok durmadan sürmelerle oturub,
“Baş sağlığı” ile gazetelerde çıkarlar.

“Acı acı bağirtmiyor” keder birilerini.
Yürek yarası görünmüyor gizliden.
Dudaklarını sıkı tutan erlerin,
Gözyaşı gibi kan akar tenlerinden.

1985

DEDEMİN VASİYETİ

Masmavi gökten gömlek dikip giysen de,
Yıldızlardan düğme yapıp diksen de,
Sen utanma atan gibi giyinmeye,
Gurur duy kaftanındaki keçe düğmeyle.

Utanma toprak başlı evlerden,
Sen utanma atanın büyüdüğü vatandan,

Seni sıyıñ, namısıñ da — alada,
Caşasañ da naqut—nalmaz kalada!

Çiy altından çuruqlanı kiyseñ da,
Caniñ sawdan esgertmeñi körseñ da,
Sen ıylıqma atañ kiygen çabırğa,
Taw Curtuñda erle qazar qabırğa!

Başha halqñı töben etib küreşseñ,
Tuqum saylab halqñı eki üleşseñ,
Ana tilni uçuz etib söleşseñ,
Adamlıgñı coqdu, aña ıylıq sen!

Bir oñsuznu ayaq tübge tebleseñ,
Açhalıd deb, şındıklıd deb sın berseñ,
Colowçuğa satıp berseñ ayrannı,
Tawlu tülse, kim esañ da, bil anı!

Çağır içib, tawluma! — deb qıçırsañ,
Cutluğñı bla duniya malğa satılsañ,
Namıs, adet kete barır senden keñ,
Sağış et da, bu zatlağa ıylıq sen!

Tuwduqlarım, sizden ahır tilegim:
Eki kesek bolğan meni cüregim —
Birge bolsaq Qaraçayım, Malqarım,
Qıçırısız, eşitirça qabırım!

1983

TİNİMDESE

Sen siñnen tinimi
Uşatıp Quranña,
Men aña tabına
Çıqdım entda tañña.

Qüzgüğe qaradım,
Esledim kesimi,
Türülenmez sıfatım

Senin şerefın de, namusun da orada,
Yaşasan bile yakut elmas kalada.

Som altından ayakkabı giysen de,
Canının sağlığını görsen de,
Sen utanma atanın giydiği çarıktan,
Dağ yurdunda yiğitler kazar kabirler.

Başka halkı aşağılamaya çalışsan,
Soy seçip halkı ikiye bölseñ,
Ana dili ucuz edip konuşsan,
Adamlıgñın yoktur, ondan utansan sen.

Bir gücsüzü ayak altına alıp ezsen,
Akçeli, makamlı deyip saygı göstersen,
Yolcuya satıp versen ayrannı,
Dağlı değılsin, kim isen, bil onu.

Şarap içip, dağlıyım! –deyip bağırsan,
Açgözlülüğünle dünya malına satılсан,
Namus, adet gider senden uzak,
Dua et de bu adamlardan utan sen.

Torunlarım sizden son dileğim,
İki parça olan bu benim yüreğim—
Bir olsun Karaçayım, Malkarım,
Haykırısın işittirecek şekilde kabrime.

1983

RUHUMDASIN

Sen sinmiş ruhumu
Benzetip Kur'ana,
Ben ona inanarak
Çıktım gene sabaha.

Aynaya baktım,
Hatırladım kendimi,
Değişmez sıfatım

Carsıtdı esimi.

Köz tiyer sıfatdan
Ülüş coq har canña.
Köz tiyib cıgılmam,
Cüq bolmam men saña.

Sıfatım bla tinim
Minsele bazmanña,
Basarıqdı tinim,
İşeksizme aña.

Sen siñnen tinimi
Basar, coq alamda,
Ariwluq, tazalıq da,
İyman da anda.

1985

BAŞLADIM

Menñe “Boynaq” bolçu, delle,
Quw sezünpo qoyçu, delle,
Haram haqını aşı, delle,
Körünmeyin çaşı, delle,
Viz külmese, külme, delle,
Kereksizge ürme, delle,
Sincırğa boy salçı, delle,
Bizden ülgü alçı, delle,
Bılay bolğand zaman, delle,
İtden töbend adam, delle,
“Oğay!” — dedim, hap—hap! — delle,
“Uw gayañı terk cab!” — delle.

Men gayamı cabalmadım,
İgi çaşıha sanalmadım.
İssi—issi qabdırdıla,
Ğayamı da “cabdırdıla”.
Cürek qaldı biyağınlay,
İt awazla anı talay.

Üzdü hatıralarımı.

Göz değer görünüşe,
Ölüm yok her cana.
Göz değip yıkılmam,
Yük olmam ben sana.

Sıfatım ile ruhum
Binseler teraziye,
Basacak ruhum,
Şüphesiz aşığı.

Benliğime sinmiş ruhumu,
Basar, yok alemde,
Güzellik, tazelik de,
Güven de onda.

1985

BAŞLADIM

Bana “Boynak” ol dediler,
Acı sözü bırak dediler,
Haram ekmek ye dediler,
Görünmeden yaşa dediler,
Biz gülmeden gülme dediler,
Boş yere havlama dediler
Zinciri kabul et dediler,
Bizden örnek al dediler,
Zaman böyleymiş dediler,
İnsan itten altta dediler,
“Hayır!” — dedim, hav – hav! – dediler,
“Zehirli çeneni hemen kapa!” — dediler.

Ben çenemi kapatmadım,
İyi çocuk sayılmadım.
Sıcak – sıcak ısırttılar,
Çenemi de “kapatdılar”.
Kalbim nasır bağladı,
Köpek sesleri onu parçaladı.

Zaman — qobuz, otuz cılım,
Ol qobuzda otuz qılım,
Soqdum men da bilgenimça,
Ketmez üçün kelgenimça,
Aldamadım camağatnı,
Tas etmezge adam atnı.

Hamhot sürtgen ceñ bolmadım,
Milletimden keñ bolmadım,
Adamla bla köb tanışdım,
İtle bla da, köb talaşdım,
Talansam da, boysunmadım,
“Boynaq” atha tursunmadım!

Şuqur, zaman işin etdi,
Boynaqlağa tayaq cetdi.
Tohtamasın ma bu tüyüş!
Bu tüyüşge qoşa ülüş,
Cañızlıqdan baş alğanma,
Cırla cırlab başlağanma.

1982 – 1987

ALLAH, DARMAN BER

Ullu qulluqçu bolur üçünñe,
Çırt kerek töldü teren baş,
Bek esleb söleş, azıraq ışar,
Berme halqıña sen közqaş!

Tuwğan halqına aman aythanña
Ata boladı SSSR!
Aña qıynala, kerti çaşlanı.
Başları bolub barad ser.

Oñsuz halqına can awrthannı
“Milletçi” deyle atna,
“Halal” teñleri haram bolalla,
Barmayla anı qatına.

Zaman – kopuz, otuz yılım,
O kopuzda otuz telim,
Çaldım ben de bildiğim gibi,
Gitmemek için geldiğim gibi,
Kandırmadım kimseyi,
Keybetmemek için insanlığımı.

Çene süren yen olmadım,
Milletten uzaklaşmadım,
İnsanlarla çok tanıştım,
Köpeklerle çok dalaştım,
Dalansam da, baş eğmedim,
“Boynak” adını kabullenmedim

Şükür, zaman işini yaptı,
Boynaklar da dayak yedi.
Sakın bitmesin bu tartışma,
Bu tartışmaya pay katarak,
Yalnızlıktan kurtuldum,
Şarkı söylemeye başladım.

1982—1987

ALLAHIM DERMAN VER

Büyük devlet memuru olmak için,
Hiç lazım değildir derin baş,
Çok dikkatli konuş, az gülümse,
Takma kafana hiç birşeyi!

Öz halkına kötü söyleyene
Baba oluyor SSCB!
Ona üzülerek, iyi adamların
Başları oluyor sersemeler.

Sakın düşünme güçsüz halkını
“Milliyetçi” derler sana,
“Helal” arkadaşların haram olur,
Gelemezler yanına.

Aythanlarıça, ma bu bolumğa
 Kelib qalırımı sawlay cer?
 Qızıl öletden saw bolur kibik,
 Ya Allah, bizge darman ber!

1982

ÇABIWÇU AT

Har insanña çekgendile teñ bağa,
 Bu coruqğa birle süyüb boysuna,
 Taza qanlı, çabhan atnı arbağa
 Cekgendile, hamıt salıb boynuna.

Aña qarab, keñdirelle köllerin
 Muqqur sırtlı, boyunları bazıqla...
 Tüz eterik kibik zarlıq bellerin,
 Subay atnı tabalayla mıjıqla:

“Bir kör endi, bizni bla teñ baralsañ?!
 Bizge senige qaralğança qaralsa,
 Çabhan nedi?! Kerek tuldü quw çariş!
 Bağuşlanı taşığandı kerti iş!”

Azıb, mulhar cuğu bolub tükleri,
 Çabıwçu at bağuşlada işleydi.
 Esge salsa çarsda ozğan künlerin,
 Sebeb izleb, kökge qarab kişneydi.

1987

ULLU KARNAŞ

Bardı men carlıda bir ulla qarnaş,
 Bardı san, bardı baş — ayuça bir çaş,
 Uyatı, aşamı börüğe uşaş,
 Cetdiralmayma men, kelse aña aş!

Bir şışa çağırğa atasın satar,
 Esirib, balçıqda toñuzça catar.
 Ol qumğan bla çığa bilmeyd eşikge,

Dedikleri gibi, bu duruma
 Gelir mi bir gün tüm dünya?
 Kızıl salgından kurtulmak için,
 Ya Allah, bize derman ver!

1982

YARIŞ ATI

Her insana vermişler eşit değer,
 Bu şarta bazıları memnun baş eğerek,
 Safkan, yarış atı arabaya
 Koştular, hamut takarak boynuna.

Ona bakarak, kına yakıyorlar
 Kambur sırtlı, boyunları kalınlar...
 Düzeltecek gibi kıskanç bellerini,
 Gösterişli atı kınalıyor mıjıklar:

“Bir bak artık bizim gibi yürüyebilsen?!
 Bize sana bakıldığı gibi bakılsa,
 Koşmak nedir?! Lazım değil boş yarış!
 Gübre taşımaktır gerçek iş!”

Azalmış, pisliğe bulaşan yeleleri,
 Yarış atı gübrede çalışıyor.
 Anarak yarışlarda geçirdiği günleri,
 Çare arayarak, gökyüzüne kişiyor.

1987

AĞABEY

Benim gibi bir zavallının büyük abisi var,
 Ayı kadar başı, ayı kadar bedeni var,
 Vicdanı, iştahlı kurda benziyor,
 Yetiştiremiyorum ben ona yemeği.

Bir şışe şarap için babasını satar,
 Sarhoş olup, çamurda domuz gibi yatar.
 O ibrikle gidemez dışarı,

“Qultura keltirdim, — deyd, — sen eşekge!”

Hahaylayd, qolunda şimirin qaşy...
Taşımı, suwumu tışına taşş,
Azdırdı, tozduzdu kesek cerimi,
Qanıımı köb içdi, soydu terimi!

Uyanıb, cumduruq bolmay esek biz,
Üyürde gitçe tersbiz kesibiz!
Bir kün bir, hamhotun da buzub anı,
Qışğarıqız üyden, berib tabannı!

1992

TIŞ ADAMLA

Bir kişiden da kem tuldü başıbiz,
Alay, bizni canıbizğa tiyelle,
Curtubuzğa onow eter çaşıbiz
Bolmağança, tış adamni iyelle.

Bizni tilde “berden” başha söz aytmay,
Onow eted, kökden tüşgen bir biyça,
Aşab, toyub, kesek zaman ozğanlay,
Omaq bolub, köbüb başlayd kuriyça.

Bizni birbir çaşla — namıs coyğanla,
Maskeleça tört canında çaballa,
Ol toyğunçu qarab turub, toyğanlay,
Andan qalğanbulğanlanı qaballa.

Biri ketib, biri kelib, tohtawsuz,
Tış adamlı halqni qanın içelle,
Qul bolalmay, oñlu çaşla orunsuz
Boladıla, tış cerlege köçelle.

Bu barıwdan barsaq, endi köb turmay,
Curğubuzda manqurt cıyın qallıqız,
Bir cayaqğa urğanlanı biz urmay,
Ol bir cayaqlarıbizni sallıqız.

“Kültür getirdim, diyor, ben senin gibi eşeğe!”

Bağırıyor, elindeki kiri kaşıyarak...
Taşımı, suyumı dışarı taşıyarak,
Azalttı, yıprattı birçok yerimi,
Kanımı çok içti, yüzdü derimi!

Uyanıp, yumruk olmasak biz,
Ailede küçükler haksız hepimiz!
Bir gün bir çenesini de kırıp onun,
Kovacağız evden, atarak tekme!

1992

YABANCILAR

Kimseden gerekli değildir başımız,
Ama, bizim kalbimizi kırıyorlar,
Yurdumuzu idare eder adamımız
Yok gibi, yabancıyı gönderiyorlar.

Bizim dilde “ver”den başka söz söylemeden,
Emrediyor, gökyüzünden inen prens gibi,
Yiyip, doyup, biraz zaman geçince,
Süslü olup, şişmeye başlıyor hindi gibi.

Bizim bazı adamlarımız, namussuzlar,
Köpekler gibi dört yanında dolanıyorlar,
Onun doymasını bekleyip, doyunca,
Ondan kalmış artıkları yiyorlar.

Biri gidip, biri gelip, durmadan,
Yabancılar halkın kanını emiyorlar,
Köle olmuyor, becerikli adamlarımız makamsız
Kalıyorlar, dışarıya taşınıyorlar.

Bu gidişle gitsek, çok geçmeden,
Yurdumuzda mankurt toplum olacağız,
Bir yanağa vuranlara biz vurmaktan,
Diğer yanaklarımıza vurduracağız.

1985

KARDA ATINGI CAZAMA

Men bek süygeii aq bayram da,
 Sen bek süygen aq bayram da —
 Cañı cıl, endi cetedi!
 Uzaqda bolsam da kesim,
 Tansıqlıq küçlegen esim
 Seni bla uşaq etedi.

Kök da aqdı, cer da aqdı,
 Qar suwuqdu, cumuşaqdı,
 Qarda atıñı cazama,
 Suwuq bolsa barmaq uçum
 Atıñı cazğan üçün,
 Erinlerime salama.

Caşaw degen süymeklikdi,
 Colu tüzdü, birde tikdi,
 Seni süygenli bilgenme!
 Bildim cüregimi küçün,
 Seni bek süygeni üçün,
 Anı da artıq süygenme!

1985

AK NASIB

Çımmaq aq boranla,
 Çımmaq aq qarla,
 Çımmaq aq talala,
 Çımmaq aq tarla.

Çımmaq aq kiyinib,
 Bu aq keçede
 Süelgense, kelib,
 Otow müyüşte.

Çımmaq iniyetleden
 Çığa aq sözle,

1985

KARDA ADINI YAZIYORUM

Ben çok seven ak bayram da,
 Sen çok seven ak bayram da —
 Yıl başı, yeni geliyor!
 Uzakta olsam da kendim,
 Özlemin doldurmuş aklımı
 Seninle sohbet ediyor.

Gök de ak, yer de aktır,
 Kar soğuktur, yumuşaktır,
 Karda adını yazıyorum,
 Üşüyünce parmak ucum
 Adını yazdığım için,
 Dudaklarıma koyuyorum.

Hayat demek sevgidir,
 Yolu düzdür, bazen diktir,
 Seni sevince öğrendim!
 Öğrendim yüreğimin gücümü,
 Seni çok sevdiği için,
 Onu daha çok seviyorum!

1985

BEYAZ MUTLULUK

Bembeyaz fırtınalar,
 Bembeyaz karlar,
 Bembeyaz ormanlar,
 Bembeyaz darlar.

Bembeyaz giyinip,
 Bu beyaz gecede
 Durmuşsun, gelip,
 Oda köşesinde.

Bembeyaz niyetlerden
 Çıkıyor beyaz sözler,

Işaralla birden
Toyumsuz közle.

Çımmaq cawluğünü
Başından ala,
Ğoqqa tırwupğu
Toğuy, kef bola...

Çımmaq aq duniyağa
Colowçu bolduq,
Çımmaq tañ atarğa
Nasıbdai tolduq.

Çımmaq aq ocaqdan
Çığad aq tütün,
Çımmaq aq alamdan
Qün sebed nürün.

1985

KESİME SUKLANAMA

Cuwablşıq cügen boldu añıma,
Sabır boldu caşlığımı cürüşü.
Sen qatımda bolub çıqsam tañıma,
Oddu meñe nasıbnı baş ülüşü!

Köb turmayın senñe kellik ANA at
Seni iñil sanlarıñda oqulad,
Entda sen bir türlü ariw bolğansa,
Işarasa, sen nasıbdan tołğansa.

Bilemise em nasıblı adamnı?
Cüregiñi túbündegi ol caynı Atasıdı!
Qızğanmayma nasıbnı,
Bilib tursa nasıbnı bağasın.

1986

BOLUB SENSİZ

Bolub sensiz, bildim seni

Gülümsüyor birden
Doyumsuz gözler.

Bembeyaz örtünü
Başından alarak,
Çiçek nefesini
Çekerek, sarhoş olarak...

Bembeyaz dünyaya
Yolcu olduk.
Bembeyaz sabaha
Mutlulukla dolduk.

Bembeyaz bacadan
Bembeyaz duman,
Bembeyaz alemden
Güneş döküyor nurunu.

1985

KENDİMDEN KISKANIYORUM

Sorumluluk yürek oldu aklıma
Sabır oldu gençliğimin yürüyüşü.
Sen yanımda olurken çıksam sabaha,
Odur benim için en büyük mutluluk!

Yakında sana verilecek ANA adı
Senin güzel teninde okunuyor,
Sen daha bir güzel olmuşsun,
Gülümsüyorsun, mutlulukla dolusun.

Biliyor musun en mutlu insanı?
Yüreğinin altındaki o canın Babasıdır!
Kıskanmıyorum mutluluğunu,
Bilse o mutluluğun kıymetini.

1986

SENSİZLİKTE

Sensizlikte bildim seni

Menñe kemsiz kerekliñi.
 Alay a men, endi, seni
 Cüregiñden kettenimi
 Qaytarırğa madar qayda?
 Qıynalğandan, ayt, ne payda?

Sensiz çaşaw qıyınd menñe,
 Alay a men, endi, senñe
 Atarıqma çaşawumu,
 Cazarıqma har iazmumu
 Senñe atab, cañız senñe,
 Seni comaq innetiñe!

Curtnu kemsiz süyeniñe
 Quwanñandan cılarıqma,
 Tañni mensiz körgeñiñe
 Qıynalğanan cılarıqma,
 Sebeb izleb cüregime,
 Cañı cırla cazarıqma.

1978

ÇOLPAN

1.
 Bağalatdım birni duğum közlerin,
 Bek caratdım birni aqıl sözlerin,
 Qıyğan qaşlı, quğas çaçlı canları
 Ariwsundum, körponçüme Çolpanı.
 Oyrası:
 Kökde em carıq culduz,
 Ol—Tañ Çollandı!
 Cerde em çıraylı qız,
 Ol a—Çolpandı!

Birge cıyıb cerni ariw qızların,
 Har birini em çıraylı şartların
 Sağışında birleşdirib, qaradım,
 Ol “suratdan” ariw boldu Çolpanım!
 Oyrası.

Bana lazım olduğunu.
 Ama beni artık senin
 Yüreğinden gittiğimi
 Döndürmeye ne çare?
 Üzülmekten ne fayda?

Sensiz hayat zordur bana,
 Ama ben artık sana
 Adayacağım hayatımı,
 Yazacağım her şiiri
 Senin adına, tek senin için,
 Senin halis niyetin için!

Yurdu şüpheşiz sevdiğin için
 Sevincimden şarkı söyleyeceğim,
 Şafağı bensiz gördüğün için
 Üzülerek şarkı söyleyeceğim,
 Çare arayarak kalbime,
 Yeni şarkılar yazacağım.

1978

ÇOLPAN

1.
 Değerlendirdim birinin zeytin gözlerini,
 Çok beğendim birinin akıllı sözlerini,
 Yay kaşlı, gür saçlı canları
 Güzel sandım, görüncüye kadar Çolpanı.
 Nakarat:
 Gökyüzünde en aydın yıldız,
 O, Çobanyıldızı!
 Yerde en endamlı kız,
 O da Çolpanımdır!

Bir yere toplayıp dünyanın güzel kızlarını,
 Her birinin en güzel çizgilerini
 Aklımda birleştirip, baktım,
 O resimden daha güzel Çolpanımı buldum!
 Nakarat.

Hur qızla bla teñleşdirib körürge,
 Çolpanıma ahır bağa berirge,
 Hur candetni körür mende qarıw coq,
 Cer üstünde Çolpanımdan ariw coq!
 Oyrası.

1984

TUWGAN ELİM – UÇQULAN

Alan halqını — Ata halqını cerinde,
 Qaraçaynı em sıylı bir töründe,
 Üç özenni birbirine qoşulğan
 Ayazında, tuwğan elim — Uçqulan!
 Oyrası:

Cüregimde senñe bazman
 Duniya bolalır deb bazmam,
 Sen atasa, men a — ulan,
 Tuwğan elim — Uçqulan!

Alan halqını zordan qalğan balası,
 Qaraçaynı oyulmaz tin qalası,
 Milletimi adet—namıs haznası,
 Şam Uçqulan — taw eyaleni tazası!
 Oyrası:

Saqla ana tiliñi sen!
 Saqla sıylı diniñi sen!
 Canım senñe bolsun qurman,
 Tuwğan elim — Uçqulan!

Halqım kerı bolub zorluq tuzaqdan,
 Endi senñe termilmesin uzaqdan!
 Ertdekeç deb, kelmeyd meni sanarım,
 Toprağıña qoşulluqdu sanlarım.
 Oyrası:

Artıq da bek anı üçün,
 Cetgeniça cürek küçüm,
 Men süeme seni sawdan,
 Tuwğan elim — Uçqulan!

1980

Hurilerle karşılaştırarak,
 Çolpanıma değer vermeye,
 Cenneti görmeye bende güç yok,
 Dünyada Çolpanımdan güzel yok!
 Nakarat.

1984

DOĞDUĞUM KÖY – UÇKULAN

Alan halkın – Ata halkın yerinde,
 Karaçayın başköşesinde,
 Üç tarlanın bir birine bitişen
 Avucunda, doğduğum köy – Uçkulan!
 Nakarat:

Yüreğimde sana tartı
 Dünya olabilir diye ummam,
 Sen – babasın, ben de – oğlun,
 Doğum yerim– Uçkulan!

Alan halkının zorluk gören evladı,
 Karaçay'ın yıkılmaz ten kulesi,
 Milletimin adet – namus hazinesi,
 Uçkulanım – dağ köylerinin temizi!
 Nakarat:

Koru anadilini sen!
 Koru saygıdeğer dinini sen!
 Canım sana olsun kurban,
 Doğum yerim – Uçkulan!

Halkım uzak olsun zulüm tuzaktan,
 Artık seni özlemesin uzaktan!
 Erken – geç diye, gelmiyor düşünesim
 Toprağına katılacak bedenim.
 Nakarat:

Daha da çok bunun için,
 Yetmiş gibi yürek gücüm,
 Seviyorum seni candan,
 Doğum yerim – Uçkulan!

1980

HURZUK ELİM

Çuwaq erdende Çolpan culduzça
 Caşnaysa taw elim.
 Qayadan sarqğan qara suwçuqça,
 Tazad saña kölüm!
 Oyrası:
 Orayda—rayda, Hurzuk elim,
 Orayda—rayda, tuwğan cerim,
 Anamaçad sayğa cüregim!

Sense beşiği em sabiyliğı.
 Qaraçay halqıñı.
 Ana sütü bladı süymekliğı
 Qızıñı, caşıñı.
 Oyrası.
 Nağışda qartla alğış aytalla
 Curtuma, elime,
 Rahat caşawğa cırla cırlayla,
 Nasıbha bölene.
 Oyrası.
 Umar izlegen muratla tolub,
 Caş tölüñ oquydu.
 Bügünñü caşçıq tambla caş bolub,
 Curtumu qoruydu.
 Oyrası.

1975**CERİBİZ**

Zemzem suwla, darman hawa, tört canıbiz taw.
 Ceribizni ariwluğı — başıbizğa caw.
 Bir qawumla cerlerinde bolalmay oltan,
 Bizni cerde izleydile bolurğa soltan.
 Bek köb cawnu çıqğan cerdi bu cer artına,
 Uşamayn qalmaz entda ma ol şartına!
 Em zalime quru eki atlam cer ceter,
 Sın taşın a zaman anı ezib qum eter.
 Milletim a ömürlükge bu cerde qalır,

HURZUK KÖYÜM

Sabahta Çobanyıldızı gibi
 Parlıyorsun dağ köyüm .
 Kayadan çıkan su gibi,
 Temizdir sana niyetim!
 Nakarat:
 Orayda—rayda, Hurzuk köyüm,
 Orayda—rayda, memleketim,
 Anama gibidir sana duygularım!

Sensin beşiği ve çocukluğı,
 Karaçay halkının.
 Onun sütüyledir sevdası
 Kızının, oğlunun!
 Nakarat.
 Her köşede ihtiyarlar dua ediyor
 Memleketime, köyüme,
 Güzel hayata şarkı söylüyor,
 Sarılarak mutluluğa.
 Nakarat.
 Umar'ın hayalleri gerçekleşip,
 Yeni nesil okuyor.
 Bugünkü çocuk yarın er olup,
 Yurdumu koruyor.
 Nakarat.

1975**YERİMİZ**

Zemzem sular, derman hawa, dört yanımız dağ,
 Yerimizin güzelliği – başımıza düşman.
 Kendine bile faydası olmayan,
 Bizim toprakta olmak istiyor sultan.
 Çok düşmanı düşürmüş bu toprak arkasına,
 Benzemeden kalmaz daha o vasfına!
 En zalime de iki adım yer yeter,
 Mezar taşını da zaman ezip, kum eder.
 Milletim ebediyen bu yerde kalır,

Miñi Tawnu töppesine bayrağın salır!

1983

ALĞIŞ

Goppan ayaqñı men qolğa alıb,

Alğış eteyim tawlağa:

Süymegenle da süysünle bizni,

Ol nüzürümdü cawlağa.

Oyrası:

İçeyik, içeyik, içeyik.

Adamlıqğa bazıb!

Tileyik, tileyik, tileyik,

Halqıbizğa nasıb!

Ceti atağa deri sanarğa

Usta bolsunla balala!

Sabiylarından açmasımla

Tawlu atala, anala!

Oyrası.

Qartsız bolmasın Ata Curtubuz!

Tarqaymasın Qobanıbiz,

Taşın calarğa, suwun içerge

Termilmesin taw halqıbiz!

Oyrası.

Köbnü sınağan taw milletimiz

Atlamın tiri başlasın!

Cañı wyanñan ana tilibiz,

Cazğı terekley çaşnasın!

Oyrası.

Ol nasıbnı wa bizge zarlanñan,

Bizley nasıbdan cılasın!

Nasıb çaşawnu bizden qızğanñan,

Biz sınağanı sınasın!

Oyrası.

Kellik tölünü baş nasıbnı

Ma bizni tölü suqlansın!

Çaşnasın Curtum! Tuwğan halqımı

Atı ömürge saqlansın!

Elbruz'un zirvesine bayrağını diker!

1983

DUA

Goppan ayağı ben ele alıp,

Dua edeyim dağlar için:

Sevmeyenler de sevsinler bizi,

O amacım düşmanlar için.

Nakarat:

İçelim, içelim, içelim,

İnsanlığa güvenerek!

Dileyelim, dileyelim, dileyelim,

Halkımıza mutluluk!

Yedi nesile kadar saymaya

Usta olsun yavrular!

Çocuklarından zarar görmesin

Tawlu analar, babalar!

Nakarat.

İhtiyarsız olmasın Ata Yurdumuz!

Kurumasın Kobanımız,

Taşını yalamaya, suyunu içmeye

Can atmasın taw halkımız!

Nakarat.

Çok çeken taw milletimiz

Adıma diri başlasın!

Yeni uyanan ana dilimiz,

Yeni ağaç gibi yapraklansın!

Nakarat.

O mutluluğu bize dileyen,

Bizim gibi mutluluktan ağlasın!

Mutlu hayatı bize çok gören,

Bizim çektiklerimizi çeksın!

Nakarat.

Yeni neslin mutluluğuna

Bizim nesil imrensin!

Yaşa Yurdum! Canım halkımın

Adı ömürler yaşasın!

Oyrası:

İçeyik, içeyik, içeyik,
Adamlıqğa bazıb!
Tileyik, tileyik, tileyik,
Halqıbizğa nasıb!
Curtubuzğa nasıb!
Cer gosüne nasıb!
Saw dunnyağa nasıb!

1982

AZAT CIR

Tiniñ azat bolğunçu,
Azat bolmaz saniñ!
Közü qumdan tolğunçu,
Azat etmez hanıñ!
Oyrası:
Sen qorqma, ne wyalma,
Başını költür öрге!
Halqı cawun ayama,
Ol alğa barsın körge!

Tiniñ azat bolurmu,
Halqıñ bolsa cesir?
Aşhı murat tolurmu,
Qatıb tursañ sen sir?!
Oyrası.
Qudlay turğan bedişi
Halqğa neden da bek!
Andan, ölgen igi işçdi,
Azat bolub cürek!
Oyrası.

1991

RESPUBLİKA CAŞASIN!

Muhammatnı sol çabırın teşdile,
Muhamedni oñ çabırın teşdile,
Calan bolğan ayaqların tutdula,
Zorcol etib bir uyuqğa suqdula.

Nakarat:

İçelim, içelim, içelim,
İnsanlığa güvenerek!
Dileyelim, dileyelim, dileyelim,
Halkımıza mutluluk!
Yurdumuza mutluluk!
Yer yüzüne mutluluk!
Tüm dünyaya mutluluk!

1982

AZAT ŞARKISI

Ruhun azat olana kadar,
Azat olmaz bedenin!
Gözü kumla dolana kadar,
Azat etmez hanın!
Nakarat:
Sen korkma ve utanma,
Başını yukarı kaldır!
Halkın düşmanına kıy,
O önce gitsin mezara!

Ruhun azat olur mu,
Halkın olurken esir?
Güzel murada ulaşılır mı,
Durursan usul usul?!
Nakarat.
Köle olmak rezilliktir
Halk için her şeyden çok!
Ölmek daha iyidir,
Azat olur yürek!
Nakarat.

1991

CUMHURİYET YAŞASIN!

Muhammat'ın sol çarığını çıkarttılar,
Muhammet'in sağ çarığını çıkarttılar,
Çıplak olan ayaklarını tutup,
Zar zor, bir köşeye sıkıştırdılar.

İmbaşları birbirine cetdile,
Qatı baylab içinmazça etdile,
İmbaşlağa olturthança sabiyni,
Olturtdula ullanq uyruq Sarbiyni.

Hut bla Nayman razı bolub buyruqğa,
Ayaqların suğub birer uyuqğa,
Keñurula kibik, çınay ketdile,
Ol birleni qatlarına cetdile.

Atlandıla colğa ma ol bolumda,
Qolan bayraq — Sarı—biyni qolunda,
Cel tüzetib açsa anı “tahsasın”,
Oquladı — RESPUBLİKA CAŞASIN!
1991

KIYINLI HALKIM

Günahdan qorqğanla bu qralda bolsala,
Allahdan işeksiz da alalla günah...
Añılamay, kesi ölümge qol sala
Başlağançad halqım, qarğağança Allah.
Oyrası:
Tilibiz da bizge caw,
Dinibiz da bizge caw,
Ceribiz da bizge caw,
Biz qalay çaşaybız saw
Cırthıç qralnı içinde?!
Seyirsinib öleme,
Amalsızdan küleme,
Zat kelmeyin küçümden.

Bu cartı azatlıq berilib turğanlay,
Alırğa da qorqğan qıynlı milletim!
Qısarıqdı, zaman bir kesek ozğanlay,
Eterikdi bu qral biyağı adetin!..
Oyrası.
Halqımı açıwu qabındai çığarğa

Omuzları bir birine değırdiler,
Sımsıkı bağlayarak kaçmasını engellediler,
Omuzlara oturtmuş gibi çocuğu,
Oturttular büyük kıçlı Sarbiyi.

Hut'la Nayman razı olarak emire,
Ayaklarını sokup birer köşeye,
Kanguru gibi, zıplayarak gittiler
O birilerinin yanlarına ulaştılar.

Yola başladılar o durumda,
Rengarenk bayrak – Sarı – beyin elinde,
Yel tüzetip açınca “tahtasını”,
Okunuyor – CUMHURİYET YAŞASIN!
1991

ÇİLEKEŞ HALKIM

Günahtan korkanlar bu ülkede olsa
Şaşarım zaten buna,
Anlıyorum, kendi ölümüne imza atmaya
Başlamış gibidir halkım, sanki kahretmiş Allah.
Nakarat:
Dilimiz de bize düşman,
Dinimiz de bize düşman,
Yerimizde bize düşman,
Biz nasıl yaşıyoruz
Bu vahşi ülkede?
Şaşkınlıktan ölüyorum,
Çaresizlikten gülüyorum,
Bir şey gelmeden elimden.

Bu yarım azatlık verilirken,
Almaya da korkan çilekeş milletim!
Sıkıştırılmakmış, zaman biraz geçince,
Yapacakmış bu ülke eski adetin!..
Nakarat.
Halkımın acısı kabından çıkmaya

Başlarıqdı... Atı ayılır murdarğa...
 Biyağı halkımı qabına cıyarğa Bolurla.
 Qüç bolmaz açıwnu tıyarğa!..
 Oyrası.
1990

ALİM BLA UŞAK

1.
 Kölümdegin tögelmeyme tışıma,
 Çığanaqlı ese da ol, ne gollü...
 Qünnü borkün kiygen kibik başıma,
 Sağışlarım kızdralla bugünlü.

Çançılalla özendeği tubanña,
 Altın, kümüş sadaqları cawumnu,
 Mıyım — tuban, sağışlarım — sadaqla,
 Tıyalmayma sadaq athan “cawumu”.

Tıpırdawğa köçse cürek sabırlıq,
 Qan uşaydı yerge urğan garağa,
 Tabalmayma darman, sözsüz cararıq,
 Milletimi cüreginde carağa.

2.
 Milletimi cüreginde em teren
 Carası wa — bilmegeni tamalın.
 Halq tarihten antawla qoy, bir çeren
 Etalmaybız, zorluq celle amaltn.

Zorluq celde senek awuz senekde
 Tohtamaydı, ol alaydı, biz kökde
 Çaşamaybız, cel bolmazça, cel bolur...
 Allah bilim bergen âlim, örge tur!

Tab sen amal, çaçmay, tökmey celli kün
 Cıyar amal, halqıbizni tarihin!
 Alaysız a, “Da biz calğan milletbiz,
 Cıyımdıqız, andanmunda kelgenbiz!”

Başlayacak... Adı söylenir murdara...
 Gene halkımı kabına toplamaya
 Çalışırlar. Güç olmaz acıyı kesmeye!..
 Nakarat
1990

ÂLİM İLE SOHBET

1.
 İçimi döküyorum dışıma,
 Dikenli ise o, ya da güllü...
 Güneş kalpağını giymiş gibi başıma
 Düşüncelerim yakıyor bugünü.

Batıyorlar tarladaki sise,
 Altın, gümüş mızrakları yağmurun,
 Aklım – sis, düşüncelerim – mızrak,
 Tutamıyorum mızrak atan “yağmuru”.

Kıpırtıya dönüşüyor sükunet,
 Kan, benziyor fişkırın maden suyuna,
 Bulamıyorum ilaç, kuşkusuz yarayacak,
 Milletimin kalbindeki yaraya.

2.
 Milletimin kalbindeki en derin
 Yara – bilmemesi temelini.
 Tarihimizdeki ekin yığınlarına mukabil,
 Bir demet ekin bile yapamıyoruz,

Sert rüzgârlar, dirgen ucu dirgende
 Durmuyor, o öyledir, biz gökte
 Yaşamıyoruz, yel olmayınca, yel olur...
 Ey Allahın ilim verdiği âlim, kalk ayağa!

Bul sen çare, dağıtmadan, dökmeden fırtınalı gün
 Topla imkân, halkımızın tarihini!
 Öylesiniz, “Gerçek millet değiliz biz,
 Toplanmıyız, ordan – burdan gelmişiz!”

Dey, ürençek bolur aña esibiz.
 Bütünlükde, “halq” bolsa da atıbiz,
 Bir cayaqlab aytsaq, bolğan zatıbiz —
 Eki qawum boluw — millet şartıbiz!

Ol şartıbiz, millet sandan ayırıp,
 Ölgen sanña qoşarşa işek coq,
 Qan cawubuz bileklerin qayırıp
 Kelmese da, ol şartıbiz — bizge oq!

Alim, seni tiniñ bolsa wa soqur,
 “Añılamayd halqım!” — deb qalsa kölüñ,
 Caw alimni ilmu işlerin oqur
 Bir ömürden manqurt bolğan caş tölüñ.

Aythanıma çırtıda qalmasın kölüñ,
 Bütün miyik bolsa közbaw öz törüñ,
 Qaydağısın bir can bilmezça ölüñ,
 Hansda batar, iynan, tambla kün körüñ.

Allah senñe bergen ese wa aqıl,
 Bütünlükde coq ese senden taqıl,
 “Ullu alim” atnı alır üçün tül,
 Atıñ calğan qralğa qalır üçün tül,

Milletiñe qalır üçün, tüzlüqñü
 İzleb, tabıb, caz sen, qorqmay! “Ol cüqñü”
 Sıylı cüqñü, batır cırçı költürür,
 Cırğa qoşub, anı halqğa içirir!

Allah aytsa, ol millette küç berir,
 Har tawluğa tawluluğun esgertir!
 (Millet sezim cüreginde bolğan halq,
 Cer saw bolub, ömürde da bolmaz talq!)

4.

Ne üretib küreşeme men senñe?!
 Taza alim, ayıp etme sen menñe.
 Sense, sense carlı halqğa qıblama!

Diyerek, alıştır ona bilincimiz.
 Bugün, “halk” olsa da adımız,
 Bir ağızdan desek, var şeyimiz —
 İki bölük olmak – millet vasfımız!

O vasıf, milleti gövdedan ayırıp,
 Ölenler kervanına katacağına şüphe yok,
 Yeminli düşmanımız kollarını açıp
 Gelmese de, o vasıf — bize ok!

Alim, eğer senin tenin olsa kör,
 “Anlamıyor halkım!” — diye omuz silksen,
 Düşman alimin bilimsel işini okur
 Bir ömürden mankurt olan genç nesil.

Söylediğime kırılmasın kalbin,
 Bugün başköşede otursan da,
 Nerede ölürsün kim bilir,
 Neyi yarım kim görür.

Allah sana verdiyse akıl,
 Bugün yoksa senden yarar,
 “Büyük âlim” namını almak için değil,
 Adın fani dünyada kalmak için değil,

Milletinde kalmak için, hakkı
 Arayıp, bulup, yaz sen, korkmadan! “O yükü”
 Ağır yükü, cesur şarkıcı kaldırır,
 Şarkı gibi söyleyip, onu halka içirir!

İnşallah, o millete güç verir,
 Her dağlıya dağlılığını hatırlatır!
 (Millet bilinci yüreğinde olan halk,
 Dünya varken, asla olmaz yok!)

4.

Neden akıl veriyorum ben sana?!
 Temiz âlim, ayıp etme sen bana.
 Sensin, sensin zavallı halka kible!

Tünesenn bilgen halqını oq, qama...
 Tüb etmezsen sen bilese menden bek!
 Bolğunçuğa halqıñ uçun—göbelek,
 Ayt sen tüzün! Qaydad halqını tamalı?!
 Allah üçün, bar ese bir amalı..

1981

AZATLIK MARŞ

Qaralğandı hava zorluq buqudan,
 Körünşüdü caw askerni sincırı.
 Marca çaşla, uyanıǵız cuqudan,
 Uyatıǵız halqıbızını qıçırıp!
 Oyrası:
 Tilibiz,
 Dinibiz,
 Ceribiz
 Üçün, biz
 Büğün sawutlanıb,
 Turmasaq öрге,
 Tambla tobuqlanıb,
 Kirlikbiz körge!

Calınñan bla qallıq tülüz cawladan,
 Qart da, çaş da sawutuñu cawğa bur!
 Köl tabayıq bu qadama tawladan...
 Tüzlüǵübüz üçün Allah boluşur!
 Oyrası.
 Halqıbızını quruturğa kelgenñe
 Qurutayıq keçim salǵan adetni!
 Halqın azat eter üçün ölgenñe
 Açıqdıla eşikleri candetni!
 Oyrası.
 Satlıqlanı millet keçmez ömürde!
 Birlik bolsun bizni ömür antıbız!
 Bir bolmasaq, endi kellik ömürde,
 Yelgen halqğa ayıtlıqdı atıbız!
 Oyrası.

1992

Dünün bilen halkı ok, kama...
 Yok edemez — sen bilirsın benden çok!
 Olurcasına halkın uçan – kelebek,
 Söyle sen doğruyu! Nerde halkın temeli?!
 Allah aşkına, varsa bir çare...

1981

AZATLIK MARŞI

Hava tozlu dumanlı,
 Görünecek düşman askerinin zinciri.
 Hey adamlar, uyanın uykudan,
 Uyandırın halkımızı baǵırıp.
 Nakarat:
 Dilimiz,
 Dinimiz,
 Yerimiz
 Adına, biz
 Bugün silahlanıp,
 Kalkmasak ayağa,
 Yarı diz çöküp,
 Gideceǵız obür dünyaya!

Yalvarmakla kalmayacaǵız düşmanlara,
 İhtiyar da, genç de silahını düşmana çevir!
 İlham alalım bu zaptolunmaz daǵlardan...
 Haklı olduğumuz için Allah yardım eder!
 Nakarat.
 Halkımızı yok etmeye gelene
 Kaldıralım affetme adetini!
 Halkı azat etmek için ölene
 Açıktır cennetin kapıları!
 Nakarat.
 Hainleri millet asla affetmez!
 Birlik olsun bizim ömür bilincimiz!
 Birleşmesek, gelecek ömre,
 Ölmüş halka sayılacak adımız!
 Nakarat.

1992

SATLIK İTLE

Bu haparım comaq tıldü, bu kertid...
 Börüleni küewleri — bir qart it,
 Ahlıların sata, ornun tör etdi,
 Bir kün bir çaş itge bılay üretti:

“Kede ese semiz etle tişleriñ,
 Kele ese qulluqlada işleriñ,
 İzley eseñ sen atlarğa sıydam col,
 Madar tab da, börülege küew bol.

Qüçüqçüğüñ bolsa, öser da ceter,
 İt cıyınña bir kün onow ol eter,
 Börü cıyın anı it bla teñ etmez!
 Börü qızdan tuwğan itge it cetmez!..

Qüçükle da börüle bla calğaşa,
 Çaşawları bola barır tamaşa!..
 İt degen bu sıysız atdan solurla,
 Tuwduqları börüçükle bolurla!

Ma bu sıyılı işni allın başlağan,
 Aman—Tişli biy pariyge uşağan
 Bugün sense! İt atıñı börü et!
 Aşhı colğa! Muratıña tolu cet!”

Çaş it ma bu tatlı sözge bölenib,
 Börülege küew bolub, köllenib,
 Tatlı aşab, börü qız bla catadı,
 Börü qanña kirnb, Curtun satadı.

Bir kün itle adamla bla bolub bir,
 Qorqmay, ürkmeq qolğa alıb taş, temir,
 Satlıqlanı qırmasala ayamay,
 İt üzüqnü artı bolur köb barmay.

1981**HAIN KÖPEKLER**

Bu hikâye masal değıl, gerçektir...
 Kurtların güveyi – yaşlı köpektir,
 Yakınlarını satıp, başköşeye oturan köpek,
 Bir gün bir genç köpeğe şöyle akıl verdi:

“İstiyorsan yağlı etler dişlemek,
 İstiyorsan yüksek mevkilerde bulunmak,
 Arıyorsan yürümeye düzgün yol,
 Fırsat bul da, kurtların güveyi ol.

Eniğin olursa, bir an önce yetişir,
 İt sürüsüne bir gün o buyruk verir,
 Kurt sürüsü onu yabancı görmez!
 Kurt kızdı doğan it, it gibi olmaz!..

Köpekler de kurtlarla çarpışarak,
 Hayatlarını sürdürürler harika!..
 İt denen bu onursuz addan kurtulur,
 Torunları kurt yavruları olur!

Bu şerefli işi yapmaya başlayan,
 Kötü – Dişli asil köpeğe benzeyen,
 Bugün sensin! İt adımı kurda çevir!
 Uğur ola! Muradına çabuk er!”

Genç köpek bu tatlı söze sarılıp,
 Kurtlara güvey olup, sevinip,
 Tatlı yiyip, kurt kızla yatıyor,
 Kurt kanına bulaşıp, Yurdunu satıyor.

Bir gün itler insanlarla olup bir,
 Korkmadan, ürkmeden ele alıp taş, demir,
 Hainleri yok etmeseler acımadan,
 İt soyunun sonu gelir çok geçmeden.

1981

ADEJDE

Çırmaw çığıb ölgen edi minñen atım,
 Barırğa wa kerek edi — cayaw qaldım.
 Atlıla wa meni qoyub ketgenelle,
 Kim biledi, qalaylağa cetgenelle?
 Eşekte barğan da meni oza edi,
 Alğa çıqğan menñe “uru qaza edi”.
 Sen ızımdan kele ediñ, cel etdire,
 Adejiñde cüz at cerin tebrendire,
 Meni kibik cayawlanı atlı ete...
 “Min bir atha” — dediñ, sen qatıma cete.
 “Tanışayıq, oñsuzlağa caqma” — dediñ,
 “Alay a, men atlarıma saqma” — dediñ,
 “Bu dünyada kişiğe da ısanıw coq,
 İgiliğın kesiñe da boluwçand oq.
 Kim biledi, qoluğuzğa cetse cügen,
 Artıda sizni, atlanı da tabalmam men,
 Anı üçün, sol qoluña buğownu sal,
 Qıyırın a qaşha begit, tayaqnı al
 Oñ qoluña, col qorquwlud, caw da çabar...”
 Onowuña boy salmazğa coğed madar,
 Arığanem ömür colda cayaw bara,
 Bek köb atlı ozğan edi, cürek cara.
 “Sizni atha mindirgenni esgerigiz,
 Har adam da eşitirça sıy berigiz,
 Men añılar tilde alay söleşigiz,
 Bir—biriñ bla tüyüşmegiz, öçeşigiz,
 Öçeşiwde tüb bilgenley maña aytığız...
 “Kesim” söziyu esigizden uzaytığız,
 Ertde tüşgen caralanı unutuğuz,
 Atababa adetleri qurutuğuz,
 Coruğuma sıyınmağan — qanlı cawum!
 Içınırğa izlegeneñ, köbdü dawum!
 Deyse bizge, aytmasañ da açıq alay,
 Andan başha añılayım men a qalay?!
 Azatlıqğa çığalmayma — buğow qolda,
 Men şaşarğa başlağanma zorluq colda!
 Boşla — desem, temir betge kirese sen,

DİZGİN ALTINDA

Mani çıkıp ölmüştü bindiğim atım,
 Gitmem lazımdı – yaya kaldım.
 Atlılar da beni bırakıp gitti,
 Kim bilir, nereye kadar vardı?
 Eşekte giden de beni geride bırakıyordu,
 Önüme geçen bana “kuyu kazıyordu”.
 Sen arkamdan geliyordun, yel yaptırarak,
 Dizgininde yüz at yeri sarsarak,
 Benim gibi yayaları atlı yaparak...
 “Bin bir ata” — dedin, yanıma yakınlaşınca.
 “Tanışalım, güçsüz olma” — dedin,
 “Ama, ben atlarıma düşkünüm” — dedin,
 “Bu dünyada kimseye güvenme yok,
 İyiliğın kendine de oluyor ok.
 Kim bilir, elinize düşse dizgin,
 Sonra size de, atları da bulamam ben,
 Bu nedenle, sol eline pranga koy,
 Gözünü kapat, sopayı eline al
 Sağ eline, yol tehlikeli, saldırır düşman ...”
 Emrini kabul etmeyene yoktur imkân,
 Yorulmuşum ömür yolunda yaya yürümeye,
 Çok atlı beni geride bırakmıştı, üzerek.
 “Sizi ata bindireni hatırlayın,
 Her insan duysun ki saygı gösterin,
 Benim anladığım dilde konuşun,
 Bir birinizle tartışmayın, bahse girin,
 Sonucu belli olunca bana anlatın...
 “Ben” kelimesini aklınızdan uzaklaştırın,
 Eskiden aldığınız yaraları unutun,
 Baba – ata geleneğini yok edin,
 Şartıma uymayan can düşmanım!
 Kaçmak istemişim, çok şikayetçiyim,
 Diyorsun bize, söylemesen de açıktan,
 Nasıl anlayayım başka türlü bunu?!
 Azat olamıyorum – pıranga elimde,
 Ben delirmeye başladım zorluk yolunda!
 Bırak – desem, demir yüze giriyorsun sen,

Meniçala boşlansala, sen saw—esen
Baralmazsa, alayçığın bilese bek...
Men a, atha nek minñenem bir aytçı, nek?!
İçhınsam, tayım bardı, at eterme,
Sora, men da muratıma bir ceterme.

1981

OLMUDU CAŞAW?

Narat çeget. Köbdü terek — tul—tuban.
Ortasında ösüb kelgen nazladan
Bir bölekçik, bir cerçikge cıyılıb,
Acaşırğa qorqğan kibik, qısılib
Birbirine, söleşelle işekli,
Tögerekge qaraydıla seskekli.

Çeget taba cel da atad millıgın,
“Buzama!” — deb ol çegetni tınçlıgın.
Naratla wa imbaşların tireyle,
Açı celni bir canına sildeyle.
Ne çaşırw, nazçıqlağa cel urmayd,
Bulçuqların dürgen kücü sıdırmayd.

Naratla wa mahtanalla nazlağa:
“Bizbiz sizni qoşhan carıq duniyağa!”
Cel da tohtab, kün tiyse wa çegetge,
Qün tiymeydi bir deb bir naz terekge.
Ne qıynlıq, ne zawuqluq körmegen,
Caşawmudu, ol mud sawdan ölmegen?

1981

TOLĞAN MURAT

Bir terekni tamırı bla qazıb alıb,
Qaç suwuqda ornatdıla qutsuz cerge.
Tamırlandı terek ahır küçün salıb,
Cerin küseb, buşuw eted, qarab yerge.

Bel qatdırıb qaççı celde, qış boranda,
Bölek çapraq üzülmedi ol terekden,

Benim gibiler serbest olsa, sen sağ—esen
Gidemezsin, bal gibi biliyorsun sen...
Ya ben, ata niye binmiştım söyle, niye?!
Ayrılısam, tayım var, at yapacağım,
Sonra, ben de muradıma ereceğim.

1981

BU MUDUR HAYAT?

Çam ormanı. Çok ağacı – dağ taş.
Ortasında yetişen köknarlardan
Bazıları, bir yere toplanıp,
Yolunu şaşırılmaya korkmuş gibi, sokulup
Birbirine, konuşsalar şüpheli,
Etrafa bakıyorlar endişeli.

Dört nala koşuyor rüzgâr ormana doğru,
“Bozacağım!” — diye ormanda huzuru.
Ya çamlar omuzlarını dayamışlar,
Güçlü rüzgârı yana fırlatıyorlar.
Sır değil ki, köknarlara yel esmiyor,
Dalların sallanmaları ağaçları kırmıyor.

Ya çamlar övünüyor köknarlara:
“Biziz sizi katan aydın dünyaya!”
Yel dinip, ormanı güneş aydınlatsa,
Işık gelmiyor hiç bir köknar ağacına.
Ne zorluklar, ne zevk görmek,
Hayat mı, o değil mi sağken ölmek?

1981

MURADA ERMEK

Bir ağacı kökünden söküp,
Güz soğukta çorak toprağa diktiler.
Köklendi ağaç son gücünü verip,
Toprağı istedi, üzüldü, yukarı bakarak.

Zor toparlandı güz rüzgârında, kışın fırtınada,
Bir kısım yaprak üzülmedi o ağaçtan,

Köb qıyınlıq körsele da, ahırında
Seyir çşw sezgendile cazği künden.

Üzüldüle cazği celçik urğanında,
(Nasıblıdı ölgen can da cazğa tübeb)
Ağa barıb, örge qarab quwandıla,
Teregibiz çağıb keled quw bolmay — deb.

1979

OTUZ CETİNÇİ CILDAN KELGEN KAGIT

Qabırda kibik turama kesim,
Kölüm şoşluqdan tolğamdı,
İynanmaqlığı say bolğan esim
Uşaq nögerim bolğandı.

Har ayaq tawuş meni tinime
Citi taş bolub tiyedi,
Caralı tinim qaytmaz üyüme
Ahır salamın iyedi.

Soruwğa alab barğanlay meni,
Sırtımdan şoq bla türtelle.
Taza atımı, aq innetimi
Qazan qara bla sürtelle.

Menñe aytalla: “Cawusa halqı!
Qapıtha qol sal, “ho” — de da!”
Bar ese Allah, bu murdarları
Keçib qoyalmaz körde da!

“Qol sal!” — deb, basıb çort sıvdırğalla
Barmaqlarımı segizin,
Qol saldırırğa qoyub turalla,
Endi ol qalğan ekisin.

Tañ belgi bere, çıq! — degen buyruq
Türme şoşluqnu caradı.
Çaşasın Stalin! — deb ayta birew,

Çok zorluklar çekseler de, sonunda
Tuhaf ağlayış duymuşlar yaz güneşinden.

Üzülmüşler yaz rüzgârı esince,
(Şanslıdır yazı karşılayıp ölen can)
Dökülerek, yukarı bakıp sevindiler,
Ağacımız yapraklanıyor kurumadı – diye.

1979

OTUZ YEDİNCİ YILDAN GELEN MEKTUP

Mezarda gibi duruyorum kendim,
İçim sükût dolu,
İnancı zayıf olan bilincim
Sohbet arkadaşım oldu.

Her ayak sesi benim tenime
Keskin taş gibi vuruyor,
Yaralı bedenim dönmez evime
Son selamını veriyor.

Sorguya götürürken beni,
Sırtımdan tüfikle itiyorlar.
Temiz adım, ak niyetimi
Kazan karasına bulaştırıyorlar.

Bana diyorlar: “Düşmanısın halkın!
“Tamam”— de de" imzala şu kağıdın!”
Var ise Allah, bu mundarları
Affetmez asla gökte!

“İmzala!” —diye, basıp kırdılar
Parmaklarımın sekizini,
İmza atmaya kırmıyorlar,
Kalmış o iki parmağımı.

Şafak vaktinde, çık! – diyen buyruk
Hapis sessizliğini kesiyor.
Yaşasın, Stalin! –diyor birisi,

Ölümge ketib baradı.

Men da tebresem ahır columa,
Kim bilede, ne deb aytırma?
Oq tiyginçiğe, sağışlarımnda
Carlı anama qaytırma.

1986

TURNALA

Boz bulutla qaçhı celge boysuna,
Baradıla qıbıla taba şimaldan.
Çırmalalla Miñi Tawnu boynuna,
Köb mıçımay qaraydıla başından.

Bulutlağa tirelmezge küreşe,
Dew sadaqnı uçu kibik tizilib,
Bir—biriñden hapar bile, söleşe,
Qalmasıñ, — dey, oñsuzuraq üzülüñ,

Siz uçasız qıbıla taba, turnala,
“Saw qal” ete, qanat qağa, qıçıra...
Bir közüwde küw soqğança zurnala,
Cüreklege taqırılıqnı çaqıra.

Sizini qanat tübügüzded Curtuğuz,
Uşamaydı sizge meni cazıwum.
Bügün qanat tübündeme Curtumu...
Nek esgerted kesin ozğan carsıwum?

Kim bilede, endi sizni neñçağız
Qaytmay qalır caz bla birge tawlağa?
Siz qaytırğa, tawlada da neñçabız
Kete bara suqlanırta sawlağa?

1985

ÇALBAŞLANI AÇAHMAT

Usta cırlay biliwçü,
Tülkü kibik külüwçü,

Kendisi ölüme gidiyor.

Ben de başlasam son yoluma,
Kim bilir, neler söylerim?
Kurşun yemeden önce, düşüncelerimde
Zavallı anneme dönerim.

1986

TURNALAR

Boz bulutlar güz rüzgârına itaat ederek,
Gidiyorlar kuzeyden güneye doğru.
Yuva oluyor onlara Elbruz’un koynu,
Dayanamadan bakıyorlar başından.

Bulutlara basmamaya çalışarak,
Dev bir okun ucu gibi dizilerek,
Birbiriyle konuşarak, dertleşerek,
Kalmasıñ, — diyerek, güçsüzler arkada,

Siz uçasınız kible tarafına, turnalar,
“Hoşça kal” diyerek, kanat sallayarak, bağırarak...
Bir anda ağıt yakmış gibi zurnalar,
Yüreklere hüznüñleri çağırarak.

Kanatlarımızın altındadır Yurdunuz,
Benzemiyor size benim kaderim.
Bugün kanadı altındayım Yurdumun...
Neden aklıma geliyor şimdi bu geçmiş hüznüm?

Kim bilir, artık sizin kaçınız
Dönmeyecek yaza bu dağlara?
Siz döndüğünüz zaman, dağlarda da kaçınız
Giderken kıskanacak sağları?

1985

ÇALBAŞLARIN AÇAHMAT

Güzel şarkı söyleyen,
Tilki gibi gülen,

Alimleni sögüwçü,
Bedişleni tögüwçü,
Halqı qandırğan bir zat —
Çalbaşlanı Açaħmat!

Halqı eki üleşgen,
Sıysız sözle söleşgen,
İzleb qayğı tabıwçu,
Tüyüşürge çabıwçu,
Senden qaçad camağat,
Çalbaşlanı Açaħmat!

Halqıbızın köçürtgen
Dinsizlege uşab sen,
Qızıl bayraq költürüb,
Caş adamça terk cürüb,
Mitiñlege barğan qart —
Çalbaşlanı Açaħmat!

Şam Qaraçayğa ata
Bolama — deb, köb hata
Sallığıña coq işek!
Tül eseñ kökbaş eşek,
Sen milletni qoy rahat,
Çalbaşlanı Açaħmat!

1997

QAN İÇGEN TAÑ

Ma bu keçe bir qarañı keçedi,
Buqduralmasa da cürek carañı.
Tañ keçeni qara qanın içedi,
Kögeredi qansız bolğan qarañı.

Çırt esine keltirilmayd ser başım...
Tiñsızma tas etgença cuğumu,
Curtha nasib izley ketgen sağışım,
Qalaylağa alıb ketdi cuqumu?

Âlimleri kötüleyen,
Ayıpları döken,
Halkı bıktıran bir şey —
Çalbaşların Açaħmat!

Halkı ikiye bölen,
Lambur lumbur konuşan,
Arayıp kavga bulan,
Dövüşmeye atılan,
Senden kaçıyor cemaat,
Çalbaşların Açaħmat!

Halkımızı sürdüren
Dinsizlere benzeyip sen,
Kızıl bayrak kaldırıp,
Genç insan gibi hızlı yürüyüp,
Mitinglere katılan kart —
Çalbaşların Açaħmat!

Kutsal Karaçay'a baba
Olacağım — diyerek, çok zarar
Vereceğine şüphe yok!
Değilsen sen boz eşek,
Sen milleti bırak rahat,
Çalbaşların Açaħmat!

1997

KAN İÇEN TAN

Bu gece bir karanlık gecedir,
Saklayamasa da yürek yarayı.
Tan gecenin kara kanını içiyor,
Mavileşiyor kansız olan karanlık.

Hiç aklım almıyor dağınık başım...
Rahatsızım kaybetmiş gibi bir şeyimi,
Yurt için mutluluk aramaya giden düşüncem,
Nerelere alıp gitmiş uykumu?

Cuqlamayın çıqdim entda bir tañña —
 Deb, men kimden izlerikme büsürew?
 Sıy kim berir qol bla tutulmağanña?
 Gırcın, kiyim, közbaw mahtaw — halq izlew.

Halq — cıyımdıq, millet şartı coq anı,
 Millet degen — halq içinde bölekçik,
 Ol cürüydü awuzundaça qamanı,
 Ol — Allah bla halq ortada keleş.

“Millet sanda bolğan iyem, qaytdım” — deyd,
 Nasıb izleb, quru qaythan sağışım,
 Belgisizlik carsıwların kereleyd,
 Umutundan miyik bolur qarışım?..

Saw keçeni boşha ketib qıyını,
 Cañızlıqğa nöger boldu ol bugün,
 Uşaqları muthuz eted mıyımı...
 Sebeb bergen — çığıb kelgen qaçkı kün.

1997

Uyumadan çıktım daha bir sabaha –
 Diyerek, ben kimde arayacağım minnettarlık?
 Kim değer verir elle tutulmayana?
 Ekmek, elbise, pohpohlama – ilgi arayan.

Halk – toplânmış, millet belirtisi yok onun,
 Millet demek – halk içinde bir parça,
 O yürüyor ucunda gibi kamanın,
 O – Allah’la halkın ortasında aracı.

“Millet sayıda olan sahibim, döndüm” — diyor,
 Mutluluk arayıp, boş dönen düşüncem,
 Meçhuliyet üzüntülerini çoğaltıyor,
 Ümidinden yüksek olur karışım?..

Tam gecenin boş yere harcanan emeği,
 Yalnızlığa eşlik etti o bugün,
 Sohbetleri bulandırıyor beynimi...
 Sebep olan – çıkıp gelen güz günü.

1997

KAYNAKÇA

- ADİLOĞLU, Adilhan: *Karaçay Malkar Türkleri*, Başkent Matbaacılık, Ankara, 2005.
- ADİLOĞLU, Adilhan: *Karaçay–Malkar Türklerinde Nart Destanları*, *Yeni Türkiye*, Semih Ofset, Ankara, 1997.
- ADİLOĞLU, Adilhan: *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara, Başkent Matbaacılık, 2005.
- ADİLOĞLU, Adilhan: *Sovyet Döneminde Karaçay–Malkar Edebiyatı*, Başkent Matbaacılık, Ankara, 2005.
- ADİLOĞLU, Adilhan: *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları, Biynöger ve Kocacaş Destanları Arasındaki Benzerlikler*, 2007.
- ADİLOĞLU, Adilhan: *Turkish Studies, Karaçay–Malkar Yazılı Edebiyatının Kurucusu Kâzım Meçi*, C. 1, sayı:2, Ekim, Kasım, Aralık, 2006.
- APPA, Adilhan: *Türkler*, *Yeni Türkiye Yayınları*, Karaçay Malkar Türklerinin Kökeni, c. 2, 2002.
- ARBATLI, M. Said, EROL, Ali: *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2011, Sayı 31.
- ASLANBEK, Mahmut: *Karaçay ve Malkar Türklerinin Faciası*, Çankaya Matbaası, Ankara, 1962.
- BAYRAMUKLANI, F., MAMÇULANI, D., BATÇA, U.B., ÖZDEN, U.A.: *Süymeklikni Ceti Colu*, Stavropol Kitab Basmanı Karaçay—Çerkes Bölümü, 1985.
- BEKTAYEV, Kaldıyav: *Balşoy Kazaksko—Ruskiy Rusko—Kazakskiy Slovar*, Almatı, 1999.
- GOÇIYAYEVA, S.A., SÜYÜNÇEV, H.İ.: *Karaçay–Malkar Orus Sözlük*, Moskova, 1989.
- GUZELANI, M.: *Karaçay–Malkar Tilni Angılatma Sözlüğü*, Nalçık, 1996.
- GÜLEN, Fethullah: *Sızıntı*, Nisan 1987, c. 9, Sayı 99
- Karaçay—Balkar Çeçen—İnguş Milletinin İmhasının 8 inci Yıldönümü Münasebetiyle Verilen Konferanslar: Kuzey Kafkas Türk Kültür Derneği Yayınları*, İstanbul, 1952.
- MUKAMBAYEV, Jeembay: *Kırgız Tilinin Dialektologiyalık Sözdugu*, Bişkek, 2009.
- MUSTAFAYEV, E., ŞERBİNİN, V.G.: *Büyük Rusça—Türkçe Sözlük*, Moskova, 1996.
- ÖZDENLANI, Albert: *Çolpan, İzdatelsko—Poligrafiçeskiy Kompleks Karaçayevo—Çerkeskovo İnituta Povişeniya Kvalifikatsii Rabotnikov Obrazavaniya*, 1998.

- ÖZDENLANI, Albert: *Kara Suuçuk*, Stavropol Kitab Basmanı Karaçay—Çerkes Bölümü, 1991.
- ÖZDENLANI, Albert: *Karaçayım—Malkarım*, Moskova, 2007, s.4
- ŞERİYEV, Jeenalı, MURATOV, Abdikerim: *Adabiyat Terimlerinden Tuşundumö Sözdüğü*, Kırgız Enstiklopediyasının Başkı Redaktsiyası, Bişkek, 1994
- TABAKCI, Nurullah, *Alt Kültürde Kimlik Türkiye'deki Karaçaylar*, Kömen Yayınları, Konya 2009.
- TAVKUL, Şafak: *Kardeş Kalemler*, Karaçay—Malkar Edebiyatı Özel Sayısı, Benim Vatanım Yok, Mart, 2011.
- TAVKUL, U., KALAFAT, Y.: *Karaçay—Malkarlar Tarih Toplum ve Kültür*, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 2003.
- TAVKUL, Ufuk (2004), “Modern Karaçay—Malkar Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi”. *Kırım Dergisi*, 12 (48).
- TAVKUL, Ufuk, *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1993.
- TAVKUL, Ufuk: “Karaçay—Malkar Halk edebiyatının Temel Taşı: Kâzım Meçi”. *Kırım Dergisi*, 8 (32), Temmuz—Eylül, 2000.
- TAVKUL, Ufuk: *Kafkaslarda Sözlü Edebiyat Geleneği*, Karaçay—Malkar Halk Şairleri Antolojisi, Sistem Ofset Yayıncılık, Ankara, 2010.
- TAVKUL, Ufuk: *Karaçay—Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2000.
- TAVKUL, Ufuk: *Kırım Dergisi*, sayı 8, 2000.
- TOGURLANI, Zeytun: “Malkar Poeziyanı Altını”, *Malkar Poeziyanı Antologiyası*, Nalçık, 2008.
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, c. 22, Karaçay—Malkar Edebiyatı, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.elbrusoid.org>
- <http://www.endeav.org>
- <http://www.kafkas.gen.tr>
- <http://www.kamatur.org>
- <http://www.tdk.gov.tr>
- <http://ru.wikipedia.org>